

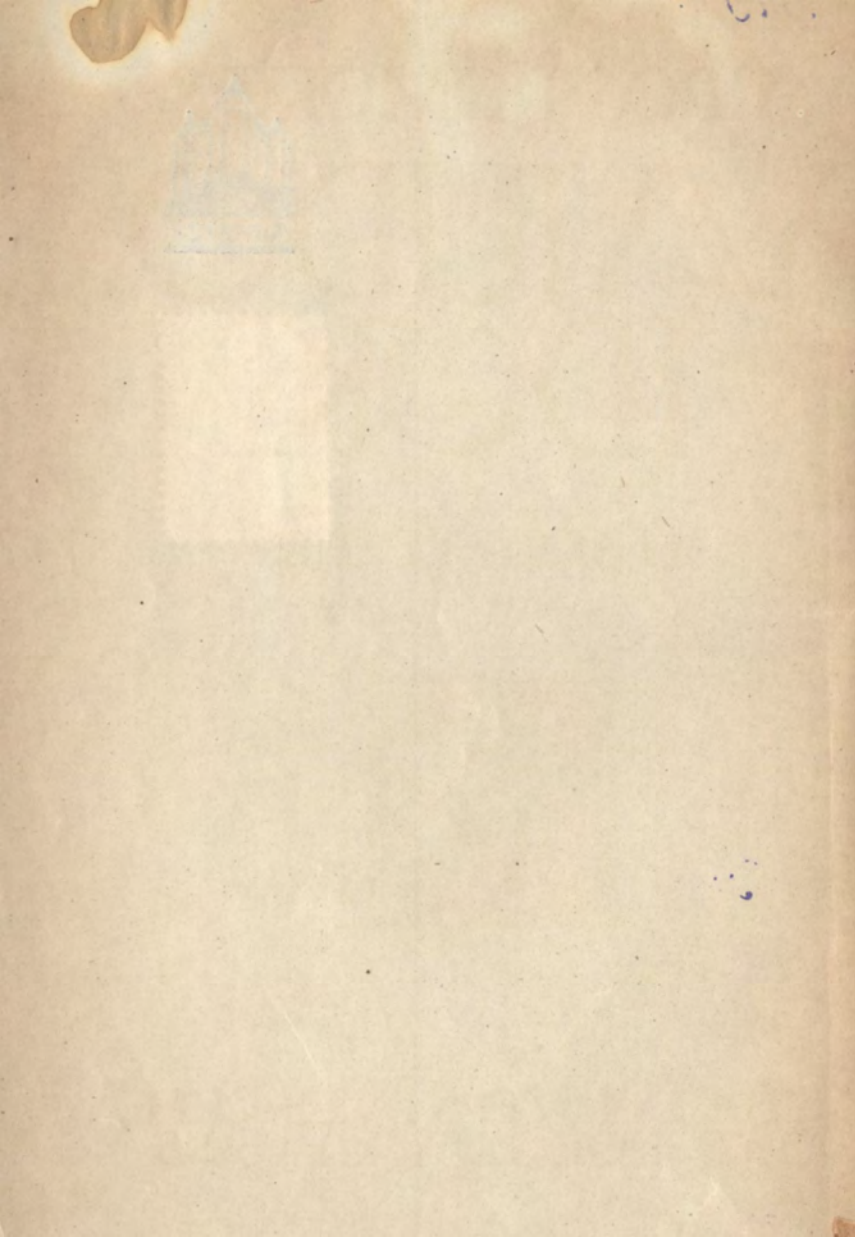
SZDOS·DOMOKOS
VAJUDÓ
IDŐK

ELBESZÉLÉSEK

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH
CLUJ-KOLOZSVAR 1928

SIPOS · DOMOKOS VAJÚDÓ IDŐK

ELBESZÉLÉSEK

Magyar Antológia Tartomány
KÖZPONTI KÖNYVTÁR
Marosvásárhely

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH
CLUJ-KOLOZSVAR · 1928.

Ezt az elbeszélés-kötetet a nemrég elhunyt erdélyi magyar író maga rendezte sajtó alá az Erdélyi Szépmíves Céh számára. Kiegészítője ez a kötet az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában megjelent „Vágtat a halál” c. kötetnek, amely az elhunyt író életrajzát és verseit tartalmazza.

ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH

Ezernégyszázharminchét március harmadik napján, este felé egy hajlotthátú férfiember ment a küküllőmenti Bonyha felé vezető úton. Süvegje félrekonyult a sűrűn és megszakítás nélkül hulló esőtől, sarui, bocskorszerű, durvabőr-tákolmányok, cuppogva nyomták szét léptei alól a mély híg sarat. Feketés-szürke, kurta zekéje, szűk nadrágja foltozott, sáros és piszkos volt.

Dorongnak beillő, hatalmas tölgyhusángot húzott maga után. Messziről jövő, fáradt embernek látszott s ruházataról nehezen lehetett megmondani, hogy pór-e, vagy koldus-nemes.

A Küküllő partjára ért s fejét előreszegve kereste a gázlót. A folyópart agyagos iszappal kevert homokja lucskosan süppedezett a lábai alatt, napok óta nem jártak erre, mert sehol lábnyom, kerékvágás nem hasította fel a partot. De a tulsó oldalon, a réten, melynek az ősszel csonkig legelt füve, milliónyi apró szálacskából, már szőtte tavaszi szőnyegét, feketére taposott csapás húzódott a falu felé.

Szembekerült ezzel a csapással s a vizet kezdte kémlelni. A folyócska sárgás sodra egy helyen apró tarajú hullámoktól borzasan iramlott lefelé. A férfi itt belelábolt a vízbe. Lépett néhányat, botját egy-két lépésre mindig maga előtt jártatva. Mikor a másik partra ért, alig combig volt vizes, pedig a környező dombokról esőtől duzzadt patakocskák agyagos vize tavaszi nekiáradással töltötte meg a Küküllő medrét. A réten, a falu fölött s a környező hegyekben szürkés-fehér pára-pázmákat lengetett ide-oda a szél, az égbolt pedig mozdulatlanul gömbölyödött mindenre. A hegyektől zárt kis sík, leborítva az éggel, terhes volt az ételszagtól s feszültségtől vemhes. A kipattani akaró élet zuhogott a mozdul-

latlanság alatt. Várta az ember, hogy a világ megcsorduljon, mint a csecsemőszájra érett anyamell.

A férfi sietve csapott át a réten. Mikor a házak közelébe ért, egy törpe, hosszúszerű, fehér kutya eléje rohant s mérgesen ugatva szaladt előtte, hírül adva érkezését. A kerítés nélküli udvarokról, nyomorúságos fészekrek mögül ki-kiiiramodott egy-egy sovány eb, füstös pitvarajtókon kikukkintott egy-egy fej, de senki sem volt kíváncsi a tovaléptető alakra, aki a falu végén emelkedő domb előtt állott meg. Felnézett a toronynélküli kis templomra, amely előtt a karcsú harangláb álldogált, mint éjszakai vigiliára kiállított strázsa. A domb nyugati lábánál, a plébánia piciny ablakán át gyenge világosság szűrődött ki. A déli oldalon magas sövénykerítéssel körülvett telek volt, az esti homályba épületek nehéz síkjai dültek bele a sövény mögül, borjúbőgés görgött át a levegőn s hirtelen az egyik fal, lángtól veresre festve, ijesztette tova a templomkeresztjén gubbasztó kuvikot. A jövevény odapillantott, aztán a sövényhez lépett, megkereste a kaput, meglökte vállával, de az belől farúddal volt a sövényhez reteszelve s nem engedett. A reccsenésre két nagy eb rohant a kerítéshez, harsogó ugatással s fejét lesunyva igyekezett a kapu alatti nyíláson elkapni a váratlan vendég-szagát. Aztán léptek hallatszottak, valaki félrehúzta a reteszt s kinyitotta a kaput.

A két öreg ember állott szemben egymással. A kapunyitó, köpcös, lengő-fehér szakállú férfi felnézett a jövevény arcába, aztán a meglepetés, az öröm, a megilletődés és a mély tisztelet rohant át hanyatthomlok ráncos képén. A másik még mindig nem mozdult. Az ajtón kicsapó hatalmas fénytömeg valósággal koppanva zuhogott kökemény arcára. Széles és roppant magas homloka, mint a síma várfal verte vissza a fényt, árnyékot borított két mélyen ülő nagy szemére, mely alatt sötét ráncok húzódtak a hajlott, nagy és éles orr felé. Szürke, lelógó bajusza eltakarta száját, csupasz arcából, mint két megvilágított bástya, emelkedett ki a pofacsont s mint törhetetlen falanx nyomult előre a nagy csontú, kérlelhetetlen áll.

A házigazda izgalomtól lefojtott hangon súgta feléje:
„Ujlaki Bálint! Legyen áldott a hatalmas Isten, ki téged idehozott, atyám!”

„És legyenek áldottak az ő igaz gyermekei” — dörögte a másik s belépett a kapun.

A gazda megfogta kezét és magával vonta az udvaron át. A ház nyitott ajtaján látni lehetett az óriási, agyagból rakott kemence tűzét. Lábnyi fahasábok égtek a rengeteg parázson, méteres lángot vetve, végük kiállott a tűzhely párkányára. Egy tízesztendős forma fiúgyermek ült ott s olykon-olykor beljebb toltja őket. Az óriási, nyitott kéményben feketevörös kavargással forgott kifelé a füst.

A lángok teljes világossággal öntötték tele a nagy szobát, lobogásukkal különös színekkel borítva el itt-ott a füstös, csupasz falakat.

Bútor alig volt a szobában, mely a család nappali tartózkodási helyéül szolgált, az asztalon cseréptányérok, faivókupák.

A ledöngölt agyagföldön festetlen padok álltak a fal mellett, bőrök és gypajutakarók rajtuk, középen óriási asztal, mellette cikornyásra faragott hátú székek.

A házigazda és vendége beléptek a nyitott ajtón.

Ujlaki megállott a küszöb mellett s szembefordult a bentülőkkal. Hatalmas alakja kiegyenesedett, hosszú ősz hajtól környezett boltozatos feje, magasan a szemöldöke felett, a falat érte, kitérte két karját és dörgő, mély hangon megszólalt:

„Békessége legyen a ti lelketeknek! Közeleg immár a mennyeknek országa!”

A háznép felállott és szó nélkül nézte őt. Három férfi volt még a szobában. Az ősz házigazdának: budai Nagy Balázsnak veje és két fia. Ketten negyvenesztendősök, harcsabajszúak, derék nagy emberek, derekukban megroskadva, az áhítat terhétől megborzadt fejjel álltak. Köztük, fejét felszegve, sóvár figyelemmel meredt előre a ház büszkesége: budai Nagy Antal, Csáki István erdélyi vajda nemes hadnagya.

A gazda sűgött valamit az asszonyoknak. Azok kivitték a gyermekeket s maguk is távoztak a szobából. Később bőjti ételeket hoztak az asztalra, bort és magukra hagyták a férfiakat.

Azok behúzták az ajtót s az asztal köré ültek. Senki sem nyult az ételhez. A háziak várták, hogy Ujlaki szóljon, az nagy szemöldökei alól hol a tűzbe nézett, hol a fiatal Nagy Antal arcát kémlelte.

Nagy Balázs hozzáfordult:

„Fáradt vagy, atyám?”

„Nem fáradnak el, akiket az Úr vezet” — felelte Ujlaki.

Megint kongó nagy csend. Csak a parázsra zuhanó, megszenesedett fahasábok ütöttek zajt, mikor a tűz bög-höz ért, a fa nyöszörgött, vinnyogott, amíg a láng kihevítette belőle a lelket.

Ujlaki, a Magyarországból kiűzött, máglyahalálra keresett huszita pap, kigombolta zekéjét s inge alól vászonba burkolt tekercset vett elő. Szőrös melle kibukkant durva inge alól, vékony szíjon egy kis bőrtömlő lógott nyakán, ezt is leoldotta s a tekercs mellé tette az asztalra.

A többiek némán felállottak. Akkor felállott ő is és égnek emelt arccal imádkozni kezdett. A többiek lecsüggesztett fejjel utána mondták az imádságot. A vén Nagy Balázs ajkai hang nélkül mozogtak és szemei nagy könnycseppeket eregettek le arca barázdáin.

A pap elvégezte az imádságot. Egy pillanatig maga elé nézett, aztán a pergamenttekercshez nyult és kihúzott egyet, kigöngyölte és olvasni kezdett:

„És környül járja vala Jézus mind az városokat, mind az falvakat és tanít vala azoknak zsinagógáikban és hirdeti vala az Isten országának evangéliomát és gyógyít vala mindenféle nyavalyákat és mindenféle erőtelenséget a nép között.

Mikor pedig látta vala a sokaságot, könyörületességre indula rajtok, mert valának elgyötörve és szét-szórva, mint az öröző nélkül való juhok.

Akkor mondta az Ő tanítványainak: Az aratni való sok, de a munkás kevés.

Kérjétek azért az aratásnak Urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába.“

Letette a pergament és felemelte szavát, mely mélyen bűgött és mégis harsogott, mint titokzatos havasi-kürt.

„Gyermekeim, legutolsó, de igaz szolgája mi Urunknak, Jézus Krisztusnak, a szegény Ujlaki Bálint, ime elindult megint az ő útjára. Kétszer tölt meg az hold, miótától Módovábúl kijövék. Le- s feljártam vala az országot s láttam az szegény népeknek nagy nyomorgatásokat. Az ebek fogára való gyalázatos ördögfia Márkai Jakabusz és fertelmes fiókái, az franciskánus fráterek, undok szájuk pokolbeli nyálát ráköpdösték testvéreinkre s azokon fogott az ördög varázslata. Es-mént az ostyás papok templomaiba járnak és túrik, hogy az telhetetlen farizeusok és gyehennatüzére való társaik, az főemberek s az gazdag nemesek szívják ártatlan vérüket, mint az vampirusok.

De a népek kínnal tölteek már, mint homokkal az időmutató. Az Úr igazsága most fordít az órán. Ami feljül volt, most aljul kerül, visszaömlik az szenvedés az pokolbéli fajzatokba és jaj lészen nékiek az földön és kínoztatni fognak az pokolban minden ördögök által és fogaik csikorgatván nézik, hogy az igazak mint ülnek az paradicsomban!“

A három idősebb borzongva és majdnem önkivületben nézett a pap lábai elé, mintha várták volna, hogy megnyiljék a föld s kicsapjanak a pokol kénköves lángjai. A hadnagy arcán inkább türelmetlenség látszott. Egyik sárga-csizmás lábát előrenyújtotta s vassarkantyújával felkarcolta a földet.

Ujlaki elvégezte a beszédjét, aztán rövid imát mondott, a kenyér után nyúlt és annyi darabocskát tört belőle, ahányan voltak.

A házigazda kiment s kis idő múlva visszatért. Sötét-violaszín bársonyból kicsiny ezüst kelyhet takart ki s az asztalra tette.

Ujlaki megint imádkozott, felvette az asztalról a nyakáról leoldozott bőrtömlőcskét, megnyitotta s néhány csepp bort töltött belőle a kehelybe, azután egy telt kupát fogott és színültig töltötte belőle borral a kelyhet.

A háziak arca átszellemült, a hadnagy éles vonásain is valami lágyság ömlött el, valami olyan kifejezés, mint mikor a rajongó szerelmes imádottjának első csókját érzi közeledni homloka felé.

Igy fogadták Ujlaki Bálint kezéből két szín alatt az Úr vacsoráját.

Mikor Nagy Balázs ajkai közé tette a kenyeret, a pap ismételte, amit Máté evangéliumából olvasott:

„Kérjétek azért az aratásnak urát, hogy küldjön munkásokat az ő aratásába.“

A hadnagynak folyton szeme közé nézve, ezt mondta:

Megmondá a mi Urunk: „Aki pedig megtagad engem az emberek előtt, én is megtagadom azt az én menyyei Atyám előtt.“

Az ifjú szemei tágra nyilva, tiszta nézéssel mélyedtek vissza tekintetébe. Mikor a borral telt kelyhet emelte szájához, folytatta az evangéliumot:

„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békességet bocsássak e földre. Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem hogy fegyvert.“

Megint imádkoztak s azután letelepedtek az asztalhoz s enni kezdtek és Ujlaki derekasan kivette részét ételből és italból.

Kérdőöködések özöne indult meg s ő lassan és megfontoltan válaszolt mindenre, aztán szavait a hadnagyhoz intézve így kezdett beszélni:

„Fiam, az idők megteljesednek. Mostan rád néznek testvéreink szeme, véneknek keserves szűvei és árváknak nyomorult ihai, megsanyargatottaknak óhajtó lelkei. Módovátul Biharig el-béjártam az országot, ide jöttem utóljára. Az pór olyan, mint száraz szalma, kicsi szikra belé és lángot vet minutum alatt, de az szegény nemes-

ség is csak csépölt pélyva, felgyúl az is a másik tüzétől. Vajda uram s az többi nagy urak sanyargatásai már magasabbra növekedének az hegyeknél. Az szegény pórt, mint az ebet megkötik, nyomoruságból odébbmenni nem engedik, mindenét elszedik az püspök s az papok zsákjába s az szegény nemesről az utolsó csizmát lehúzzák az hatalmaskodók. És szent hitünkért nemest és pórt egyformán máglyára hurcolnak az ördögfiak!

Zsigmond királ, az agg kurafi, Prágában végét járja, az seregek az csehekre vagynak küldve, Havasföldjin az török áll, vajda uram, püspök uram tőle rekennek most.

Végig a Maros mellett, Küküllő mentén, Zolnukban, Fejérben, Tordában el Kolozsvárig készen áll az szegénység.

A test megvan, csak fej kell, aki mozgassa!“

A hadnagy bal karjára könyökölve hallgatta. Hulámos, finom szőke hajába veres csíkokat vont a szunynyadni készülő tűz, kis szőke bajsza néha megmozdult, amint arca megremegett az izgalomtól. Várta ezt a napot, mikor Ujlaki eléje teszi a kérdést. Sokat beszéltek erről, most itt volt a döntő pillanat.

Mint elszabadult harci paripák, tomboltak fejében a gondolatok. Apja, egész rokonsága s ő maga is híve volt a megégetett Husznak. Mióta a legszigorúbb büntetések és máglya várt a kelyhesekre, benne is keserű elszánás forrt minden ellen, ami hivatalos hatalom volt Transylvániában.

Mikor látta, hogy a püspöknek járó tizedekért a katonák hogy megsanyargatják a pórt, aki mozdulni sem tud helyéről, mert földesura fittyet hányva a királyi dekrétumnak, nem engedi portájáról elköltözni, hanem mint az ígás jószágot, kényszeríti, hogy húzza a jármot, míg meggebedve kiadja páráját, dühvel szorongatta csákánya nyelét. A pór helyett, egy ütés vele Csáki vajda úr fejére — ez járt az eszében. Apja, testvérei, rokonai nemesek voltak, de éppen úgy túrták a földet, mint az utolsó jobbágys s minden dénárjuk odavándorolt a papzsákokba. Éppen csakhogy személyüknek urai voltak.

És a hitük? Az új hit, melyért Husz János máglyahalált halt?! Ez nemcsak a túlvilági boldogsággal kecsegtette őket, ez azt hirdette, hogy Krisztus által minden ember egyenlő már e földön, senkinek sincs joga sanyargatni a másikat s mindenkinek egyforma jussa van a földi javakhoz.

A nagy urak, akik minden másban örök huzakodásban voltak a papokkal, miért csaptak most velük együtt olyan buzgalommal Husz követőire? Talán a szegény jobbágy lelki üdvösségét féltették, vagy a maguk temérdek jószágát?!

Ujlaki ismételte:

„A test megvan, csak fej kell!” — és megfogta az Antal kezét.

A hadnagy ebben a pillanatban Lépes Lóránd alvajdára gondolt. Annak is ilyen kemény szorítása van s mikor magyaráz valamit, jobbjaival megszorítja az ember öklét.

Az alvajda! S a többi urak, a városispánok és asszonyaik, a büszkék, a szentek, aranyhímes, nehéz-bársony ruhájukban!

A Lépes Lóránd lánya: Anna. Egyszer látta Szentimrén. A várudvaron állott, derék lova magasba ágaskodott, toporzékolt, mikor két asszonnyal az udvaron álló kocsi felé ment a leány. Mint egy nagy, szép páva. Olyan nagyfekete pillákkal, mint egy pillangószárny. És a haja! Fekete! Fekete! Az arca! Fehér, fehér, hófehér!

Úgy megszorította lovát, hogy megállt, mint egy cövek. A leány odanézett. Csak egyszer, csak egy pillanattig.

Ujlaki beszélt.

„Te légy az szegényeknek megótalmazója, számkivetetteknek megbódogatója!”

„Vajjon a lovat nézte, vagy engem?” — gondolta a hadnagy.

„Igen! És a pórok! Megkínózva, kifosztva, gyötörve, mint a barmok. Leányaik mindenki prédái. — Lépes Anna, szép fehér pávamadár!”

Ujlaki harsogott, mint egy harci dob:

„És az seregeknek Ura Istene Neked adja az hatalmat, ráteszed lábad az sárkány fejére és a népek, kiket megszabadítottál az sátán rabságából, neked fognak szolgálni és téged fognak dicsőíteni és nagy leszel és csudálatos és szépséges az te hatalmadban!”

A hadnagy lehajtotta fejét.

„Csudálatos és szépséges! Szépséges! Szépséges!” — ismételtette magában.

Aztán hirtelen felszegte fejét. Hosszú haja megregett a vállán, szája keményre feszült, dereka megnyúlt, ahogy kérdezte:

„Mit tegyek, atyám?”

A pap felállott és a többiek is mind felállottak. Odalépett a hadnagyhoz, kiterjesztette s felemelte karjait, tenyerét lefelé fordítva tartotta a legény feje fölött s úgy mondta:

„Áldott legyen az hatalmas, igazságos Isten, ki megáld tégedet és megsegéli azokat, kik igaz hittel imádják őtet.

Menj most, fiam! Hagy el az te atyádnak házatájékát s mikor hírt veszel, hogy az aratók összegyülekeztek, indulj, hogy előttük járhass!”

Egy óra múlva, a sötét éjszakában dobogva vitte a ló budai Nagy Antal hadnagyot Küküllővár felé. Reggelre Szentimrére ért. Távozása után Ujlaki is útnak indult, ahogy jött, gyalog.

Vele egyidőben két lovas pórlegény vágatott ki az udvarról. Egyik Marosszék felé fordította lovát, a másik a hegyeken keresztül Fejérmegyébe igyekezett.

*

Korán tavaszodott. Március végén már bogarak zümmögtek a napsütésben s az erdők teteje messziről-nézvést gyenge violaszínt mutatott. A Maros, Szamos, a Küküllők, az Olt már csendesedve folytak, lerohant immár rajtuk az első olvadás. A tyúkvirág már sárgálott. A jobbágyok kiültek a napra s onnan nézték, hogy eszi a rozsdá az ekéket a zsuppal fedett fészerek alatt.

Az urak erővel mentek rájuk, de úgy sem lehetett őket a szántásra kihajtani. A várak mellett pisszenni sem mertek, de messzebb az ispánok katonáitól már egyenesítették a sarlókat. Ha az urak rájuk kiáltottak:

„Mit esztek kutyák, ha nem láttok dologhoz“ — csak morogtak:

„Kerül valami.“

A szegény nemesek meghúzódtak, mint az ugrásra készülő farkasok.

A tavaszi napéjegyenlőség napján kezdődött a tánc.

Azelőtt való nap Lépes György püspök jobbágyai és gazdatisztjai kemény parancsot vettek, hogy Daróc, Mákó és Türe községekből, Bogártelkére bemenve, ösz-szegyüljenek és a három esztendő óta hátralékos tizedet megfizessék.

Pálfia Márton, a kelyheshitű türei pór, mihelyt a püspök poroszlója kihúzta lábát az egyik faluból, menten ott termett, rendre járta s bedugdosta fülükbe a tüzes taplót.

Március 21-én reggel mind a három falu benn volt Bogártelkén.

A plébánia előtt álltak nagy csoportban. Lehettek százötvenen. Mind meglett emberek. Jöttek velük fehérnépek is néhányan, azok a templomajtó elé kuporodtak és végnélkül lefetyeltek.

A daróci gazdatiszt, vajdaházi Nagy Pál, kihúzta hatalmas termetét. Olyan melle volt, hogy a zeke majd szétrepedt rajta, ha nagyott szuszogott. A másik két gazdatiszt ide-oda topogott a tömeg előtt, a tekintély okáért nem elegyedett egyik se a pórral.

A nap már jól fennjárt, mikor a plébániából kilépett a kolozsmonostori apát, utána a plébános, aztán a sekrestyés. Az udvaron a szakácsné, derék, jóarcú asszony, nagy késsel egy lúd nyakát riszálta. A parasztok dülledt szemmel nézték. Vajdaházi Nagy Pál elég hangosan dörögte a mákói gazdatisztnek:

„Úgy vélem, a főtisztelendő apát úr nem veti meg a lúdhust, ha szoknya van is rajta!“

A mákói tiszt keresztet vetett.

„Pokolra való eretnek“ — gondolta magában, szólni azonban nem mert, Nagy Pálról az a hír járta, hogy titkos híve a kelyheseknek, de biztosat tudni nem lehetett. Mióta Marchiai Jakab máglyára küldte a huszitákat, vigyáztak az emberek magukra, nem kiabálták hangosan a hitüket.

Az apát misézett. Az emberek nagy része bement. Nagy Pál valami hirtelen dolgot kapott magának, a pórok közül többen eloldalogtak. Ezek Husz hívei voltak.

Valami húsz-harminc fekete hajú román ember ott maradt a templom előtt. Hiába húzta őket a sekrestyés, nem akartak bemenni. Mikor a plébániáról kijött egy tiszt a püspöki bandériumból s utána négy katona, a románok megrebbentek, a katonák néhányat tuszkolni kezdtek a templom felé, azok huzalkodtak, nagy láрма lett. A tiszt közéjük csapott, a katonák elengedték őket, mire elcsendesedtek s a nyitott templomajtón át hallani lehetett a szentmise latin igéit.

Mise után kitódultak az emberek a templom elé. Az apát a templomajtóban állva prédikálni kezdett. Az eretnekség ellen beszélt. A pokol minden kínjával fenyegette meg a huszitákat és szép, mézes szavakkal hívta az igaz katolika anyaszentegyház kebelére a schizmatikus románokat.

Meg kell adni, szépen beszélt az apát. Köpcös, kövérkés, jóindulatú arca egészen kigyulladt az igyekezetből, de hallgatói lelkét nem tudta lángralobbantani. Hiányzott valami belőle, ami megbűvölő erőt adott Marchiai Jakab szavainak s egy-egy sóvány, nélkülözésként megnyúlt testű, égő szemű franciskánus barát előtt térdre kényszerítette a hitetleneket és az eltévelyedetteket.

A beszéd végeztével a két pap s a hivatalos személyek hozzáálltak a törvénytevéshez. Hosszú, festetlen asztalt hoztak ki, mellé ült középre az apát, tőle jobbra a plébános, balra a tiszt, a katonák a hátuk megett, alabárdjukra támaszkodva álldogáltak.

A három gazdatiszt az asztal elé állott, a jobbágyok hátrább húzódva, falunként csoportosultak, de egy

tömegben vártak. Az asszonyok a templom lépcsőin ültek és szakadatlanul csárogtak.

Az asztalra kihozták a protokollumokat, nagy fémtintatartót és friss lúdtollakat.

Darócon kezdtek. Vajdaházi Nagy Pál az apát elé állott. Az apát a könyvben nézegetett, aztán kedélyes mosolygós arcát szigorúra igyekezve összeállítani, rászólt Nagy Pálra:

„No számtartó uram, összegyűlt-e a decima?“

„Az éppen nem, ha valami más“ — rekkentette oda a szót Nagy Pál.

„Mi más?“ — kérdezte az apát és mérgelődni kezdett.

„A jobbágyok“ — mondta és nagy fekete bajszát feltörülte öklével az ajakáról.

A pórok összenéztek és szemük villanása elárulta, hogy Nagy Pál az ő emberük.

Egy vénasszony vincogni kezdett a templom küszöbén, megrángatta az egyik poroszló zekéjét:

„Az aztán a zsák, amibe ezt a decimát elviszitek“ — s fogatlan száját szélesre húzta a röhögés, amint a jobbágyok tömegét mutatta.

A katona mérgesen döfött rajta egyet az alabárd nyelével, mire a vénasszony rikácsolva visított:

„Üsd az anyádat, ördögmegfőző, kurafia!“

Pálfia Márton, a türei pór, előfurakodott a tömegből. Két rendes ember ki se látszott mögüle, akkora darab ember volt.

Szörnyűt káromkodott, szidta a katonát, ki anyját megütötte. A papok keresztet vetettek, az apát izgatottan szólt valamit a tisztnek. Az parancsot adott a katonának. Két poroszló megkerülte az asztalt s Pálfia Mártonnak tartott.

A vadtekintetű, góliát jobbágy fejét lesúnyva várta őket. Az egyik katona megfogta a karját. Abban a pillanatban olyant rántott rajta a pór, hogy fejjel előre lebukott a jobbágyok lábai alá. A másik katona dárdáját a Márton mellének szegezte, az elkapta a dárdát s teljes

erejéből odavágta az asztal mellett ülők közé. A két katona összeakaszkodott a jobbágyokkal, a másik kettő is előrohant, a tisztt kardot rántott és Mártonra sújtott. Vállát érte a vágás, második suhintásra már nem volt ideje a tisztnak, mert a pór iszonyú erővel emelte a magasba s fejét úgy fordította meg a nyakán, mint egy verébfiókának, írtózat volt hallani, hogy ropognak a csigolyák, aztán lecsapta, az szegény ottmaradt a földön, rugott vagy kettőt, aztán nem mozdult többet e földi életben.

Az apát felugrott, reverendáját felkapta s rohant a plébánia udvarára, utána a plébános. A jobbágyok dulakodtak a katonákkal, darabokra tépték őket. Mire észrevették magukat, a két papot dobogva vitte a ló.

Szegény Antal apát se holt, se eleven nem volt, mire Kolozsmonostorra ért.

A jobbágyok hazarohantak, kaszákat egyenesítettek ki, ötvenen-hatvanan rossz alabárddal, kaszával, fejszével kezükben aznap nekirontottak az első főnemesi háznak.

*

Szentimrére a vajdához és Fehérvárra a püspökhöz hetek óta érkeztek hírek, hogy a pórok készülnek valamire. Küküllőmegyéből, Hunyadból lovas hírvivők érkeztek, hogy a jobbágyok, magyarok, románok egyenesen nem akarják többé uraikat ismerni. Aztán Tordából, Kolozsból is hozták a zajdulás híret.

Csáki vajda csak megrándította nagy derék vállait. „Megártott nekik a sok szent malaszt, amit püspök uramék parancsoltak beléjük! Lássák a papok, az espánok s az urak, mit csináljanak. Az erdélyi vajda nem arra való, hogy bűdös pórokra vigyen hadat!”

A püspök sem különben. A főesperesek, esperesek, plébánosok szörnyű ijesztő híradásokkal jöttek eléje.

„Most lássátok, hogy viseltétek gondját az Úr szőlőjinek” — és mérgesen nézett a papokra.

„Ha többet kapáltatok volna benne, nem verte volna fel a Husz pokoli dudvája! Most békén ülhetnétek.”

Az enyedi plébános előbátorkodott.

„Illustrissime domine Episcopo ...“

„Loquatur hungarice!“ — förmedt rá Lépes György. Ránézett Kemény Detre küküllői főesperesre, az udvari káplánra s még utána mondta: „— magunk között vagyunk!“

A kövér enyedi pap megszeppent, de már beszélni kellett:

„Nem az úr szöllőjében van a baj, inkább a mi szőlőnkben.“

Mindenki megértette, hogy mit akar mondani, de ki mondja meg a püspöknek, hogy valamit engedni kéne a jobbágyoknak. Igen sok, lehetetlen teher, hogy három esztendőről egyszerre fizessenek tizedet ebből a rossz pénzből, a Sigmond királ dénáraiból, minden aranyforintért ezer dénárt, holottan a régi jó pénzből csak száz dénárt kellett kitenni. Hát azt ki mondja meg, hogy mégsem istenes dolog a pórt úgy odakötni a földesurához, mint a láncos kutyát az ólhoz, soha le nem oldani, akár gebbed, akár nem, ott kell neki maradni a láncon. Nem kell tőlük a lehetetlent követelni, hogy megtehessék a lehetségest.

Csak néztek egymásra az esperesek, a derék plébánosok. A kis semmi miriszlói plébános mert csak megszólalni, oda se ügyeltek, ki veszi ezt komolyan?

„Valamit könnyíteni kellene a népen.“

Olyan félve mondta ki, maga is megijedt a hangjától. Lépes György felkelt a nehézfaragású karosszékéből. Hallotta, hogy mit mondott a miriszlói pap, de nem annak felelt. Elnézett az összegyültek feje fölött, egy keskeny ablakon ki lehetett látni a Marosvölgyre, tovább a Kecsekő kopár, sötét szikláira, a püspök azokon is túl nézett, saját magába. Csendesén, megfontoltan és lassan ejtette a szókat:

„Főtisztelendő kanonok, prépost, főesperes és tisztelendő esperes és plébános urak, dilectissimi filii — én megcsináltam számadásomat az Úr előtt az én lelkemmel. Igazat cselekszem, amikor követelem azt, amit kö-

vetelek. Vessetek számot ti is magatokkal! Transylvania olyan, mint az kosár, melybe mindenféle gyümölcsöket tettek. Ezek a gyümölcsök még épek, mert nem engedi elrothadni őket az igaz hit, melyet mi tartunk fenn. De az kosár szélein fertelmesen elromlott gyümölcsök várnak, hogy bójutva a kosárba, megrontsák az bennlévőket is.

Módovából az eretnek husziták, Havasföldjiről a gaz pogány törökök s az schizmatikus románok napról-napra nagyobb erővel jönnek ránk.

Én nem magamért vagyok itt, hanem a hitért s az culturáért. Én nem magamnak, hanem a hitnek és a culturának követelem, amit még dicsőséges Szent István király rendelt nekik Transylvániában.

Ki veri vissza a pogányt, ha mi nem? Nem akar nekünk szolgálni a pór? Akkor nem akar az Úr Jézusnak és a drágalátos Szűz Anyának szolgálni! Vaj jobb lesz-e lófarkára kötve az pogánynak szolgálni?

Azért mondom nektek — dilectissimi filii — én nem engedhetek az Úréből semmit!“

A papok szóltanúl távoztak. Viaszból öntött gyertyákat hoztak bé apródok s ezüst gyertyatartókba tették őket és világosságot csináltak a püspök termében.

Lépes György behivatta a küüllői főesperest, Kemény Detrét és még azon estén átküldte Szentimrére, Transylvania legnagyobb világi urához, Csáki István vajdához, hogy venné rá, küldje kemény parancssal a megyéket s a maga bandériumait a pórokra.

— Mégsem volna jó, hogy a püspök elegyedjék velük harcba!

*

Budai Nagy Antal hadnagy a szentimrei várban volt hetek óta. Ha a vendég várispánok, főurak, főpapok elmentek, a vajda marcona katonáival magára maradt. Derék vitézek voltak mind, de Csáki István ifjúságában Itáliában járt, ha kard nem volt a kezében, vagy nem ült a tanácsban, többről is tudott beszélni, mint szántásról, vetésről, borról, lóról. Ámbárhogy akármiről

beszél az ember, az teszi, hogy ki beszél. Mert minden ember másképpen beszél egyazon dologról. Hát éppen ezért szerette a vajda Nagy Antal hadnagyot, mert volt kivel beszélni vele. Aztán írni és olvasni tudott, amihez az egyik székely ispán épeg semmit se konyított, pedig mérhetetlenül nagyobb úr vala, mint egy bandériumbéli hadnagy.

Nagy Antal valami tompa kábultságban hallgatta a híreket. Ime Ujlaki szavai beteljesedtek:

„Nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak e földre, hanem hogy fegyvert.“

Egy zajló tenger volt már Transylvania és ő még nem vette a hírt, hogy élére álljon az áradásnak.

Mi oka lehet Ujlakinak, hogy őt még itt tartja? Egyébként az ifjúság csodálatos ereje, mely mindenén át tudja lendíteni a lelket, nem engedte, hogy sötét töpren-gésnek adja át magát. Titkos hite szent volt előtte, sze-génysége nemes létére is inkább húzta a néphez, mint az uralkodóhoz, de becsvágya, mely mint tudatnélküli nagy erő feszítette minden porcikáját, míg egyrészt a vajda mellett tartóztatta, ahol a hadisiker ranghoz, vagyonhoz juttathatja, másrészt a felzendült tömeghez vonzotta, ahol el lehet érni — Mit? Maga sem tudta, hogy mit. De kard volt a kezében, erő a karjában, fiatalság a tes-tében, ész a fejében! Ezek tomboltak, rágták a pányvákat, zúgtak, harsogtak! Előre, előre, ki a századok óta rádszoktatott hámokból. Hajrá! Nincs határa az akarásnak!

Miként nem lehet beledobni egy követ a tóba anélkül, hogy a megrezdülő vízcseppek mozgulásukat át ne adnák a legtávolabb fekvő víztömegecskének is, akként nem történhetik semmi az emberekkel, ami tovább és tovább terjedő gyűrűződéssel ne éreztetné hatását a többi emberekkel is.

A huszita hullám, mely Csehországból indult el, hol itt, hol ott vetődött magasra. Hab habra torlódva, hullám hullámmal viaskodva fodrozta az emberiség tükrét és az Úrnak 1437. esztendejében, Transylvániában, tajtékozva kezdték csapdosni a gátakat.

Ha hite és Ujlaki misztikus akarata nem is kapcsolta volna össze a felzajdult néppel, akkor is éreznie kellett volna Nagy Antalnak Transylvánia tavaszeleji nekiáradását.

A jobbágyok már seregekben járták az országot. A vármegyék gazdag nemes urai rettenve vitték asszonyukat, gyermekeiket és arany-ezüst marháikat a várakba. Szerencsés volt, aki idejében menekülhetett, mert a pórok nem ismertek kegyelmet. Az uri házakat, a védtelen mezővárosokat tűznek martalékává tették, a lábas jószágokat elhajtották, az élelmet felették, amit nem tudtak magukba rakni, odább vitték. És vér csepegett már a kaszákról, mert ahol ellenállásra találtak, ott kegyetlenül leöldöstek mindenkit. Még szerencsés volt, aki csak orrát-fülét hagyta a markukban.

A bortól mámoros és vértől vadult emberek úgy rohantak az asszonyfélére, mint a vadállatok. A szép, nemes úrasszonyok, leányasszonyok halálra bectelenítve kerültek ki ölelésükből.

Tízezrekre ment már a zendülők száma. A püspök egyházi átok alá vetette őket. Az újszülötteket nem keresztelték, a házasulandókat nem eskették, haldoklóknak az utolsó kenetet nem adták fel, a megholtakat nem temették el a papok. A hívők megkeseredett lélekkel viselték a súlyos büntetést, de nem tértek engedelmességre. Először le akarták verni, maguk alá akarták igázni uraikat.

Nem volt egységes tervük, de egyformán raboltak, gyilkoltak, romboltak mindenütt. Az egyes csapatok élén egy-egy pór, vagy koldus nemes állott, aki vagy nagy szájával, vagy erejével kivált a többiek közül, vagy azzal hatott rájuk, hogy a legkegyetlenebb volt közöttük. A türei Pálfia Márton, vajdaházi Nagy Pál, a püspök daróci tisztartója, több ezer embert vezettek, a küüllővidékieken, a hunyadiakon valami Kardos János vezérekedett.

A vezérek titokzatos hírvivőktől, kik soha sem mondták, honnan jönnek, ki küldi őket, parancsokat kaptak, hogy Zolnuk megyébe, Dézs felé nyomuljanak.

Már sárgult az őszi búza, mikor Szentimrére hírül hozták, hogy a zendülők Bábolna mellett tábornok vertek és elsáncolták magukat. Majd az egész szegény nemesség ott volt a jobbágyok között s fegyverrel akart igazat szerezni XXIII. János pápa bullájának, mely a konstanzi zsinaton kelve, felmentette őket a tizedfizetés alól.

Csáki vajda kemény parancsot adott a megyéknek, hogy egy szálig állítsák ki katonáikat, ő maga, az alvajda, bandériumokkal, a püspök egy félbandériummal, Tamási János és Jaksi Mihály székely ispánok a székelységgel készültek megindulni a zendülőkre s a vármegyék nemesei is fegyverre keltek hűtlen jobbágyaik ellen.

Nagy Antalhoz még mindig nem érkezett meg a hír.

Már a napot is kitűzték, mikor csapatával neki is indulnia kellett a szentimrei várból. Nagy nyugtalanság szállta meg. Furton-furt Ujlakit látta maga előtt, mintha vádolóan nézne rá, hogy ő még itt van. Sokszor járt eszébe, hogy lóra kap s ki a várkapun, neki a világnak, de mindig visszatartotta valami. Ujlaki azt mondta: „Várd meg a hírt s akkor indulj!”

Indulásra készülődtek, mikor a vajda száz páncélos vitézzel felesége, az alvajdáné s leánya: Lépes Anna kísérelőjéül rendelte Budára.

Az asszonyok könnyű hintója útra készen állott a várudvaron, a terhes szekerekre nagy kosarakban és ládákban hordták az eleséget, hordókat borral tele és finom veretű, festett ládákat az asszonyok gunyáival. Lépes Anna még ott is rendezgetett egy ládát. Rendre simítgatta a ruhákat, drágalátos, szép holmikat. Egy virágos, égszínkék-bársony szoknyát terített el fehér kezével, arra egyet veres bársonyból, aztán arannyal meghányt szederjes bársonyból való derekat helyeztetett el. S aztán ingvállakat, rendre megnézte őket, hogy mind ott vannak-e. Lássák Budán, hogy kicsoda az a Lépes Anna.

Nagy Antal nézte a készülődést. Nézte-nézte, de nem igen látta, hogy mi is történik. A katonák jöttek-

mentek a várudvaron, mindenféle idegenek jártak ki s be a várkapun: ügyes-bajos emberek. Asszonyok rakosgattak a szekereken. Az egész összefolyt szeme előtt, a kék égen ragyogott a nap, csillogtak, fénylettek a várfal szürke, nagy kövei, mint a csurgó méz, édes szép volt a világ. A várkápolna felé a káplán ment, fekete ruhája, lecsüggesztett feje, sovány átszellemült arca áhítatot lehelt szerte s alázatot, szerénységet, türelmet, lemondást, a szenvedés szeretetét prédikálta minden mozdulata.

A hadnagynak eszébe jutott:

Nem azért jöttem, hogy békességet hozzak e földre, hanem hogy fegyvert!

Mikor a káplán eléje ért, ahelyett, hogy amint más-kor szokta, lehajtotta volna a fejét az áhítattól, egy pillanatra a túlvilág sejtelmébe mártva be lelkét, most a ragyogó nap felé nézett, a szabadon cikázó fecskék után, minden egy tündöklő, zengő, kavargó, feszülő megmozdulásban táncolt előtte s az egésznek a közepén, mint a megelevenedett aranyban a ragyogó drágakő, Lépes Anna fehér arca. Olyan rettentő nagy vágy szállta meg, átfogni, átmarkolni, magába olvasztani az egész zengő világot, hogy szinte nyilaltak izmai. A várkápolna ajtaján belépett a káplán, az elmúlt kor lemondása, künn a napragyogásban a hadnagyban vajudott az újvilág embere, az élet akarása. Úgy állt ott, mint egy megbűvölt. Csáki István az asszonyokkal diskurált, odanézett a hadnagyra s kiáltott neki:

„Tüstént kiesik az a két varosbéka-szemed!”

Aztán kacagva nézett Lépes Annára. A hadnagy mélyen elpirult és megfordult. Nem látta, hogy Lépes Annának is lángvörös lett az arca.

Katonái közé ment s nagy hangon kezdett nekik parancsokat osztogatni. Egy vén asszony jött bé a várkapun, fején egy kosár halat hozott s a konyhák felé tartott. Visszajövet megállott a katonák között és megszólította a hadnagyot.

„Drágalátos, szép virágszálam, van a nénének valamije, ami éppen egy ilyen szép vitéznek való.”

A katonák kacagtak, durva bohóságokat mondtak a vén asszonynak, a hadnagy is mulatott a dolgon.

„Nohát lássuk!” — mondta a vén asszonynak.

Az egy szép, keskeny aranszegéllyel kihányt, veresbársony keszkenőcskét vett elő s a hadnagy elé tartotta. Az furcsán nézett rá.

„Minek az nékem, néne?”

„Jaj drágaságom! Tudom ám én, hogy Budára méssz, egy ilyen deli legénynek kell oda a cifra holmi! Aztán van ám ott még valami!” — Hirtelen, félreállva, hogy csak a hadnagy lássa, kigöngyölte a keszkenőt. Parányi kártya volt belecsavarva.

A hadnagy megrázkódott. Elvette a kendőt az öreg-asszonytól. Fizetett neki s elgondolkozva került egy bástya mellé. Kibontotta a keszkenőt s kivette a kártyát. Veres tintával volt ráírva:

„Az test fej után kívánczik. Bábolnán várlak. Valentinus.”

Maga elé meredt és sokáig állott ott egy helyben. Aztán felnyergeltette lovát s felkapott rá. Csak kardja volt az oldalán, könnyű zeke rajta. Senkinek se szólt semmit, mintha csak járatni akarná egy kicsit a lovát. Lekerült a Maros mellé. Ott megállott és visszanézett a várra. Csak a falakat látta. Az asszonyok házának ablaka sötéten meredt elé a falból. Nézte-nézte, mintha várná, hogy egy fej kipillantson rajta.

„Indulni, indulni!” Nagyot sóhajtott. „Menni, menni! Hej Lépes Anna!”

Itt nem lehet állingálni, nem lehet sokáig nézni azt az ablakot. Még visszafordítja az embert. Nagyot rántott a zablán s nekifordította lovát az erdőnek.

Délebedre hiába várták a várban. Csáky vajda nagy harsogva kacagott.

„Elment virágót szedni Annának az útra!”

De délután se került elő, a szekerek indulásra készen álltak, — a hadnagy pedig sehol.

A vajda csak kacagott:

„Megszökött Anna elől!”

Az asszonyok azt mondták, hogy hát majd csak előkerül, majd indulnak holnap. Anna összeszorította kis erőszáját s keményen mondta:

„De már csak induljunk. Akad még egy hadnagy e mellé a száz katona mellé!”

Negyednap hozták hírül a vajdának, hogy budai Nagy Antal hadnagyot Bábolnán úgy fogadták a zendülők, mint egy királyt. — Karóba akarta huzatni a hírhozót. Vele ne járasson bolondot senki.

*

A bábolnai sáncok között lehetett úgy harmincezer zendülő. Ki s be nyüzsögtek folyvást, mint a darazsak. Ennyi temérdek embernek étel kellett, ital kellett, a vidék már ki volt pusztítva, nagy csapatok indultak hát harácsolni erre is, arra is. Amit előkerítettek, felették tüstént, a holnapra senki sem gondolt. Majd lesz a városokban. Lesz a várakban. Mert a zendülők most már készülődtek, hogy kezükbe kerítik a várakat is s aztán az egész országot. Pálfia Márton, a türei pór, már osztogatta ennek is, annak is a jószágokat.

Nagy Antal legelőször is azt látta meg, hogy a táborban sok ugyan az ember, de kevés a katona. A pórok idáig csak raboltak, égettek, tobzódtak, mi lesz, ha egyszer katonasággal kell szembenézniök?! Akármilyen tengeráradat is ennyi ember, a bandériumokra bottal mégsem lehet menni.

Parancsot adott, hogy hozzák a táborba a cigányokat. Néhány nap múlva be is állítottak a füstös népek, rendetlen szekereikkel, temérdek gyermekükkel, rossz gebe lovaikkal, sok sovány kutyával. Sátrakat vertek, kemencéket állítottak s csattogni kezdtek a kalapácsok. László, a vajdájuk, úgy járt-kelt a táborban, mint egy fejedelem. Mikor Nagy Antal elé leszámolta az első halom dárdahegyet és alabárdot, büszkén terítette ki a Zsigmond királytól kapott levelet:

„Ide nézz, vezér! A cigány nemzet privilégiumot kapott, — így mondta latinul: privilégiumot — hogy senki

az ő dolgaiba belé ne szólhasson az országban. Azért hát, ha te fejedelem leszel, erősítsd meg te is ezt a privilégiumot!”

Nagy Antal komolyan nézte a vajdát. Ez is vajda! Csáki István is vajda! Zsigmond király levele — és a Nagy Antal fejedelem levele!

Hümgetett és bólogatott.

A románok erősen méltatlankodtak! A söpredék cigányok kiváltságlevelet kaptak a királytól, jönnek-mennek az országban, ahová akarnak s ők, akik százszor annyian vannak, jármos barmai legyenek az uraknak, a szászoknak!

Antal vezér csitította őket:

„Másképp lesz ezután! Ne bomoljatok! Hát ki bánja a cigányok kiváltságlevelét! Akár császárnak hivathatja magát a vajdájuk! Ki törődik azzal?!”

Csáki István már közelgett a bandériumokkal s az urak csapataival. Egy reggel a sáncokon túl feltűnt a sereg.

A zendülők nyomban rájuk akartak rontani, úgy megbíztak már magukban. Csak egy futamodás s leaprítják az urakat az utolsó emberig!

Antal vezér tartóztatta őket. Minek a harc? Hátha engednek az urak! Követeket kell küldeni hozzájuk!

Menten ki is választott négy embert. Két pórt és két nemest. Az egyik nemes, Boga Ferenc Küküllőmegyéből, jószájú, jófejű ember, ő legyen a szószóló.

A követek átmentek a vajda táborába s ott a vajda sátora elé vezették őket.

Benn voltak a főurak. Mikor jelentették, hogy itt vannak a zendülők követei, Csáki István fejét elfutotta a vér. Ő alkudozzék ezekkel a rongy pórokkal? Ő, az erdélyi vajda? Egy erdélyi vajda! Királyokkal komáztak ők! Hej, mit szólna ehhez Opor vajda, aki Róbert Károly királyt esztendőig táncoltatta a szent korona után?!

Be sem engedte a követeket a sátorba. Parancsot adott a poroszlóknak, hogy négyeljék fel hármukat.

Boga Ferenc nézte, hogy csapták le a társai fejét. A zsákba kötött fejeket hátára akasztották s úgy kergettek ki az urak táborából. Vigye hírül, hogy így jár minden zendülő!

Mire Boga Ferenc kibontotta a zsákot s kirázta belőle a három levágott fejet, a vajdai táborban már harsoptak a kürtök, sorakoztak a bandériumok. Páncélos vitézek, szép paripákon, előre szegett dárdával iramodtak a pórok tábora felé.

Azok is kirentettek. Alig volt lovas közöttük, de a temérdek gyalog pór úgy megtöltötte a kis völgyet, mint az áradás. A vajda katonái úgy aprították őket, mint a disznó elé való burjánt, de akármennyit terítettek le, mind többen, többen nyomultak előre. Tizen-huszan álltak körül egy lovast, amíg az kettőt-hármat fejbe sújtott, a többi ide-oda ráncigálta alatta a lovat. A kis tiszta tér úgy megtelt velük, hogy a körülfekvő erdőkbe szorultak. A lovak belekeveredtek a bokrokba, mozdulni sem tudtak.

Szörnyű ordítás visszhangzott a hegyeken, a bandériumok elszakadtak egymástól, kis csapatok viaskodtak egy-egy tisztáson. A vajda látta, hogy nem csata ez, nem lehet a zendülőket derékon kapni, visszavonulót fuvatott hát.

Most nőtt csak meg a zendülők szára. Most már az urak kezdtek alkudozni. A vajda is kegyesen meghallgatta őket. A püspök is engedett valamit, megelégedett immár a tized fejében a Zsigmond király új dénárjaival is, az urak is ígérték, hogy szabad költözködésben nem állják útját a jobbágyságnak.

De a huszita papok is munkához láttak. Szent István király szabadságát emlegették a népnek. Pálfia Márton rázta az öklét:

„Most szükölnek az kertnek szorított kutyák, de tegyétek csak le az fegyvert, nyakatokra lépnek esmégi!”

Antal vezér sem akart már békülni. Mióta ennyi ember élén állott, mely mint egy érző, értelmes tenger, az ő szavára hányta fel hullámain, vagy símult csen-

dességre, megkeményedett, egész lénye sugárzó akarássá lett. Ennyi temérdek ember! Mennyivel többen vannak, mint az urak! Ezeknek parancsolni! Rajtuk fejedelem lenni.

Néha rájött a kétség. Ezeknek a fejedelme? Rongy népek ezek! Mindenik csak a maga kis falatját nézi, nem lehet ezekkel országot megtartani!

De mit mondott Ujlaki Bálint?

Igen! Fej kell a testnek! Ezek a test, ő a fej! Ember, ember!! Akik eddig alul voltak, most felül kerülnek! Ő is ér annyit, mint Csáki vajda! Mint az egész büszke népség! Mert büszkék! Dölyfösek, mint a bikák!

Hát majd meglássuk akkor! Akkor! Mit szól akkor Csáki úr. Lépes alvajda úr? Mit szól? — Mit szól — Lépes Anna, a büszke páva, az a dölyfös, az a — az a szép, az a gyönyörűséges büszke pávamadár!

Nem is akart a vajdákkal alkudni. Megüzente nekik:

„Menjünk a király elejibe.“

A vajda meg a püspök nógatták az urakat, a székelyeket, a szászokat, hogy ne hagyják a dolgot hosszú kötélre. Elpusztítják ezek a bestefiák az országot.

A székely nemzet, a szász nemzet is gyűlést tartott. Szász uraméknak különben is égett a házuk, határozatba ment hát, hogy megsegítik a magyarokat. Küküllővár mellett, Kápolnán erős szövetséget is kötöttek.

Azért a követek csak menjenek szémszúrásból a király elejibe. Fel is mentek, de a királyt nem kapták Budán. Még Miklós napkor is ott ténferegtek. Eddig soha nem jártak túl a Meszesen, most ámulva nézték Budavárát s a királyi udvart. Ez az igazi hatalom! Külörszági fényes urak, a magyar nagyok udvarai kápráztatják a szemüket. Jobb szaga van itt az életnek, mint Transylvániában! Könnyű fehérnépek, kontyukban sárga pántlikával, karolták körül őket az utcán. Fehérvárt megseprűznék őket!

Aztán hírül jött, hogy Zsigmond király december kilencedik napján meghalálozott, amint nagybetegen hazafelé hozatta magát Prága városából.

Nincs itt többet mit kereskedni! Úgyis csak kutyába vették őket. A nádorispánhoz se tudtak bejutni, bezzeg az a sötét képű Kemény Ditricus, a küküllői főesperes, minduntalan rága a nádor fülét.

Karácsony táján újra kezdődött a dulás és pusztítás. A zendülők erősen érezték a kemény telet, kerített városba akartak húzódni mindenképpen. Ostrom alá fogták Enyedet s kegyetlenül megsarcolták. Újesztendő Kolozsvárban kapta őket, onnan csattogtatták fogaikat, mint a farkasok.

Most már látták az urak, hogy erősen nagy vadra kell indulni. A vajda véres kardot hordoztatott, meggyújtatta a lármafákat, a vármegyékben minden úr, aki mozgatni tudta a lábát, fegyverre kelt. A székelyek is neki indultak, kiállott a két vajdai bandérium, ki a püspök bandériuma, a káptalan félbandériuma, ki a székelyek grófjáé, a vármegyék katonasága is összegyűlt.

A szászok is tartották a kápolnai szerződést — keményen készülődtek.

Január végén a vajda ostromolni kezdte Kolozsvárt.

Nagy Antal tudta, hogy most dől el a kocka. A pórok morogtak, mint az éhes kutyák. Beszorítva a várba, egy hónap alatt mindent felettek, portyázni nem lehetett, mert a vajda tábora szoros gyűrűvel vette körül a várat. Üres hassal, hidegben elment a kedvök a harctól! Már a vackába kíváncszott mindenik, ha láncos kutyának is, csak otthon legyen!

Januárius utolsó napján üdvrivalgás verte fel az ostromló tábort.

Megérkeztek a magyarországi segítség-hadak. Nem hiába rángatta hát Kemény Detre a nádorispán mentjét.

Antal vezér egész éjjel nem aludt. Rendre járta az őrhelyeket. Az egyik bástyán megállott s a párkánynak támaszkodva nézte az éjszakát. A hold növekvő sarlója lassan lebegett az égen, ragyogtak a csillagok, a Szamos völgye s tovább a hegyek, a havasok fehéren, de árnyékba borulva hallgattak a tél terítője alatt. A bástya

alatt fák kopasz ágait rázta a szél. Eszébe jutott a nyári erdő, melyen keresztül vágott, mikor Szentimrét odahagyta. Hogy susogtak akkor a fák. Valami szomorú, fájdalmas muzsikát, de lágyan, édesen, andalítóan, fájt az embernek a szíve tőle s olyan jó volt az a szívfájdalom, olyan igazi jó volt — azért a szépért, azért a gyönyörűséges — pávamadárért. És hogy ragyogott a tisztásokon a nap! Mint a jó hit az emberben.

Kemény hideg volt. A bástya fölött egy nagy bagoly suhant el, az árnyéka vele ment a havon. A strázsák kopogását hallgatta egy darabig.

Ezek az emberek! Milyen csudálatos az Isten dolga, mit akar az emberekkel, hogy össze-vissza rázza őket?!

Megkeményítette szívét és pihenni tért.

Délfelé kimentek Kolozsvárból. A zendülő nagy része oda se fordult a vajdai seregnek, neki egyenesen a havasoknak. De bekerítették s kaszabolták őket, mint a juhokat. A pórok úgy kushadtak, hogy utálat volt nézni, csak Pálfia Márton körül volt egy csapat, azok, mint a veszett farkasok, tajtékozva rohantak az uraknak, szúrtak, ütöttek, még fegyvertelenül se hagyták magukat. Fogaikkal agyarkodtak a gyűlölt urakba.

A vezért a szegény nemesek vették körül. Nem volt itt más, mint karddal a kézben, becsülettel meghalni.

Nagy Antalon fejedelmi ruha volt, skarlátpiros, hosszú mente, aranylánc a derekán, fővegje a vágatásban leesett fejről, hosszú szőke haja úgy lobogott utána. Egyenesen be a vajdai tábor közepébe. Falkásan rontottak rá. Lépes Lóránd alvajda volt az első, aki felemelte rá a kardját. A népvezér kezében megsuhant a jó acél, a szeme összevillant a Lépesével s akkor, egy pillanatig, csak egy pillanatig — előtte a szép, gyönyörű pávamadár.

Úgy összetaposták a lovak, hogy csak aranyszőke hajáról ismerték meg a csata után.

Másnap, a mi Urunk, Jézus Krisztusnak 1438. esztendejében, februárius havának második napján, Tordán összegyűltenek Transylvania három jogos nemzetének színe-java emberei.

A magyarok, székelyek egyenesen a csatából jöttek, szász uramék az ütközetből egy kicsit megkéstek, de a tanácsra idejében megérkeztek.

A kápolnai kötést megújíták s erős uniót szerzetnek magok között, hogy egymást mind külső, mind belső ellenségek ellen megvédik, egymás szabadságát megtartják és megőrzik.

Lépes György püspök tartotta a szent misét s orgonázásban esküdött a három nemzet hűségét egymásnak s a magyar királynak.

Künn a téren kilenc lázadó vezért karóba húzának. Az urak kardjukra ütöttek.

Lépes püspök Csáki vajdához fordult:

„Sámsonnak aléjták magukat, tekegyelmed, nagyságos vajda úr, megfogá szakállukat, most majd megalázzák magukat.“

Megemelte hangját, hogy a többi urak is hallják:

„Őrizzétek meg kegyelmetek Transylvaniát magatoknak és minden ivadékaitoknak és azoknak, akik méltók lesznek, hogy a civitas ölére fogadja őket!“

Az urak újjongtak.

A karóba húzott lázadók ordítottak, mint a pokolbéli ördögök. Csak nemes vajdaházi Nagy Pál hallgatott, míg véres könnyek törtek ki szemeiből. Pálfia Márton, a türei pór, őrzöngve ordított rá. Ő felpillantott. Az urak is hallották, amint mondta:

„Én talán bársonynyoszolyán heverek?!“

Igy szenvedett Transylvania a vajudó idők méhéből kinnal születő szabadságért.

Sárossy az ebédlőben ült, az óriási diófaasztal mellett s nagyokat fűjt. Délután hat óra volt s a juliusi hőség nagy gomolyagokban hömpölygött be a mezőkről, hol egész nap égető forrósággal perzselte a búzakaiangyákat. A ház előtti jegenyesorban csak éppen hogy megbotlott a melegség árja, mint kis zátonyon a tengerhullám, hogy még nagyobb erővel csapjon le a hófehér falakra, beáradjon a szobákba s zsibbasztó bágyadtsággal öntsön el minden eleven teremtet.

Sárossy előtt, tisztességes unitárius pohárban, vizes bor csücsült, de hozzá sem nyult.

Kiabálni kezdett:

— Zsuzsi, Zsuzsi, híj az árgyélusát, be kutya meleg van! Erigy, ereszd le a kútba ezt az üveget!

A szalonból kiszólt a felesége:

— Géza, az Istenért, hiszen mindjárt indulnunk kell. Öltözz már! A városban jégbehűtött sört ihatsz.

— Kell a kutyának — dörmögte Sárossy, aztán a hálósobába ment, levetkőzött, bedugta fejét a mosdótálba, pacskolta mellét és derekát, beleszuszogott a vízbe, hogy csakúgy szörcsögött, veresre dörzsölte bőrét a kendővel s belebújt a kikészített szalonruhába.

Kiment a verandára s odakiáltott egy surbankó legénynek:

— Húzd fel a vedret, héj!

Jó hideg italt kevert s élvezettel nyelte a hűvös kortyokat, aztán letette a poharat s a szalonba akart nyitni.

Felesége tréfásan támasztotta meg hátával az ajtót:

— Maradj csak ott Géza, amíg öltözőnk!

A két leány a diványon ült s még csak ing volt rajtuk.

A Nusi veres haja szétfolyt a vállán s hófehér bőrén úgy világított, mint a kiömlő parázs. Fehér selyemharis-

nyát húzott s előrenyújtotta vékonyka lábát, hogy jól megfeszüljön rajta, felrántotta a cipőcskéket, felugrott a díványról s egy perc alatt magára kapta a ruháját, a tükör elé ment s furcsa kontyba csavarta haját.

— Készen vagyok! — mondotta s nénje mellé állott.

Anyja végignézte s megcsóválta a fejét:

— Jaj Istenem, Nusika, milyen frizurát penderítet-tél! S hogy áll rajtad a ruha? Mintha villával hányták volna fel!

Jolán a szoba közepén állott, felvette fűzőjét s kifújta magából a levegőt. Az egyik zsinort megfogta Zsuzsi, a másikat az anyja s összehúzták rajta a páncélt. Aztán felvette ruháit s diadalmasan állott a tükör elé.

— Na, bejöhetsz Géza! — kiáltott ki a mama.

Sárossy benyitott s szemügre vette a leányokat.

— Te Nusi, olyan vagy, mint Cili, a sárga macska verekedés után.

Nusi kacagott s lecsapta magát egy székre.

Az anyja rákiáltott:

— Te, összegyűröd a ruhád!

Jolán méltósággal forgatta meg magát a szobában, mintha a „Pesti Bazar“-ból lépett volna ki, egy ránc nélkül állott rajta a ruha, tetőtől-talpig fehérén. S hiába símult reá szabályosan mindenütt a selyem, hiába szorította le derekát a fűző, a hatalmas, dús élet kikiabált a ruha alól s nevetett, harsogott az egész leányból az egészséges fehér hús, mely a vállaknál kitorlódott a ruhából, mint csatornák közül a tavasszal megáradt folyó.

Sárossy jólesően nézte. Keresgért az emlékezetében valami verset, két-három sort, hogy rákádenciázza Jolánra.

Kapkodott Vörösmarty, Arany, Petőfi után, egy-egy szó eszébe is jutott: rózsaszírom, tejfehér, habváll, de nem akart összeállani a rím sehogysem s ahogy nézte Jolánt izmos fehérségében, az a három éves fehér tehene jutott eszébe, amivel díjat nyert a kiállításon s szívből, őszintén mondta:

— Te! Olyan szép vagy, mint a Csendes!

Nusit majd felvetette a kacagás, Sárossyné pedig egy kicsit haragosan szólt rá:

— Ne gusztustalankodj, Géza!

Előállott a kocsi, feltelepedtek s megindultak.

A nap már kiadta erre a napra áldott melegét s valami alig sejthető, sárgás fátyolt körített maga elé. A dombok árnyékot dobtak magukról a völgyi rétekre, a tarlókról galambok röppentek fel s a falu felé húztak gyors szárnyalással.

Sárossy a bakkon ült, nézte az áldással terhes mezőket, aztán a lovakat s figyelte a lépésüket. Elbóbiskolt s észre sem vette, hogy a városban vannak.

Csepregiek előtt megállottak. A kocsizörgésre az egyik Csepregi kisasszony kikukkintott a függöny mögül, aztán csengő kiabálással harangozta be a házba:

— Itt vannak Sárossyék!

Az öreg Csepregi mély basszusa orgonált a verandán:

— Szervusz Géza!

Kihúzta a fiókot s egy pakli kártyát csapott az asztalra, a szivaros skatulya mellé.

Amíg keverte, megkérdezte:

„Készen vagy az aratással, komám?”

„Fertig, hálistennek, holnapután már hordanak.”

Felhajtott egy pohár savanyúvízes bort, csettintett egyet s folytatta:

„A múlt héten ugyan egy kicsit bolondoztak az emberek, nálam is, Gazsinál is, hogy hát két piculával több legyen a napszám, meg délebédre is legyen pálinka. Azt mondtam, hogy fene, aki megeszi! Megkapjátok, ami jár, egyebet egy fokhagymát se! Pálinkát délre! Hallottál ilyet? Estére való az. Akkor aztán aludjanak tőle, ne hallgassák annak a kódorgó pesti cucilistának a maszlagjait!

Mert, ha bolondulnak, csak ők húzzák a kurtát. Revolúciót nem tűrök! Addig okoskodtak, amíg izentem Pistának, kijött négy csendőr, azt a pesti tekergőt elvit-

ték, erre aztán csend lett. A végén azért mindegyiknek megtoldtam ötven krajcárral. Jósántamból! De revolúciót nem tűrök!”

„Nem azt! Azt nem! — helyeselt Csepregi. — Amíg Pista itt van, nem is lesz itt revolúció. Olyan főszolgabíró nem is volt, mióta az öreg Fricskay meghalt. Hogy Gál Gyuri? Ugyan! Piszlicár ember! Na! Mid van, komám?”

Ivott egy kortyot s gusztálni kezdte a kártyáit.

A nők elvonultak, hogy a hátralévő óra alatt elvégezzék szépségükön az utolsó feltétlenül szükséges simításokat. Mikor kilenc órakor indulásra készen megjelentek a verandán, az öreg Csepregi összeseperte a kártyákat, falt még egyet a hideg disznóhúsból, összeütötte a poharát a Sárossyével s azt mondta:

— Készen vannak az angyalok! Mehetünk!

„Ősbudavár“ összes „termei“ ki voltak világítva, a bálterem pedig valósággal tündökölt, mint a mennyország.

Az udvaron a falusi uraságok kocsii állottak, a lovak csendesen ropogtatták a zabot, a kocsisok diskuráltak. Az öregebbje lustán szortyogtatta a pipaszárat, a legények az ablakpárkányokra csipeszkedtek s támogatták a szolgálókat, hogy azok is lássanak valamit.

A bálteremben már gyantázott a cigány, a primás a banda felé fordult, már ott sajtott az ujjabegyében a „Marosszéki piros páris“, de nem lehetett hozzákezdeni, mert a nagybögős kiszökött az ivóba s már a tizedik spriccert kurizálta magába az uraktól. Becipelték az öreget s egyszerre csak tele lett a terem muzsikaszóval, hogy megrészegedtek tőle az emberek, mint tavasszal a barackvirág szagától a méhek.

Mikor ott tartott a banda, hogy „Hej, piros az én rózsám is“ — már mind a két Sárossy leány táncolt. Nusi egy cigányképű aljegyzővel járta, Jolán Pernyei Ákossal, akinek óriási tölgyfatermete éppen odaillett az ő dús teste mellé.

Ákos négylovas hintóval hajtott be a városba, boldondjára, ahogy szokott. Az egyik csikónak megcsikkant

az első lába, erre mérgében, ahogy megérkezett, megivott két üveg pezsgőt s az első csárdást már úgy táncolta, hogy majd betörte a padlót.

Az öreg urak kimentek az ivóba, egy darabig diskuráltak, politizáltak, míg az alispán közbe nem kiáltott:

— Ki oszt, urak?

Erre az igazi mély bölcsességre egyszerre vége lett minden vitának s a lap-gusztálásban enyhe béke és barátság szállta meg a lelkeket.

Benn állt a bál. A mamák körbe ülték a termet, figyelmesen néztek a leányok után s közben kis, mérges pletykanyilacskákat eregettek ide-oda.

Sárossyné az alispánnéval s Csepreginével a kis emelvényről, mint örökölt trónról, nézte végig a bál-termet.

Hirtelen méltatlankodva szólt az alispánnéhoz:

— Te, Anna, az Isten szerelmére, hogy kerül ide az a finánc?

— Ugyan! Hol van?

— Ott, ott!

S valóban, a vármegyei iktató feleségével ott forgott a finánc, egy ragyásképzű, feketebajuszú, hatalmas testű ember.

Az árvaszéki elnökné odahajolt az asszonyokhoz:

— Bagoi szemlész, a pénzügyigazgatóné kegyeltje. Biztosan ő küldetett neki meghívót!

A pénzügyigazgatóné távol ült tőlük, sovány, magas, dúlt arcú asszony. Odanéztek, összemosolyogtak, aztán Csepreginé megjegyezte:

— A fináncát otthon hagyhatná!

Szegény finánc pedig mivel sem törődve úszott a táncban, a finom női testek és illatok között, mintha ál-mában egy jószagú tengerben fürödnék, melynek vize minden érzékét külön csiklandozza. Most Sárossy Jolán után néz s a nagy fehér leánytest vonja maga után, mint egy világítótorony a hajót, fullasztó nyári éjszakán. Odamegy és felkéri. A leány egy kicsit elbiggyeszti száját, de indul a táncba. A finánc ripacsos arca kigyullad,

mint kánikulában a felgyújtott tarló, a forgó tömeg részegre lökdösi testét a Jolán izmos testéhez, ha felnéz, két fekete szemet lát, miknek mélyén a lefojtott leánytűz remeg, ha lenéz, habos fehér hús villan szemébe, mint egy forró hegyorom, miből vad, bódító illatok szállnak felfelé.

És ez az illatos gömbölyű váll, mint a mágnes vonja húzza fejét lefelé. Most! Most! Feje lehull, szája vonaglik, ajka a leány vállát érzi és fogai görcsösen kapnak a húsba.

Jolán borzasztót sikoltott. A zene megállott, mintha a levegőben ragadt volna, minden ember a terem közepére tolongott, ahol Jolán állott. Vállából csurgott a vér s végig folyt húsos karján.

Az asszonyok sápadtan kérdezték:

— Mi az? Mi történt?

— Megharapott! — mondta Jolán s görcsösen sírni kezdett.

— Örült! Vadállat! Üssék agyon! Dobják ki!

Visítottak, kiabáltak, a finánc pedig falfehéren és mozdulatlanul meredt maga elé.

Pernyey Ákos szó nélkül átfúrta magát a tömegen s hozzálépett. Megragadta a kabátját s rántott egyet rajta. A finánc, mintha csak most ébredne, szembenézett támadójával s öklét az Ákos mellének feszítette.

Pernyey egyet rántott rajta, a nagy test elesett s hiába vergődött, rugott, Ákos a mellére térdelt s ütötte a fejét, ahol érte.

— Harapsz? Te dög! Kisasszonyokat harapsz? Nesze! Itt az öklöm, harapj ebbe!

És rávágott a ragyás arcra, hogy előmlött rajta a vér és ütötte, öklözte, ahol érte.

— Jaj Istenem! Megöli! Húzzák le róla! — kiabáltak az emberek.

Pernyey felállott, megrázta magát, kiment az ajtóba és kiáltott:

— Pista, Pista hé!

Mikor a kocsis bejött, azt mondta neki:

— Vigyétek ki innen ezt a dögöt!

A tánc sehogysem tudott megindulni. Jolán sirdogált, az asszonyok szörnyülködtek:

— Ilyen szégyen, ilyen szégyen!

A vén Várszeghy báró simított egyet a parókáján és Jolánhoz lépett.

— Fáj, Jolánka? — kérdezte. — No nem baj! Meg kell csókolni a kisleánynak, mindjárt nem fáj!

Odahajolt s finoman, alig érezhetően rácsókolt a harapás helyére.

Jolán szepegeve mosolygott, Csepreginé andalogva sóhajtott:

— Oh, milyen gavallér ez a Várszeghy!

A cigányok reá kezdtek:

Ritka búza, ritka árpa ...

S kivilágos kivrattig tartott a régi, drága magyar bál.

A szűk kapumélyedésben állott és kinézett az utcára. Két szomorú görögoszlop, téglából összecsfólva ágaskodott teste köré s a keskenyen fulladozó boltív árnyékot vert fejére. Mint szegény, megszokott, elfelejtett, kopott szobor, észrevétlenül árasztotta bús bánatát, mely úgy világította át édes, szomorú arcát, ahogy éjszakába takarózott virágos réten suhan át a holdsugár.

Az utcát szél járta és rázta a keshedt juharfákat. Füttyölt, sóhajtott, nyögött, morgott, aztán hallgatott, mintha fáradtan nagyot szuszogna, hogy a következő percben egy óriási szusszanással nyomja ki magából a levegőt s recsegtve csapjon le a cserepes háztetőre és a sáros útra.

Varjúsereg kerengett a szürke felhők alatt, nagy suhanással ereszkedett le a házak közé, aztán, mintha láthatatlan vadászcsoport kergetné, merész ívben csapott a hegy felé, hogy pár perc múlva megint a tornyot kárrogya körül.

A keresztre egy vén bakvarjú ült s torkaszakadtából kiabálta: „Kárr, kárr, kárr!”

Szemben vele, a banképület villámhárítóján, mint sötét gubanc, billegett egy csóka s felelt: „Csok, csok, csok!”

A ködtől csepegő fákön verebek kuncorogtak, majd hevesen csaptak le a friss lótrágyára s csipogtak és lökdösték egymást. A diákok csapatosan sétáltak, vágattak a leeresztett hajú leánykák után és életük nyers, fakadó mámorát illatozták a világba.

Az asszony pedig ott állt a kapubolt alatt s vékony teste megremegett a széltől. Kendőjét összehúzta derekán s fejét bal válla fölé hajtotta, mint az esőtől földre vert fecske. Bánat kendőzte arcát fehérre, szépen, ahogy a dá-

mák rizsporral szokták halaványra színezni magukat s kétoldalt finoman, alig sejthetően, mint titkos művész, kent fel rá a láz egy parányi pirt, szemei alá sötét vonalat húzott és tüzet csepegtetett beléjük, hogy rejtélyes legyen a pillantása és bódító, mint azoké a selymes hölgyeké, kik tüneményesen hordozzák hideg testüket világvárosi termeken át és sötétes folyosókból úgy néznek vissza a sorfalba merevedő férfiakra, hogy mindeniknek egyszerre áll vacogás a gerincébe.

A lámpagyújtogató pizkos condrában, mérgesen járt lámpától lámpáig s ahányszor felnyújtotta lángoló kanócos botját, annyszor átkozta a kegyetlen sorsot, mely a világosságcsinálást mérte rá holtig tartó kárhozatul.

A gázlámpa sárga fényében kis pihék csillantak meg s a csöndesedő szélben puhán, nesztelenül libbentek tova, besurrantak a kapu alá, rászálltak az asszony fekete hajára és egy pillanatig csillogtak rajta, mint egy korona gyémántjai, aztán elolvadtak s homlokára vékonyka, hideg patakot eresztettek.

Egy leány ment a gyalogjárón, ég felé fordította arcát s lelkendezve mondta:

„Hó, hó, hó!”

Ibolyaillatot hagyott maga után s ragyogó szemmel nézett a mellette menő férfire.

Az asszony kilépett a kapu alól és felsóhajtott:

„Oh Istenem, esik a hó!”

Körülnézett, aztán két kis gyermekhez ment, igazgatta ruhácskájukat, kézenfogta és a kapu alá akarta őket vonni.

De szemben felgyúltak a fűszeres bolt lámpái, a kirkatot világosság öntötte el, a gyermekek odanéztek és nem akartak menni.

Cukorsüvegek hava látszott ki a fekete papirból, mellettük, mint fehér téglával megrakott kocsik, neheztek a kockacukros dobozok és kis skatulyákban mindenféle finom, sokszínű csemegék bujkáltak tarka papirok között.

És, csudára, egy kis házikó volt a középén, benne gyertyák égtek, tehenek feküdtek, pásztorok állottak s a jászolban rózsaszínű ragyogásban mosolygott Jézuska és két angyal terjesztette följe szárnyait.

És a házikó fedelén, mint kupola, gömbölyödött egy kávé doboz s narancsok égtek körötte, végig a tetőn, oly üdén, oly elevenen, hogy szinte érezni lehetett szagukat az üvegen át.

És a kirakat mélyében porcellánbabák meresztették kék szemüket a kardos katonákra, kik mereven sorakoztak a vezér mögött. Egy szürke ló s a fehér medve között sárga kutyácska hajtotta nyakát egy számoló gépre s egy kis dobon a piros nyulacska állott ugrásra készen. És ragyogott minden, mint az álom s vonzotta magához a gyermekeket, kik bűbájtól dermedten, moccanás nélkül bámultak az üveg mögé.

Anyjuk visszament a kapu alá s nézte ő is a szemben levő kirakatot s előtte a kis fiút s a csöpp leánykát, amint előrehajolva állottak és sötét kabátkájukra fehér foltot pillézett a hó.

Emberek gyűltek össze, mind többen és többen jöttek, kik a postát várták. Némelyek beálltak a boltozat alá s ott topogtak le és fel, szipogtak, krákogtak és beszélgettek.

„Hát maga megint itt van?” — szólította meg az asszonyt egy testes nő.

„Várok, szomszédasszony, várok, talán jön valami” — felelte, de hangjában bizonytalanság kongott.

„Elég bolond, lelkem! Az urától ugyan hiába vár! Az jól éli világát. Mit gondol, fiam? Egy olyan nagy városban sok céger fehérnép cafrangol. Itt van, olvassa, mit ír a férjem. Itt van né!”

Gyűrött levelet rántott ki blúzából, keresgélt benne, aztán olvasta:

„Sándor egy veressel van, vele lakik, öltözteti, mint egy grófnét. Kutya egy legény ez a Sándor” —

„Na, mit vár tőle? Gombház, ha leszakad, lesz más! Egy olyan fehérnép, mint maga?! Nézzen oda!”

Megfogta karját s fejét a túlsó oldal felé fordította. A fűszeres bolt mellett péküzlet volt, szép, csillogó fehér hely. A nagy üvegtábla mögött hatalmas testű férfi állott, szépen öltözve, vaskos hasán aranylánccal. Az üzletben sűrögtek-forogtak a vevők, segédek és inasok ugráltak ide-oda, a pénztárnál enyhe mosollyal ült a pékné. Nagy, szőke kontyát finoman szitálta tele a liszt, néha idegesen szólt férjének, de az meg se fordult, hanem merőn nézett a posta kapuja felé.

„Nézzel! Látja? Majd kiguvad a szeme, úgy bámull!”

S a dús keblű asszonyság úgy tüzelte magát, mintha csak neki szólna ez a nézés, kiállott a járó szélére, odahúzta a didergő asszonykát és kinyújtott karjával mutatott a pék felé.

„Ez kéne magának! Mit töri magát? Hát mit tud maga? Egy napig dolgozik, egy hétig fekszik utána, aztán egy szép napon elpatkol s itt maradnak a gyermekei pusztán.”

A gyermekek a kirakat előtt csak nézték-nézték a karácsonyi álmot. Anyjuk átkiáltott nekik:

„Jertek, szívem, jertek ide!”

A fiúcska visszakiáltott:

„Mindjárt, anyukám!”

Aztán átkarolta a leányka vállát, összebújtak s egy gyönyörűséges babán csudálkoztak.

A postakocsi döcögve érkezett meg s nyekkenve állott a kapu elé. Mint vén, kopott primadonna, fakó-zöld deszkáival rejtélyesen vigyorgott a várakozó emberekre, kiknek hosszú éveken át hordott örömet, bánatot, bús közönyt és felcsillanó érdeklődést.

Csomagokat, leveles zsákokat hordtak be a postások és sietve kezdtek dolgozni. Nemsokára jött a levélhordó, meglátta az asszonyt s szánakozó zavarral, mint-ha bocsánatot kérne, mondta neki:

„Semmi!”

A reménység fájón csuklott össze az asszony szegény szívében és szeme égőn nézett az égre s majd megfulladt a forró szorulástól, mely megmarkolta torkát és

gonoszul lemászott a mellébe, hogy hallotta, mint nyöszörög fel tüdeje s kínosan, vékonyan sípol egyet, aztán felküldi ezt a hangot s átfogja vele gégejét, hogy ott megtorpanjon s gyötrelmes köhögéssel rázza össze finom testét.

A szomszédasszony védőleg fogta át s erős testéhez szorította, átment vele a gyermekekhez s küldte haza őket.

„Menjen már, szívem, menjen! Megfagynak az utcán. Aztán higgyen nekem, nem érdemes, hogy halálra törje magát. Látja azt a szép, derék embert? Az a lelkét kitenné magáért, hiszen tudja, hogy leánykorában is majd megveszett, úgy járt maga után.“

Odahajolt az asszonyka füléhez és súgva, hevesen ostromolta:

„Nézze, még mindig ott van — s a pékre mutatott — csak egy szót szóljon, lelkem, jöhet-e magához? Jön az futva! Maga meg boldog lesz, lesz mindenük a gyermekeknek! Na, mit mondjak neki?!“

A másik megfogta a gyermekek kezét és indult. A leányka szepegett:

„Édes anyukám, mit hoz a Jézuska? Beszélj, édes, az anygallal! Hozzon egy babát!“

Odavonta anyját a kirakatokhoz s mutatta neki:

„Azt ni, azt a kék ruhást! Oh be szép!“

Az asszony lehajolt a gyermekhez s megcsókolta az arcát.

„Beszélek, drága, beszélek az anygallal — hátha hoz nektek is valamit.“

Aztán megindultak.

A szomszédasszony utána szólt:

„No, mit mondjak?“

Félve, kérlelve, nehogy megharagudják a másik, azt felelte:

„Ne mondjon semmit, nem tudom, nem tudom, ne mondjon semmit!“

A kövér asszony mérgesen morogta:

„Bolond maga, lelkem.“

Aztán bement a péküzetbe s kenyeret vásárolt. A pék hozzásietett, kiszolgálta és kérdőn nézett rá. Az asszony lehajtotta fejét s alig mozgó ajakkal mondta:

„Nem akar.“

A másik hazafelé tartott a két gyermekkel és maga sem tudta, hogy mit akar és mit nem és mindent elfelejtett volna, ha a két gyermek, mint két fájdó és édes, eleven seb, nem sajgó a szívében.

Vitte a két oldalán s szeretete volna feltartani őket az égre és sikoltani:

„Nézd Isten, te jó Isten! Mit csináljak ezzel a két semmisséggel?“

Sok ablakból fényes pászmában ömlött ki a lámpafény s benn a szobákban karácsonyi készülődésben tettek-vettek az emberek. Szerette volna egy ilyen tiszta, meleg helyre odavarázsolni a gyermekeket s kívülről nézni, hogy játszanak a puha szőnyegen, szép ruhákban, tisztán és illatosan. Nézni, nézni őket s megsemmisülni, belefagyni a hideg téli éjszakába azzal a gondolattal, hogy a kicsikéknek mindig ilyen jó lesz.

De menni kellett hazafelé. Szél rohant végig az utcán, csapkodta a kapukat s olykor friss kalácsszaggal árasztotta el a levegőt.

Hideg szoba várta őket, de a gyermekek örömmel rázták le magukról a havat, ledobálták a kopott kabátkájukat, összebújtak egy sarokban s abban a pillanatban köréjük népesedett a sok játék, amit végignézték.

„Oh be szép! Az a kis baba!“

„Hát a lovacska, hát a katonák?“

„És Jézuska a jászolban!“

„Nekünk is hoz az angyal!“

Kérdeztek és feleltek és a képzelet, mint színes madár, mely először száll ki a fészekből s nem tud betelni a repülés gyönyörűségével, körülszálldosta őket s megcsillogtatta előttük ezer színben ragyogó szárnyaikat.

Anyjuk lekuporodott a kis vaskemence elé, tüzet rakott s egy lábasban tejet melegített, aztán három csuporkát teletöltött, leszelt három karéj kenyeret s megvacsorázott a gyermekekkel.

Azok egy darabig beszélgettek, játszadoztak, aztán nagyokat pislogtak s mikor az álom ránehezedett pillá-

jukra, anyjuk lefektette őket az egyik ágyba, egyiket lábtól, másikat fejtől s rájuk terítette a paplant.

A kis fiú még felült, összetette kezeit, anyjához símult, ki az ágy szélén ült s motyogni kezdte:

„Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem, — de a tied nyitva Atyám, — amíg alszom, vigyázz reám...”

Nem fejezte be, leejtette fejét és elmerült a boldog álomba.

Az asszony megvetette a másik ágyat, leült az asztal mellé s varrni kezdett.

Hallotta, mikor a toronyóra a tizet ütötte, először a negyedekeket vékonyan, aztán tizet kongatott s hangja mély bűgással terült szét a város felett.

A pék az óraütésre felkelt az asztaltól, megcsókolta feleségét s olyan érzése volt, mintha egy zsák finom, fehér liszthez ért volna a szája.

„Elmegyek egy kicsit a kávéházba” — mondta az asszonynak s indult is. Nagyon tele volt a feje a vékony asszonykéval s a kívánság, mely hosszú idő óta gyötörte, most úgy előntötte, úgy feszült benne minden, mint a csordulásig érett szőlőszemben a must.

A vendéglőben kártyázni kezdett. Veszített, egymásután dobta maga elé az ezreket s dühvel mondta magában:

„Menjete, pusztuljatok! Neki akartalak adni, nem kellett, menjete a fenébe!”

Éjfélkor már ezt sem bírta, ott hagyta a társaságot s kiment az utcára. Kigombolt felső kabáttal feszítette neki mellét a szélnek s előrenyújtotta fejét, hogy arcát érje a hidegen csapdosó hó.

Az asszony ablaka elé ért. Még égett a lámpa s kis világosságot vetett a járóra. Odalépett s a függönynek egy parányi nyílásán benézett.

Az asszony a haját fonta éjszakára. A hosszú fekete zuhatag szikrázott leányos, hófehér vállán s amint előrehajolt, ingéből kivillant két kicsiny emlőjének rózsaszín bimbója.

A férfi karját roppant erő lendítette fel, mely, mire a magasba ért, finom koccanásban adta ki tüzét az ablaküvegen.

Az asszony rémülten fújta el a lámpát. Ebben a pillanatban a fiúcska nyöszörögni kezdett. Ijedten ugrott a gyermekhez s fejére tette kezét, az pedig mosolyogva motyogta:

„Anyukám, Jézuska azt mondta, hogy elhozza a lovat!”

Megfordult és boldogan aludt tovább.

Az ablak megint megkoccant és ahogy az asszony a szoba közepén állt és didergett, most már mind erősebb-erősebb lett a kopogás.

Reszketve lépett az ablakhoz, egy ujjnyira elhúzta a függönyt, kinézett s megismerte a férfit, amint a hó fehér fényétől gyengén megvilágítva dült az ablakra.

És ekkor, mint vértanú az éhes oroszlán ketrece előtt, önkívületben szólt ki az ablakon:

„Jöjjön be!”

Összeszorította fogait s szívére küldte könnyeit, nehogy kicsorduljanak, míg elviharzik benne a férfi gerjedelme és egy hang nélkül sikoltotta, hogy majd megőrült bele:

„Nem! Benned nem csalódhatnak a gyermekek! Edes Jézusom! Benned nem csalódhatnak!

En nem engedlek, oh édes Jézusom, árvák oltalmazója, nyomorútlak vigasztalója, nem engedlek! Meg kell maradnod a gyermekeimmel! Nem engedlek, nem engedlek!”

A férfi egy ezrest tett az asztalra. Most már nemcsak kívánta, most már szerette ezt a szép, gyöngye asszonyt és karácsonyi örömet érzett, hogy jót tesz, hogy nyomorúságot törül el ebből a kis szobából. Nagyon jónak, boldognak érezte magát, megmámorosodott a jótett érzésétől — s még egy ezrest hagyott ott, gyöngéden búcsuzott és távozott.

Az ajtó nyikorgására a kisleány ijedten riadt fel:

„Anyukám, Anyukám! Jaj! Ki jár itt, Anyukám?!”

Az asszony odalépett, megfogta a gyermek kezét, elpirult és majd megszakadt a szíve, ahogy mondta:

„Aludj, édesem! Az angyal járt itt! Az angyal járt itt!”

Végigment a rosszulvilágított, kellemetlen szagú folyosón s az utolsó szobába bekopogott. A szobaasszony gyorsan kinyitotta az ajtót s megkövült mosollyal ajkán, a lámpa zordpiros ernyőjétől valami undorító, olcsó kéjszínnel bevonva, egészen melléje állott s dörgölözve kérdezte:

— Mi tetszik?

A kilincstre tette kezét, hogy az ajtót bezárja, de a férfi hirtelen odalépett és mosolyogva mondta:

— Csak arra akarom kérni, kedvesem, hogy reggel hét órakor költjön fel, ha el találnék aludni.

Köszönt és távozott, szobájába ment s magára zárta az ajtót. Meggyújtotta a lámpát s fel és alájárt, ablaktól az ajtóig. Komor szakálla sötéten árnyékolta erős vonásait s eltakarta izmos száját. Sokáig sétált így, gondolatokba merülve s közbe-közbe figyelve a szálloda halkuló hangjait. Éjfél tájban eloltotta a lámpát, feltette kalapját s az ablakhoz lépett. Kint susogtak a fák, sötét felhők rohantak tova a szürke égen s néha egy-egy résen reszketően bukkant ki néhány csillag.

A férfi feszülten nézte az udvart, mely némán terült el a deszkapalántok között s mikor megnyugodott, hogy senki sincs kint, halkan és óvatosan kimászott az ablakon. Végigment az udvaron, aztán a kerten, átmászott egy kerítésen s a szabad mezőre jutott.

Nagyot lélekzett, mikor a fű és giz-gaz sajátságos, halkan sessenő neszt hallotta, néhány lépést előrement a közeledő alak felé és suttogva mondta:

— Én pontos voltam, bácsikám!

— Mint a halál, — felelt a másik s valami tréfásat akart mondani, de a szél zúgatni kezdte a vén fákat, volt valami szívszorító az éjszakában, ami torkára forrasztotta a szót.

Kezet fogtak s elindultak. Keskeny ösvényen vágtak be az erdőbe, úgyhogy alig fértek egymás mellett.

— Elhozta, öregem? — kérdezte a feketeszakállas.

— El!

— Az egészet?

— Persze!

— Egymilliót?

— Egymilliót!

Lefojtott hangon mondta: „Egymilliót“, a szó mégis ordított, recsegett. A feketeszakállas még sokáig hallotta, hogy süvöltve, harsogva tör előre az erdő sötétjében:

— Egymilliót! Egymilliót!

Az öregebb nekiment egy bokornak, kissé megkarcolta arcát s dörögve mondta társának:

— Soká tart ez az út!

— Ne legyen türelmetlen, — szólt a másik — egy órára ott leszünk, kettőre végzünk s ha sietünk, három órakor ágyban lehetünk.

Mentek egy darabig s akkor még mélyen elgondolkozva hozzátette:

— De akkor már nagyon gazdagok leszünk! Boldogok leszünk, barátom!

Majdnem kiáltott az elragadtatástól s a másik elgondolkozva ismételte:

— „Boldogok leszünk, boldogok leszünk.“

Aztán mentek tovább s mindketten hallgattak. A sötétség úgy körülfogta testüket, hogy alig látták egymás homályos körvonalait s amint a csöndes éjszakában előretörtettek, úgy érezték, hogy elválaszthatatlanul egymáshoz tartoznak, mintha végtelen tengeren parányi csónakban hanyódnának, iszonytató messzeségben a partoktól.

Az idősebb férfi oly vigyázva lépegetett, mint mikor folyó fölé erősített keskeny pallón inog az ember. Néha mégis botorkázott s társához ütdött. Az megfogta, nehogy elessék s ahogy kemény tenyerével körülfonta az öregedő férfi karját, azt gondolta:

— Milyen vékony! Nagyon gyenge lehet ez az ember!

Mintha nehéz, sötét függönyt húztak volna félre előlük, a bokrok elmaradtak, nagy szálfák közt vitt útjuk, melyek közé az égboltról csodálatos, nyomasztó szürkesség szűrődött be, homályosan ritkulva és sűrűsödve, az egymás nyomában vágató felhők komor tömegéből szítálva alá.

Az erdő széléhez értek, itt a feketeszakállas néhány lépést előrement s derekát megnyújtva figyelt. A másik is utána lépett s együtt kémlelték a tájat. Az öregebb súgva kérdezte:

— Hátha nem jön el?

— Ugyan mit gondol? Nem gyermekjáték ez! Biztosan itt lesz!

A szakállas dörögött, aztán mintha saját hangjától megijedt volna, suttogva mondta:

— Látja? Ott a réten! Ott, az a néhány bokor! Oda kell jönnie!

Az öreg kutatva nézett társa kinyújtott karja után s látta, hogy a sötétségbe szélesedő kaszálón, fekete tömegbe tömörülve, ül pár törpe fűz.

Vigyázva, egy árok mellett meglapulva settenkedtek a bokrokig, ott megálltak s a feketeszakállas halkán szólt:

— Rimai!

A tulsó oldalon egy férfi emelkedett fel. Köszöntek egymásnak, aztán az öreghez lépett az éjjeli vendég.

— Rimai — suttogta a jövevény.

A másik kezét nyújtotta és bemutatkozott:

— Van szerencsém! Barabás vagyok!

— Szép magyar név — mondta a feketeszakállas és fojtottan nevetett. Az öreg egy pillanatig úgy érezte, hogy boltjában van, barátságosan meg kell rázogatnia a vendég kezét s egy kicsit tereferélnie kell, mielőtt az üzletre fordul a szó.

De az éjszaka megborzongatta, a sötét mező ránehezedett s ismeretlen térségéből mindenféle veszedelmek elrémitő alakjait táncoltatta elő és némaságot nyomott ajkaira.

A feketeszakállas beszélni kezdett Rimaival s tomított hangja úgy hullott a levegőbe, mint nagy messzeségben lecsapott bombának a távolságtól megcsendesült robbanása.

Ahogy ott álltak, beleágaskodva alakjukkal az éjszakába, olyanok voltak, mint két csodálatos, kegyetlenül kemény kőoszlop, mikre öröktől fogva rettenetes ígék vannak vésve. Átnyúltak egymáson, elfolytak a sötétségen keresztül, mozgékony, változó és mégis sziklarideg valójuk országok fölött siklott el, kanyargott, vonaglott, nyálkás, dermedt és lázba forróító öleléssel fonva körül az embereket.

Barabás dermedten nézte őket s kínos szorongás fogta el mellét. De ráeszmélt, hogy ő is hozzájuk tartozik, mellük símult, mint folyó víz a szilárd parthoz, beszélgetésükhöz tapadt és bátorságot olvasztott belőlük magába.

Két ország határán csak a vak éjszaka volt tanujuk, csak a bódult rohanásban vágató, koromszínű felhők hallották suttogásukat, míg távol az emberektől, megköttették a nehéz tilalommal tiltott üzletet s átvették egymástól a magukkal hozott értékeket.

Aztán búcsúzkodtak s Rimai távozó alakját nem sokára elnyelte az éjjeli sötétbe borult rét, mint komor tó a halálra fáradt úszót.

A feketeszakállas felvette a súlyos csomagot s könnyedén indult meg vele. Barabás követte, meg-megbotlott a sűrű vakondtúrásokban, szuszogott és zsebkendőjével törülgette izzadó homlokát.

Az erdőn a közeledő nyári hajnal első rezzenései sejtelmesen neszezték. Az ösvény melletti vén cserfák tetajén egy varjúfalu aludta még hajnali álmát, csak egy-egy éhes fióka mozgolódott anyja szárnyai alatt.

Egy öreg, hatalmas szarvasbogár este óta gubbasztott egy ághegyen, most elbágyadva engedte el a galyacskát s alig nyitva ki barna szárnyait, leejtette magát s bebújt a csipős szagú avarba. Útjából megzavarva menekültek nagy, zöldhátú, fehérhasú pókok, felcsipesz-

kedtek az alig himbálódzó, lila harangvirágokra s a súlyuktól meglengő kelyhek úgy szórták egymásra a sárga virágport, mint szerelmesek a jóillatú csókokat.

A vadborsó virágai, mint óvatos szűzek, csukták össze szirmaikat, nehogy rabló pillangók férkőzzenek hozzájuk, csak a mécsvirág tölcseirei lihegtek szerelmesen s hófehér testükkel bódították magukhoz a halkröptű éjjeli rovarokat.

A két ember nem látott, nem hallott, nem érzett mindezekből semmit. Barabás kissé fáradtan bandukolt s mintha hosszú beszélgetés végére lökné oda, így szólt társához:

— Csak semmi baj ne lenne!

A feketeszakállas gúnyosan dörmögött:

— Milyen félénk maga! Mit gondol? Ekkora üzletért érdemes valamit kockáztatni! És mitől fél? Hogy rajta kapnak? Abból a néhány millióból mindent el lehet intézni! Vagy talán lelkiismeretfurdalásai vannak?

És itt majdnem hangosan felnevetett s hangja valósággal hasította a homályt.

— Nyugodjék meg, öregem. Én mondom magának: maga egy finom, tisztességes ember! Az a kérdés, van-e pénze, vagy nincs? Ha van, akkor rendben van minden! Mert mit jelent az, hogy ezt a kis üzletet sötétben kell lebonyolítanunk? Azt, hogy még nincs elég pénzünk! Nincs annyi, hogy azt, amit most sötétben csinálunk, fényes nappal is meg merjük tenni, az egész világ szemeláttára. Az ügyesnek és a bátornak minden szabad s ne felejtse, hogy aki ügyesebb, aki bátrabb, azé az élet.

Küzdelem az élet, bácsikám! Az ám! Háború! Örökös háború!

A feketeszakállas elkacagta magát, tréfásan meg rázta a Barabás karját s megint felvillant agyában:

— Milyen gyenge lehet ez az ember!

Nevetve mondta:

— Így van ez, édes bácsikám! Úgy gondolom, hogy magának is az a jelszava: Inkább én járjak jobban, mint egy idegen! Nincs igazam?

Barabás kissé elgondolkozott s ünnepélyesen kongott a hangja, mikor rámondta:

— Igaza van!

Fordulóhoz értek, a bokrok sűrűje sötéten, mint valami gyászszűzatos fal, meredt eléjük s az égen, mint fekete lobogók, lengtek a fellegek.

Barabás oly vidám lett, hogy dudorászni kezdett. Meg volt elégedve magával, az egész világgal, mely az élelmes, ügyes embernek csak úgy kínálja a pompásabbnál-pompásabb alkalmakat a gazdagsághoz, a gyönyörűségekhez.

Jöttükben néhány tő zsályát letapostak s a csendes szél utánuk hozta ezeknek édes illatát.

— Zsályá! — mondta az öreg. Hogy szereti a feleségem ezt a virágot. Fiatalkorunkban sokszor jártunk erre, emlékszem, egész pászmákban nő itt. Az asszony nagy csokrokat kötött belőle. Alig tudtam hazacipelni. De szívesen vittem. Tudja, amig az ember fiatal — fiatal! Hej-hej!

Elhallgatott s a feleségére gondolt, aztán a gyermekeire.

— Reginának Párizsból veszek kelengyét — jutott hirtelen eszébe s majdnem sírva fakadt örömében erre az eszmére.

— No itt biztosan zsályá van — szólt a másik — tépjen pár szálát, Barabás úr! Örülni fog neki önagysága!

— De nem látok — mondotta az öreg.

A feketeszakállas megállott, letette a csomagot, gyufát vett elő, meggyújtott egy szálát s a földre világított vele. Barabás odanézett s látta, hogy két-három gyönyörű tő zsályá búvik egy bokor aljához. A másik eldobta a gyufát s a kicsiny fény végső pislogásánál figyelte, mint ereszkedik le Barabás a virágok után. Nagyot lélekzett, izmai a ropogásig megfeszültek, ahogy kissé előrehajolt.

Barabás letépte a virágokat s amint felemelkedett, a másíknak kinyújtott karjai hátát érték.

— Pardon — mondta s mire kimondta, szíve fel-szaladt a fejébe s ott kalapált rettenetesen.

Két kéz fonódott nyaka köré s ráfeszült a torkára. Társa nevét kiáltotta, de csak tagolatlan, szörnyű hörgés tört elő összepréselt gégejéből. Szemei előtt lila és piros karikák ugráltak s zöld szalagok cikáztak köztük. Kínos, utolsó erővel vonaglott, hogy támadóját lerázza magáról, de összeroppant a súly alatt s arccal előre a földre esett. A zsályacsokor szájához került s finom szirmai foszlá-nyokká morzsolódtak borzalmas kínban vicsorgó fogai között.

A szorítás mind erősebb lett a torkán, de ezt már nem érezte, csak mellét hasította valami éles fájdalom. Egészen kivilágosodott, erős rózsaszínű fénybe borult a világ s ebben a színben, mint valami fénylő anyagban, elveszett minden s az egész, mint végtelen nagyságú pörgettyű, rettenetes sistergéssel, recsegéssel és bűgással forgott vele együtt.

A borzalmas forgástól megszakadt a végnélküli, rózsaszínű gömb s óriási kék szalag vált le róla, lengett le és fel, mintha az égből lobogtattak volna egy óriási zsebkendőt és édes zsályaszag töltötte meg az egész világot.

Aztán a semmibe olvadt az óriás kék zsebkendő s helyén a háza állott s látta felesége meglepődött arcát, amint a virágok után nyult, megpillantotta a gyermekeket, egy régen eltemetett nővérét is ott látta s apját is, ki már húsz év óta sírban van.

És egy asszony tűnt fel, ki mosolyogva jött feléje a rózsaszínű fényben.

— Ki ez? Istenem, ki ez?

És valami végtelen nagy, meleg boldogság ömlött el benne.

Az anyja tartott feléje, kit hároméves korában rabolt el tőle a halál s kinek arcát sohasem tudta eddig felidézni. Az anyja közeledett s ő kitérte karjait, úgy rohant hozzá, mellére omlott s zokogva kiáltotta:

— Mama, édes mama!

A hold kifúrta magát a felhődombok alól s enyhe fényt eresztett az erdőbe. A feketeszakállas érezte, hogy Barabás már nem mozog, elengedte hát a torkát.

Felállott, felkapta a csomagot és sietve útnak indult. Mikor ablakához ért, behajolt, óvatosan beeresztette terhét, aztán kezeit a párkányra téve, beugrott a szobába. Becsukta az ablakot s megállott az ágy előtt. Fújt néhányat, nyújtózkodott s érezte, hogy valami vad erő dübörög izmaiban.

Kilépett a folyosóra, bezárta ajtaját s ahhoz a szobához ment, honnan éjszakai útjára indult. Kopogtatott, a nő kinyitotta az ajtót, ő pedig ott mindjárt oly erősen szorította át, hogy az asszony élesen felsikoltott.

Ezernyi hang kavargott az izzó ég alatt. Erős és mély férfikiáltások, mint óriások által fellökött szálfák, vágódtak bele a térbe, aztán zökkenve estek vissza a keményre száradt, forró földre. Nehéz röptükben magukkal ragadták és lerántották az asszonyi és lányi sikongások fehér, világoskék, rózsaszín, melegsárga és égőpiros futókavirágait.

A kazal oldalánál néha fecskék surrantak el, csi-csergésük, mint a forgószéltől felkapott akácszirom, elveszett a hangok orkánjában.

Mint a rög alá szorult szőrös-fekete dongó, mérgesen, tompán zümmögve bűgött a cséplőgép. Fekete teste körül reszketett a forró levegő, egyszer-egyszer sípolt, mint a megfogott bogár. Mellette, mint egy nagy sárga darázs, zizegve röpítette magasba a friss szalmát a kazalozó.

A kazal tetején egy fiatal férfi, talpig fehér gyolcsban s három lány, piros szoknyában, vetették ide-oda a felröppent szalmát.

Az étető ember két bronzkarja pillanatnyi megállás nélkül gyúrta a gép gyomrába a megbontott kéréket, az asztag már felére ment össze, folyton nőtt a kazal s a gép másik oldalán, mint a földdel vegyült arany, gyorsan, de a gépek, az emberek s a vibráló forró-ság iramához képest tempósan, urasan, símán ömlött ki az élet.

Egy deres bajszú ember tartotta alája a zsákot, komolyan, majdnem áhítatosan, mintha szertartást végezne.

Mikor annyira telt, hogy megállt a maga lábán, a földre zökkentette, egy kezével széthúzta a száját, a másikat a búza alá tartotta s erős, napégette bőré újjai között folyatta át a szemeket.

Egy hatalmas testű, fiatal férfi várt mellette s mikor megtelt, egy rántással összefogta, átkötötte, előre-hajolt s vállára lendítette a hatvékás zsákot. Egyik kezét csipőjére tette, másikkal a zsák nyakát fogta s fejét féloldalra hajtvá, rengő lépésekkel vitte be a tágas, nyitott színbe. Ott letette a többiek mellé.

Nehéz posztóruhában, kávészínű kendővel a fején s mozdulatlan arccal ült ott egy vénasszony.

A fiatal férfi a szín oldalához lépett, egyik gerendáról levett egy gyűrött fedelű könyvecskét s plajbászsal írt bele valamit.

— Nyolcvankettedik, édesanyám — fordult aztán az öregasszonyhoz.

— Nyolcvankettedik — ismételte az s szemével végigsimította a zsákokat. Megjegyezte magának, hogy az egyik, szélről a negyedik, egy kicsit feslett, azt meg kell foldani. Aztán továbbnézte a cséplést.

Az ég kékesfehéren izzott felettük, sehol egy parányi felhő rajta. Mint valami aranykőd, szállt a ház felett a kék könnyű pora, a nyári konyha szürke füstje nehéznek, majdnem folyékornak látszott, amint keresztültört rajta. Az öregasszony nézte ezt a csodálatos, kábító, zajjal, étellel telt izzó ragyogást s hunyorított. Kis fekete pontok suhantak a levegőben. Merőn bámulta őket.

— Egy légy — gondolta. — Milyen sokáig áll egy helyütt a levegőben.

Aztán cikkázott egyet a kicsi, lebegő feketeség s az öregasszony megcsóválta a fejét:

— Na nézd csak, hiszen fecske volt.

A fecske elsurrant a kazal mellett s a mámi követte megfakult tekintetével, de csak a kazal tetejéig. Ott megakadt a szeme a három piros rokolyás lányon. Az egyik a legény mellett állott s elnézett a messzeségbe. A szalma zizzenve torlódott lába elé, már majdnem a combja gömbölyűségéig ért, mégsem nyult utána villájával.

A vénasszonyt elfutotta az indulat, fel akart állani a székről, de akkor a legény rákiáltott a lányra:

— Ne kergesd a hétszínű legyeket, Böske, te!

A lányok kacagtak, Böske tréfásan nekibökött a villa szárával a legény mellének, az elkapta, egy kicsit huzalkodtak, aztán a legény kétszer hatalmasan rácsapott a lány erős farára. Hahotáztak s dologhoz láttak.

Az öregasszony már tátogott, a szavak még csak a mellében voltak, ott tolongtak, mint a sárga, torlódó ár:

— Sodoma és Gomora! Istenem, atyám, hogy tűröd ezt a bectelenséget. Oh, te rima, te! Elsülyed veled a kazal menten!

De visszanyelte őket. Kövér, széles, ráncos, keménykifejezésű arca megmerevedett, szemei a messze-ségbe révedtek.

Minek kiabálni, — gondolta — a többiek is odafigyelnek. megáll a munka s bűnbe jutnak mások is, mert az Istentől lopják a drága időt.

Hirtelen utánaszámolt, hogy estére hány kiló hús kell a pörköltözhöz, hány kenyér, mennyi ital, — aztán imába fogott:

— Bocsáss meg, Istenem, bűnös, nyomorult lelkemnek ...

A kazal árnyékos oldalánál két gyermek játszadozott. Egy keményinú fiúgyermek, úgy tíz-tizenkésztendős s egy hat-hétéves lányka, egy szál ingecskében. A gyermekek a kévékből kihullott búzaszemeket gyűjtögettek kis halmokba, tenyerük tele volt porral s izzadságos, egészséges, piros-kerek arcocskájukat is összemaszatolták.

— No, mennyi van már, Imrikó!?

— Nekem több van — felelt a lányka és édes kis hangocskája alig-alig tudott elvergődni nagyanyjához az emberek és gépek zivaján keresztül.

— No, hozzátok ide!

A gyerekek ingükbe kaparták a poros búzát s nagyanyjukhoz szaladtak vele. A szék mellett már egész kis búzahalom volt, ráöntötték ezt is.

A vénasszony magához vonta, szembenézte őket s azt mondta:

— Gyűjtsetek, édeskéim! Gyűjtsetek csak!

A fiú visszaszaladt s futtában kiáltotta:

— Gyűjtök én, nanyó!

A lányka odadörgölözött az öregasszonyhoz, az megsímogatta kicsi derekát, aztán egy kicsit, gyöngéden megtaszította:

— No, eredj, te is, kincsem!

A nyári konyha ajtajából a fiatalasszony kiáltott az urának:

— Gyűjjön már egy kicsit, Imre!

Visszaszolt a konyhába egy idősebb asszonynak, egy láboson megrázogatta a fedőt, aztán a tornácon keresztül a házba indult.

Bőmellű, bőcsipőjű, keményhúsú, széparcú, jómozgású menyecske volt. Az ura utána igyekezett a szobába.

— Aggyon már négy hatost, — mondta az asszony — rizsért kell szalajtanom.

A férfi nevetett:

— Hinnye! Hát így leszegényedté, nincs négy hatosod?

— Istenuccse, nincs egy krajcárom se! — pergett a a menyecske nyelve.

Az ura elkomorodott:

— Erzsi, ennye Erzsi, minek a, eskünni? Má megint?

Az asszony durcásan megrántotta a vállát:

— Na aggya már azt a píz, oszt ne papoljon.

Az ember kinyitotta a sifonert s kivették a pénzt.

Ahogy bezárták a szekrényt, egymáshoz hajoltak. Az asszony hajából az egészséges, erős, tiszta nő testének friss, jó szaga csapott a férfi felé. Megsímogatta hűvös karját, aztán hirtelen átfonta derekát s magához szorította.

— Ne bolondozz, Imre! Eredj már! Ilyen dolog-időbe?!

A férfi a mellére rántotta feleségét s megcsókolta nyakát a hajatövéénél. Az asszony elpirult s öklével feszítette el magától az urát.

— Te szégyentelen! — suttogetta s kiszaladt a szobából.

Úgy megrázta a csipőjét, míg a konyhába ért, hogy lánykorában sem különben s dalolni kezdett.

Az ember visszament a géphez. Éppen akkor telt meg a zsák. Úgy fogta át, mintha azt a szerelmes ölelést folytatná, amit benn félbe kellett hagynia. Mikor az anyja mellett letette az étellel teli zsákot, az aljáig végig-símogatta.

Az ég már nem ragyogott olyan izzón, de a meleget változatlanul ontotta lefelé.

Az étető ember a gazda felé kiáltotta:

— Megváltozik az idő!

— Csak egy napig várjon még — felelt az. Aztán elkomolyodva tette hozzá:

— Isten dóga a, Pétör bácsi!

Az utcáról dobpergés hallszott. A sánta Nix most is olyan körülményesen kiverte a tempót a keshedt kutya-bőrön, mint mindig. Megvárta, míg a népek kigyűltek a kiskapukba. Egy csomó gyermek körülállta, a hátul-sók közül némelyik elkiáltotta:

— Nix!

A többi gyermekek vicogtak, mert a dobosnak Szalonnás Kis János volt a becsületes neve, a „nix“ azért ragadt rá, mert amióta hivatalba jutott, a tekintély végett egy-két német szót is meg-megereszett, különös-képpen pedig, ha valamire nézve elutasító véleménnyel volt, csak annyit bökött oda:

— Nix!

A szapora dobolásra a cséplők is felfigyeltek.

— Eredj mán, Imrikó, nézd meg, mit dobolnak! — kiáltotta a gazda, mire a gyermek kiszaladt a kapun. Pár perc múlva lelkendezve rohant vissza s futtában egyre kiabálta:

— Kiütött a háború! Kiütött a háború!

A vénasszony eltorzult arccal ugrott fel a székről s a gyermek felé sietett:

— Ne bomolj, te, kölyök! Mit beszélsz? Ki mondta?

A fiúcska nem hagyta a magáét, szétfeszítette nap-sütött lábszárait, úgy nyelvelt a nagymamájának:

— Az ám, nanyó! Kiütött a háború! Vak Szabó Lidi néni mondta!

Az apja is odaállott, megfogta a gyermek karját s úgy kérdezte:

— Hát Nix mit kiáltott ki?

— Nix?

A gyermek öregesen összeráncolta homlokát.

— Nix? — ismételte — hát Nix azt mondta, hogy: — azt mondta, hogy ... hát ... az évfolyásbéliek holnap vonuljanak be!

A gazda sietve kiment a kapun. Nehéz, vontatott lépésekkel, elgondolkozó arccal jött vissza s megállott az öregasszony mellett:

— Igaz a! Holnap be kell rukkolni nekem is. Háború lesz!

A vénasszony elejtette a két kezét, az étető ember is megállott; a gép dübörgése megszakadt, nyersen sistergett belőle a gőz, a kazalozóról csak a szíjak suhogása hallszott, a lányok lábhoz tett villával figyeltek lefelé, a fecskék nekibátorodva szállták körül őket, veréb-csipogás petyegette a megszakadt zsvajt.

A menyecske megállott a konyhaajtóban s hangosan jajveszékelt:

— Hogy az Isten mind rakásra pusztítsa őket! — A vénasszony ijedten ment oda, valamit súgott neki, arra elhallgatott.

Pár percig még így álltak, aztán szaggatottan búgott tovább a gép. Nagyon magasan egy vércse vijjogott s az istálló mögött három varjú lebegett nagy lomhán tova.

*

Hajnalban talpon volt az egész ház, csak a két gyermek aludt még.

Az asszonyok alig egy órára döltek le, egész éjjel sütöttek a gazdának. Mindent becsomagoltak, a lovakat már itatták, megjött Balog szomszéd is, aki elkíséri majd Imrét s visszahajtja a kocsit.

A férfiak egy pohárka törkölyt ittak, hideg húst ettek, csakúgy kézből, bicskával.

Az öreg Balog megnézett mindent.

— Hát jó kapcát viszel-e, Imre? — kérdezte.

A menyecske felelt:

— Az ám, tettem én a pakkba négy párat, gyócsot, kettőt meg flanelt.

— A mán helyes, — hagyta helybe Balog — mer amondó vagyok én, hogy a gyalogos katonának első a kapca. Jó kapca legyen a lábod, jó sok, oszt puha, akkor osztán úgy áll a lábod a bakkancsba, mintha sítonerbe vóna.

— Igaza van Balog bátyámnak, — bólintott Imre — emlékszek én, mikó szógáltam, hát vót ott a századnál egy önkéntes, az ám, hogy is hitták csak? — nó, az önkéntes úr Stern, mán bizonyosan emlékszek.

Hát egy rukkolás előtt látom, hogy az önkéntes úr Stern csak úgy fuszéklire húzza fel a bakkancsot. Hej, az ántiját, mondom, baj lesz abbú, önkéntes úr.

Mi a fene baj lenne, asszongya a Stern úr.

Hát pecsenye lesz a talpából!

Áh, nehézség, oszt kacagott az önkéntes úr, attúl a kicsi úttúl.

Még vissza sem fordultunk, már úgy ment, mint a santa lüderc; megállott, oszt egy zsebkendőt az egyik lábára, egyet a másik lábára. Annyit ért a, mint halottnak az orgonázás, mikor levetette a bakkancsot a cimmerbe, hát nézzük a lábát, olyan vót, mint a háromnapos birkahús.

Balog szomszéd kacagott:

— Látod, Imre? Értem én a rajzot. Egy pár jó bakkancs, jó kapcával, oszt egy jó puska, meg jó menázi, elmennék én avval a világ végire is.

Imre elkomorodott.

Az öregasszony eddig hallgatott, most hevesen kezdett beszélni, úgy, hogy az első szavaknál levegő után kapkodott, mintha a hangok megakadtak volna a nyeldekájében:

— Jaj, Balog! Jaj, Balog! Istentelen embörnek maradsz te örök életedre! Mi keresni valód van néked a világ végén? Oszt puskával? Minek neked a puska?

Két karja reszketve fogódzott a székbe s félig fel-emelkedve, hangosan, élesen, síró kiabálással fordult az emberek felé:

— Puska! Akivel lúni lehet! Emberekre lúni! Megölni őket!

A fiúcska felébredt, nézte a nagyanyját, megijedt, összeszorult a torka, de szégyelt sírni, csak az anyját szólította. Az odament, leült az ágy szélére, a gyermek a karja alá dugta kezét s hallgatott.

Balog tempósan sodort egy cigarettát, rágyújtott s nagy flegmával eresztette ki:

— Inkább én űket, mint űk engem.

— Se te űket, se űk téged! Mind pokolra veszték! Fegyver által vész el, aki fegyvert emel! Imre fiam! Édes egyetlen magzatom, inkább halva lássalak, mint elkárhozva!

A vénasszony felállt a székről, kiegyenesedett s az utolsó szavakat valami olyan nagy, fojtott erővel mondta ki, mintha egyenesen a szívét akarta volna szétrepeszteni.

A fiúcska sírni kezdett, a leányka is felébredt s álmos, zavart arcocskájával ijedten nézett körül.

Imre is felállott, anyjához lépett, gyöngéden átfogta s leültette a székre.

— Minek az, édesanyám? Felőlem nyugton lehet. Hívő nem vesz fegyvert a kezébe!

— Ne is fiam, ne is! — zokogott a vénasszony. — Jézus veled lesz, meglátod, veled lesz!

Balog szomszéd töltött egy pohárral a törkölyből, lenyomtatta vele az indulatját, annyi mégis csak kitört belőle, hogy:

— De az ántiját annak a názeristen fejednek, te Imre, amondó vagyok, hogy bolondot ne tégy. Ha már hozzád ütnek, üsd vissza, a teremtsit!

— Balog bátyám, Jézus azt mondta, hogy valaki megüti a balorcádat, tartsd oda néki a jobbat is!

— Bolondokat beszélsz, Imre fiam! — így Balog — Jézus azt mondta? Hát persze, hogy azt mondta. Azér vót Jézus!

Ű megtehetette, mert ű az Isten fia vót, de te csak Hiribi Imre vagy! Hogy mered te Krisztushoz tenni magadat? Nekie a vót a mestersége, hogy megváltsa a világot, de te egy varas békát sem váltasz meg.

No, ott vannak a pulyáid! oszt megnyúzatnád magad, mint egy birka?

A menyecske úgy sírt, mint a zápor, de csendesen, nem akarta, hogy anyósa észrevegye. Félve nézte az öregasszonyt s reszketve mondta:

— Imre lelkem, mentsen Isten, de ha már éppeg arra kerül a sor, te se hagyd magad.

Mint a hirtelen vihar, úgy tört ki az öregasszony.

— Elkárhoztok! Elkárhoztok! Égni fogtok a pokol tűzében örökké. Jaj pogányok, istentelenek!

Visszaesett a székre, dereka megrándult, szemei elfordultak.

Balog csendesen szólt:

— Nyughassék Véri néni, még megüti a gutta.

Imre megtámasztotta a vén asszony fejét s kijelentésszerűen ismételte:

— Hívő nem vesz fegyvert a kezébe!

Aztán elcsendesedtek, csak magukba tusakodtak még egy darabig.

Felkeltek a gyermekek is, anyjuk tejet és egy-egy darab friss kalácsot adott nekik, abból, amit az apjuknak sütött.

Balog szomszéd kiment s a szolgálával rendbehozta a kocsit.

Bent az asztal köré ültek. Imre az anyjával, a feleségével megbeszélte a gazdaság ügyeit, bajait. A cséplést csak folytassák, ezt így, azt amúgy rendezzék el. Nem lesz majd semmi baj, nemsokára vége lesz a dolognak, eszükre téríti az Isten az embereket hamarosan.

A koci előállott. Imre felkapta a gyermekeket. Maga elé tartotta s hosszan megnézte őket. Csókolta hamvas arcukat, ahol érte, szorongatta gyöngye húsukat s mindenféle értelmes és értelmetlen kedvességeket gügyögött nekik.

Megcsókolta az anyját s a feleségét. A vén asszony görcsösen markolta hátán a kabátot s alig hallhatóan motyogta:

— Édes fiam, édes fiam! Isten segítsen, Isten segítsen.

Felesége csak a kezét fogta, tartóztatta magát, de a kocsinál már nem tudta megállani, odaesett az ura széles mellére és zokogott, hogy majd megfulladt.

Balog szomszéd csettintett egyet s a két sötétpej herélt tempósan kilépett a kapun.

*

A kaszárnya udvarán a legfiatalabb korosztályt egzerciroztatta egy őrmester. Veszett meleg volt, egy csepp szél nem fújt, majd megfulladt az ember, úgy beszorult a levegő a magas falak közé.

Az irodák felől néha egy-egy elnyújtott kiáltás gurult végig a füledt, bakaszagú folyosókon, egyébként nem hallatszott más, mint az ujoncok lábdobogása s az őrmester vezényszavai. Az öreg zupás nekikeseredve törülgette izzadt tarkóját s ordított, ahogy a torkán kifért:

— Doppelrájen reksut!

Doppelrájen linksut!

Te marha! Hogy az a keserves ... Híj te jószág! Úgy tarkón ruglak, hogy menten kalácsot dagasztani látod az édes mamádat!

Kiállított két fiút, laufsrittolta s níderezette egy negyed óra hosszáig, aztán visszaküldte őket a sorba, káromkodott egyet s elkiáltotta magát:

— Rut! — és utána dörmögte: — Az anyátok 'stenit!

A boltozatos kapu alatt döngő lábdobogással jöttek az öregek. Egy egész század. Mind meglett férfiak, jó testű, jó csontú, telt húsú emberek, pörge vagy méla, lelógó kajla bajusszal. Mindeniken látszott még az asszony keze, nem törölte le még a nyomát a katonakoszt.

A századiroda előtt megálltak s vártak a parancskiadásra.

Halkan, dörmögve diskuráltak az emberek s törölték verejtékező homlokukat. Két sántikáló sebesült jött ki az irodából, ezek már megjárták a harcteret, lövést kaptak, megfeküdtek a kórházban s most lábadoztak.

— No ezek már meg vannak keresztelve — mondotta Kovács cukszféter.

— Meg ám, de csípős volt a keresztvíz! — kiáltotta az egyik sebesült.

Hiribi Imre a sor végén állt, a maródiak között. Heteken keresztül el tudta kerülni, hogy puskát vegyen a kezébe. Szerencséje, hogy az egész ezredben ő volt az egyedüli názárenus, az őrmester meg földije. Így-úgy taszigálták a dolgot egyik napról a másikra.

Egyik nap otthon maradt udvart söpörni, a másikon szobát felsúrolni, egyszer az őrnagy úr házához ment vizet hordani, másszor a kapitányhoz a kertben gyomlálni.

Ha minden kötél szakadt, maródiba állott. A hatalmas, széles vállú, piros arcú emberről senki sem hitte, hogy beteg, de az őrmester elnézte, a többiek meg csak sajnálták.

Meg is mondta Tóth Nagy István, a dobos:

— Ez a szegény Hiribi van a legnagyobb bajba. Mer mink csak bánkódunk a család után, oszt törjük az eszünket, hogy mi van a kis gazdasággal, de űtet a szegényt még azzal is megverte az Isten, hogy názárenust csinált belőlle.

— Igaz a — bólogattak az emberek — ha mán háború van, ki kell állni aztat emberül. Antul hamarább vége szakad.

A rendes ember kimén, lú, ha mondják. Ha meg-lűvik meg hallgat, mint a dinnye a fűbe.

Úgyis csak eccer löhet egy embörnek felfordulni. De ez a szegény názerus Hiribi, ez tőri magát a hitivel is. — No, a fene, aki megeszi, a mán bizonyos, hogy nem magyar embörnek való hit!

De ha benne van mán szegény, benne van. Ű lássa, hogy él vele!

Imre csak hallgatott, végezte a dolgát s törte a fejét, hogyan kerülhetne ki hite szerint ebből a dologból.

— Legyetek szelídek, mint a galambok és okosak, mint a kígyók — mondogatta magában.

Az irodaajtón kiléptek a tisztek. Elől az ezredes, aztán az ezredorvos, a kapitány, egy nagy könyvvvel, két baka egy asztalt hozott, letették a sor elé, tintát és pennát állítottak rá.

— Na komám, az árgyélusát, most választanak a marskompániába — súgta a dobos Imrének.

Harsányan haptákat vezényeltek s a csapat meredten hallgatott.

Az irodai őrmester neveket olvasott fel; akiket szólított, azok kiálltak a sorból s dobogó szívvel, keserűen, de mozdulatlan arccal, kemény lépésekkel, megfeszített derékka és felemelt fejjel sorakoztak az asztal előtt.

— Emerik Hiribi! — kiáltotta az őrmester.

Imre úgy érezte, mintha egy kötelet rántottak volna le a fejről, a torkán keresztül a mellébe nagyot lélekzett, aztán lassan, nagy lépésekkel, elsímult, nyugodt arccal indult meg a sor végéről.

Mikor kilépett a sorból, az ezredes szeme megakadt rajta. A többiek teljes rüsztkban álltak előtte, Imre fegyver nélkül, bajnét nélkül, történytáska nélkül közeledett az asztal felé.

Az ezredes fehér, kínosan felpéckelt bajusza kétszer-háromszor megrándult, bal szeme rángatózni kezdett, a kapitányhoz fordult s harsogva kérdezte:

— Mi ez?

A kapitány mereven jelentette, hogy nem tudja, a hadnagy sem tudta. Borzasztó zavarban voltak, Imrét sem merték kérdezni, várták, hogy mit szól az ezredes.

A kapitány előhívta az Imre őrmesterét s úgy nézett rá, mintha szeretné felnyársalni.

Az ezredes dühösen kérdezte:

— Mi van ezzel az emberrel?

Az őrmester nagyot fohászkozott magában:

— Na Hiribi, a csillagát, engem is bemártottál a slamasztikába.

Egy pillanatig gondolkozott, hogy mit mondjon, de tisztában volt vele, hogy itt már vége, itt már nem lehet tologatni, ki muszáj rukkolni az igazsággal.

— Herr Oberszt, meldigehorzamszt, ez az ember názárénus!

Az ezredes a fogai között sziszegett, beszélni akart, de csak annyit mondott:

— Cc—cc!

A másik két tiszt megkövült.

Imre nagy-nagy nyugalommal nézte őket egy darabig, aztán a kék eget szemlélte, mintha semmi egyéb nem volna a világon, csak az a rejtelmes kék fátyol, háta megett egy csodálatos világgal.

Az ezredes hozzálépett, mereven nézett reá és gyilkos gúnnyal recsegt:

— Áhán, názárénus, názárénus! Nem fegyvert fogni! Na! Wart nur, wart nur!

Parancsot adott. Előhoztak egy manlichert s egy oldalfegyvert, rájuk mutatott és Imrére kiáltott:

— Auf!

Az meg sem mozdult.

— Auf! Fölvenni! Te kutya! Te gyáva gazember! — ordította az ezredes.

Imre nem mozdult.

Előhívtak két altisztet. Egyik a vállára tette a fegyvert, másik derekára kötötte a bajnétot.

Mikor elléptek tőle, Imre levette a puskát, az asztalhoz támasztotta, leoldotta a panganétot s ráakasztotta.

Körülnézett. Úgy érezte, hogy egészen egyedül van valami véghetetlen nagy pusztában, valahonnan nagyon messziről gonosz lelkek ordítanak feléje s egyre közelednek hozzá. Szorongó érzés fogta el. Aztán az égre nézett s hirtelen tisztán, megmászíthatatlan bizonyossággal tudta, hogy nincs mitől félnie. Benne van az erő, amit nem lehet semmi hatalommal kivenni belőle.

— Segíts meg, Uram — gondolta és hirtelen, keményen, határozottan mondta az ezredesnek:

— Fegyverrel vész el, aki fegyvert emel!

Az emberek közt valami mély, tompa morgás indult. Az ezredes végig nézte a sort s hirtelen átvillant a fején, hogy ez a komédia nem célszerű látványosság ezen a helyen.

Lefojtott hangon, rángatódzó arcán végtelen dühvel, parancsot adott.

Négy feltűzött szuronyú altiszt jött elő. Kettő elől, Imre közbul, kettő a hátamögött.

A kapitány odaszólt:

— A helyőrségi börtön!

S a kis csapat elindult.

*

A város nagy z sivajjal nyüzsgött. Kocsik, terhes szekerek zörögtek a kövezeten, villamosok csengettek, autók túlköltek, símán siklottak, vagy nehéz tehertől dübörögtek. Morajlottak a házak, mint nagy kőkasok, kibejártak az emberek a kapukon s magukban hordták az örömeiket, vagy bánatukat, jóságukat, vagy a rossz szívüket, mint a viola az illatát, vagy a бүrők a бүdöségét.

Imre nyugodtan ment köztük. Tudta, hogy bámulják, de nem törődött velük. Haza gondolt. A vén anyjára, az asszonyra, a házra, a földekre, a jószágra. És a két gyermekre.

Éppen vele egy sorba, egy kis lányka ment a járdán. Sietve tipegett, illegette magát, néha visszanézett s nevetve kiáltott egy úriasszony felé:

— Anyus, Anyus!

Nagy kék szemei voltak, szép fehér-piros arcocskája és szőke haja.

— Éppen olyan, mint Julcsinak — gondolta Imre.

Hirtelen elszorult a szíve. Most a börtönbe kell mennie, aztán a hadbíróshoz, ki tudja, mikor. Aztán lehet, hogy agyonlövik, lehet, hogy felakasztják. Legjobb még az lesz, ha kiküldik a frontra, fegyver nélkül, oda, ahol legjobban hull a golyó. Mind semmi az egész!

Csak egyedül volna az ember. Egyedül! Ne szurkálná a szívét két kicsi gyermeknek a képe.

— Jaj Uram, Jézusom, ha neked gyermeked lett volna! — gondolta magában.

Aztán összeborzadt.

— Bocsáss meg, Istenem!

A kis lány pár lépéssel előtte szökdécselt, a jobb-felőli járdán. Megállott s egy pillanatig figyelmesen nézett a bal oldalra. Valamit látott, leugrott s szaladt a másik járda felé.

Heves autótülkölés, balról a mellékutcából, mint egy brontosaurus, házmagosig rakott, óriási teherautó iramlik be a főútra. Csengetés, kiabálás, hátul velőtrázó, éles, hútszaggató sikoltás.

A lányka áll az út közepén, mint egy fészekből hullott, szorongó madárfióka. Egy másodperc, két másodperc! Az autó szennyes, szürke tömege egy félméterre a rózsaszínű ponttól.

A levegő megáll, mintha nagy súly ereszkednék rá a magasból, az emberek villámütötten bámulnak, őrült sikoltás az autó mögül.

Egy nagy test vágódik az autó elé, két szürke, rövid rúd, két emberi kar nyúlik előre, a rózsaszínű pont az út szélén, besározva, elterülve.

Az autó első kereke zökken egyet. Egy mély, borzasztó férfiordítás, a hátulsó kerék is zökken egyet, recsegés, két nyögés, berregés, fújás, sistergés, az autó áll.

Hiribi Imre, a názarénius, összezúzva fekszik a kövezeten. Összelapított melléből lassan omlik a vér. Nem mozdul, nem is hörög.

Pár pillanat alatt nagy tömeg veszi körül a halottat. Két katona fejtől, két katona lábtól áll most is mellette, ahogy ki volt adva a parancs.

Jön a rendőr, tiszték jönnek, orvos, rendőrtiszt.

A kis rózsaszín ruhás lányka már az anyja ölében van, sáros ruháját törülgeti, szepeg, görcsösen zokog.

A rendőrtisztnél notesz, abba jegyzi, amit az egyik altiszt mond:

— Ez az ember itt Hiribi Imre freiter, a harmadik századtól. Názárénus, oszt megtagadta a fegyverfogást. Most vittük börtönbe. Ehun gyűtt ez az aotomobil, a kis lány előtte, éppeg hogy rá nem ment, mikor freiter Hiribi kiugrott, oszt félrelökte a lánykát, oszt, oszt itt maradt ni!

Az altiszt nyelt egyet. Össze is szorult a torka, meg katonatisztek is voltak ott, nem mondott többet semmit.

Egy újságíró is átvergődött a tömegen, meghallgatta, hogy mit beszélnek, aztán a legközelebbi telefonnál beszólt a szerkesztőségbe:

— Kérek egy hasábot. Szenzációs autószerencsétlenség!

Egy őrnagy érkezett, a katonák vigyázzba fogták a fegyvert, tisztelegtek a rendőrök, a katonatisztek, az őrnagy is szalutált.

A halottat nézték és sapkájuknál tartották kezüket.

Egy darabig így álltak, aztán zavartan néztek össze s lekapták kezüket, mintha szégyenlenék, hogy egy názárénus előtt tisztelegnek.

Kinn, a novemberi hajnalban nehéz ködtakaró feküdt az ázott földre, a házak tetejére, a kopasz fákra.

Burkus, a házőrző fehér kuvasz, még egyszer körüljárta az udvart s kidugta orrát a kapu hasadékan. A pusztta kertben kis nesz támadt. Burkus gyorsan szaladt végig az ösvényen, le a kert fenekéig. Sehhol semmit sem látott, csak egy macska ugrott át a kerítésen, vagy talán csak egy száraz ág hullott le a diófáról. Megnyugodva ballagott vissza. Elsenyvedt napraforgó-kórék zörögtek mellette az induló reggeli szélben, nyirkos bundájából majdnem csepegett a köd, körülnézett még egyszer, aztán a szalmakazalhoz ment, még az ősz elején kapart barlangjába befúrta magát, kétszer-háromszor körbe fordult a szűk helyen, aztán karikába csavarodott, orrát a hasához dugta, két hátulsó lába közé, s szuszogni kezdett, mint aki elvégezte súlyos kötelességének legnehezebb részét.

Benn a cipésműhelyben még sötét volt. Szennyes, sáros lábbelik szaga, elkeveredve a csiriz savanyúságával, feküdte meg a kis szobát. A homályban furcsa hangok szálldestak. Meghatározhatatlan sarokban már fáradtan cirpelt a tücsök, a földre terített szalmazsák végén, befúrva magát a takarónak használt rongypokrócba, álmában dorombolt a macska.

Nyugodtan feküdt itt éjfél óta. Megvárta minden este, míg Feri, a kis inas, előhúzta a surgyét, a takarót s a durva, piros és kék csíkos párnát a láda mögül. A fiú még be sem bújt éjjeli pihenő helyére, a macska már beugrott a pokróc ráncaiba, félve, nehogy a suszterné kizavarja.

Feri is lefeküdt, kinyújtotta fáradt, sovány kis tagjait. Néha odaért lába a macska selymes szőréhez, a cica

odadörgölődött didergős bőréhez s a gyermek ezzel az egyetlen símogatással szenderült álomba.

A tücsök cirpelt, a macska dorombolt, a gyermek szabályosan, mélyen lélekzett, álmában néha csámcsogott. Az udvaron rekedten kukorékolt a vén, sárga kakas, mind messzebbről-messzebből felelgettek neki a szomszédok.

A kakaskukorékolásra a suszterné megmozdult az ágyban, az ablakra nézett s bár még homály borúlt a szobára, a megszokás mindennél pontosabban tudatta vele, hogy reggeledik. Az ura mélyen, mint egy csutak, aludt s minden lélekzésnél borszagot fújt magából.

A három gyermek csendesen szunyókált, a legkisebbik nyögni kezdett, az asszony megtapogatta, érezte, hogy nedves alatta a lepedő s ki van takarva. Rádobta a paplant s kibújt az ágyból. Csak úgy sötétben felkapta szoknyáját a székről, a nyakába vetette, leeresztette meglötytyedt derekára, az ágyterítőt a vállára kapta s csendesen kiment a konyhába. A kemence fölött, a kis fatokban kakasgyufa állott, egyet végighúzott a falon, meggyújtotta a konyhalámpát, előkaparta az este odakészített forgácsot s egy perc alatt tüzet gyújtott. Hatalmas vasfazékba kiöntötte az egész kártya vizet, egy ládából málélisztet mert a fakupával s azután ujjai közt eregette be a fazékba: locsot készített a malacoknak. Az üresen maradt víztartó edényre nézett, hirtelen a műhelyajtóhoz lépett, kinyitotta s bekiáltott:

„Feri, Feri te, kelj fel már Feri, csak nem akarsz délig aludni!”

Mikor látta, hogy a gyermek megmozdul, a tűzhöz szaladt, lekapta róla a vasedényt s letette a földre. A kemence alól felvett egy fadarabot s kavargatni kezdte a forrázatot.

A kis inas kinyitotta szemeit, a műhelyben még sötét volt, alig lehetett látni a kis asztalt, mellette inkább sejtődött, mint látszott egy csizmaszár.

„Az ispán úré” — gondolta a gyermek — „ennek ma készen kell lenni”.

A konyhából bemászott a kis lámpa sárga fénye. Feri hunyorgott, megdörzsölte szemeit. Soványka lábainál érezte a macska meleg hátát, karjai, dereka, bizsergetek, símogatta a roszszagú pokrócot, szegény, sívár gyermekségének egyetlen menedéke: az ágynak csúfolt szalmazsák hívta vissza törődött, kidolgozott kis testét, lehúnyta nehéz pilláit s már otthon is volt a falujában, szaladt a zöld gyepen pendelyes, gatyás pajtásaival, a nap forrón sütötte fejét, távol, a folyó füzes partjai felé libái csipdesték a füvet.

„Gyi, te gyi!” — rikkantott az egyik gyermek.

„Feri, Feri”, — hallotta az inaska. Először lágyan, mint a mezőn röpködő gyermekhang, aztán süvítve, mint az esti szél, majd keményen, riasztóan, mint egy hozzávágott rög érte a neve: „Feri, Feri”. A mesterné állott előtte, vállát ráncigálta s a fülébe kiabálta:

„Állj már lábra, te Isten dögje!”

A gyermek talpra ugrott, két öklével dörzsölte szemeit, aztán felrántotta nadrágját, kabátját, a cipőit csak úgy mezitlábra. Egy csuporba vizet vett a cseberből, szájába kapott egy kortyot, onnan a két tenyerébe csepegtette s megmosta arcát. Kihúzta derekán az ingét, lehajtotta jól a nyakát s beletörülközött.

— Na gyere, Feri, — mondta az asszony. Megfogták ketten a nagy vassfazék füleit s kivitték a disznóólhoz. A két ártány az ajtónyitásra visítani kezdett, ahogy Feri felemelte a vályú lappancsát, egymást lökdösve fúrták fejüket előre s mikor a meleg lé eléjük ömlött, elégedetten szuszogtak benne ormányukkal s hangosan szürcsölték.

A suszterné vakargatta fülük tövét, mustrálgatta őket s számította, hogy karácsonyra hány liter zsírt fognak adni. Feri dideregve állott a finoman szitaló, hideg esőben, aztán felkapta a fazakat, a konyhába szaladt vele, letette s visszafutott a tyúkketrechez. Kivette a vaskarikába dugott pecket, kinyitotta az ajtót s eregette kifelé a tyúkokat. Amint egyenként az ajtóhoz közeledtek, megfogta őket, megnézte, hogy nem tojó-

sak-e; amelyiket annak találta, azt visszalökte a ketrébe.

Mikor ezzel is megvolt, visszament a műhelybe. A szalmazsákot begyömöszölte a láda mögé, a rongypokrócot a ládára terítette, kinyitotta a légypiszkos, kis ablakot és seperi kezdett. A szemetet apró halomba gyűjtötte az ajtó mögé, aztán elrendezte az asztalon a szerszámokat, a mester székét még le is törölte a tenyerével. Az egyik lábszíjjal este a gyermekek játszottak, sokáig kereste, míg egy csizmaszárban megtalálta.

Mire ezeket elvégezte, a szoba is megmozdult. A gyermekek ingben ugrándoztak, a legkisebbnek már egy csupor meleg tej volt a markában. Ahogy szürcsölte, lefolyt az állán, végig a mellén s megnedvesítette mocskos kis ingét.

A két nagyobbik egyszerre állott a mosdótál elé, ott aztán lökdösődni kezdtek s ráncigálták a piros csíkos, szöttes kendőt. Az anyjuk kikapta kezükből s mindeikre húzott egyet vele.

Felébredt a suszter is és mérgesen figyelte a lármát. Rámordult a kicsikre, hogy legyenek csendesen.

A felesége odaszólt:

— Kibújhatnál már az ágyból. Ott heversz, mint egy püspök, nem bánod, ha megszakad is a nyakam a dologban.

— Fögd be a szádat — válaszolt az ember s kibújt a paplan alól. Rongyos fekete harisnyákat húzott a lábára, nagy körülményességgel csavargatta rájuk a gatyamadzagokat, felrántotta a cúgos cipőt, aztán a fényes, elől csirizes fekete nadrágját, sebtiben megmosdott, megtörülközött s az asztalhoz ült.

— Adj fiam egy kicsi szalonnát — szólt a feleségéhez.

— Nincs — felelte az asszony kurtán.

Tudta, hogy az éjjel sokat ivott az ura s most fanyalog a kávétól. Jó volna egy kis füstös, vagy paprikás szalonna a boros gyomrának.

A suszter ma csodálatosképen nem akart veszekedni. Felkelt s a konyha vakablakában ráakadt egy darab

szalonnára, bevitte a szobába, maga elé tette az asztalra. Mikor az asszony látta, szó nélkül eléje tette a kenyeret s a sót.

Mire elvégezte reggelijét, a segéd is megérkezett s azonnal nekifogott egy talpalásnak, közbe folyton járt a szája:

— Feri, hol a faszeges skatulya? Feri, add ide a reszelőt, Feri, tedd ezt a talpat vízbe. Hol a csiriz? Nesze, fényesítsd ki ezt a cipőt!

A konyhából a kicsi gyermek kiabált be. S mert az inas nem mozdult, hangosan bömbölni kezdett. Az anyja képeből kikelve szidta az inast:

— Te hóhérkötele, nem sül le a képedről a bőr?! Hallgatod, hogy majd megszakad annak a szegény kicsi gyermeknek a szíve. Nincs lelked, te betyár! Persze, ilyen a paraszt, hogy törje ki őket mind a nyavalya! Nem jön tegnap reggel is a tejes asszony? Láttam a pofájáról hogy valamibe töri azt a tetves fejit. Hát tiszta igaz is volt, még ki sem töltötte a lábasba azt a mocskos lurkát, már járt a pofája, hogy jövő héttől kezdve drágábban hordja a tejet. Jaj Istenem, hogy nem fut ki a lábuk alól a föld?!

Feri már a hátára kapta a kicsit s lovagolt vele a konyhában, onnan be a szobába, aztán megint vissza. Az asszony pedig megállás nélkül hadart. Homályos életének egyik pislogó fénye volt, hogy mindennap szidta a parasztot. Valami egészen különböző lénynek érezte magát, mert apja pecsenyesütő „iparos“ volt, amint ezt minden alkalommal elmondta.

Feri csak úgy fújt a futkározástól, a kicsi nagyokat nyekkent, de szorította a nyakát erősen s nem akarta abbahagyni a játékot, míg az apja nem húzott egyet reá a tenyerével. Erre megint elkezdett visítani s ezt így folytatta délig. Hol játszott s mindenkinek lába alatt volt, hol piszkolt a padlóra s a konyha agyagos földjére s ha nem vették észre, összefente magát egészen, hol pedig bőgött.

A suszter jól meghúzta a Feri fülét s belökte a műhelybe.

— Mit gondolsz, te tekergő, hogy én azért tőm beléd a drága ételt, hogy nekem egész nap rajcsulozz itt, mint egy bárókölök. Állj a mesterség után, hogy úr legyen belőled, vagy menj haza disznópásztornak. Itt van az ispán úr csizmája, talpot, sarkot reá! Ha holnap reggel haza nem viszed, lereszelem az orrodról a bőrt! De most megmondom, hogy pénz nélkül ott ne hagyd!

A gyermek leült a háromlábú székre, talpa alá tette a lábszíjat, térdére fektette a csizmát a torkánál s reá húzta a szíjat, aztán elkezdte vizsgálgatni. Azt már látta, hogy ő nem holnap reggelig, de egy hétig sem csinálja meg ezt a csizmát. Esztendejét sepregetéssel, mosogatással, disznókurálással töltötte, pesztrája volt a gyermekeknek, szobaleánya, kuktája az asszonynak, kengyel-futója a mesternek s a segéd úrnak. A mesterségből eddig a csírizen s a cipőkenőcsön kívül alig ragadt reá valami.

Kicsi koponyájában baktatva indultak meg a gondolatok s keresték, hogy mi ütött gazdájához. Miért kíván lehetetlent tőle?

Megint az asszony szólította:

— Jere már enni te, még az ételhez is instálni kell a lustát.

A gyermek kiment a konyhába, az asztalon egy tányérban pityókaleves volt még a tegnap délről, mellette egy darab kenyér. Szó nélkül melléje ült s megevett mindent az utolsó falatig. Aztán felállt, megtörölte száját a kabátja ujjához s visszament a műhelybe.

Megint elővette a csizmát s a térdére tette, de alig forgatott rajta egyet-kettőt, a segéd cigarettáért küldte. Utána is kiáltott, mikor kinn volt már az udvaron:

— Aztán vigyázz, nehogy megint a földre ejts belőle vagy egyet. Haza se gyere...

A gyermek kiment a kapun s megindult a korcsma felé. Emberek jöttek vele szembe és mentek el mellette, egy kocsi két szép sárga lóval robogott el az út közepén, a mézsáros üzlete előtt egy lenyúzott borjút vettek le a szekérről. Az iskola udvarán hancuroztak a gyermekek, vidáman sikongtak a csipős időben. Szeretett volna közé-

jük állani s velük játszani. Találkozott Jancsival, az asztalos inassal s egy kicsit elbeszélgetett. Aztán bement a korcsmába, megvette a cigarettát s szaladt vele hazafelé.

— Csakhogy itt vagy már, te tekergő! — Ezzel fogadták. — Annyi ideig ülsz, hogy amíg visszakerülsz, itt a műhelyben megérik a zöld dohány.

A segéd úr, megelégedve szellemes mondásával, cigarettára gyújtott, a gyermek pedig ismét leült szó nélkül a munka mellé.

Közben a mester elment hazulról. Azt mondta, hogy a községházára megy, az adó miatt.

— Megeszik az embernek a fejit, — mormogta az asszonynek — azt hiszik, hogy csak nekik keresek.

A felesége tudta, hogy csak ebédre fog hazajönni, mert útközben megáll néhány spriccerre is.

Feri bontogatta az ispán csizmájáról a régi, rossz talpat. Ahogy feszegette a bőrt, egész porfelhő gomolygott ki a lábbeliből. Közben erősen töprengett azon, hogy miképen fogja ő az új talpat felverni. Mellette állott az asztalon egy nagy tábla talpbőr, nézegette s számítgatta, hogy lehetne kivágni belőle az ispán csizmájához szükséges két darabot. Megborzadt arra a gondolatra, hogy el találja szabni. Biztosan istenesen elveri érte a mester.

Délig még elküldte az asszony egy félkiló lisztért, aztán sóért szalasztotta. Átfuttatta a szomszédba a hús-vágóért, ágakat aprítottatott vele a tűzre, egy negyedóra a kicsi gyermek mellé állította, nehogy felforduljon, amíg bajmólódik.

Hazajött a mester s ebédhez ültek.

Ebéd után a suszter ledőlt egy percre, amint mon dani szokta, hogy legalább egy óra hosszat horkoljon.

Délután a segéd visszajött a műhelybe, egy levelet a postára küldött a gyermektől, leült, dolgozni kezdett s amíg kalapálta, reszelte a talpot, megszakítás nélkül fűtyölt. Mélyen és érzéssel csinálta ezt s az idő repülve szállt tova, mert míg keze gépiesen végezte a megszokott munkát, lelke füttyszárnyon andalgott szép szere-

lemről, egy városi műhelyről és az egész „szépreményű” jövőről.

Mire a mester felkelt, az inas mindakét csizmáról lebontotta a régi talpat és bizonytalanul piszmogott a szerszámokkal.

— Na te semmirevaló — szidta a gazdája — úgyé, hogy elloptad az egész napot? Azért étetlek én téged, hogy egy nap alatt két lyukas talpat tégy elém?!

Feri védekezni kezdett:

— A ténsasszony a boltba küldött ...

— Fogd be a szád, mert rád vágok — morgott a mester.

A gyermek elhallgatott, felkelt s kiment az udvarra. Kora délután volt, de már szürkülni kezdett a novemberi táj. Összekiabálta a tyúkokat, mikor elültek, rájuk zárta a ketrecajtót. Azután az asszonnyal enni adott megint a disznóknak, majd elszaladt egy deci seprőpálinkáért a mesternek s mikor lihegve visszajött, azt mondta:

— Mester úr, kérem szépen, elmegyek az iskolába.

A suszter szó nélkül felállt a székről, a gyermekhez lépett és teljes erejéből pofonvágt.

Az iskola, ez volt az a kérdés, ami legjobban felbőszítette:

— Tekergő, gazember, persze iskolába akarsz menni? Ott ülni lehet két órán keresztül. Nem eleget lustálkodszt egész nap az én pénzemért? Mi akarsz te lenni, te hóhér? Püspök, vagy miniszter, hogy vesztél volna...

Feri lángbanéggó arccal ült a háromlábú széken, meg sem mert moccanni.

A suszter fel és alá sétált a kis műhelyben és káromkodott, mint a jégeső. Annál nagyobb lett a mérge, mert tudta, hogy mégis el kell engednie a gyermeket. Kétszer büntették meg amiatt, hogy az inas elmaradt az iskolából. Fizetni pedig nem akart.

— Na, mit sipogsz ott? Kelj fel és mars! Menj, takarodj, hogy ne lássalak! Pusztulj az iskolába, hogy ott súlyedjen el veled együtt!

Feri felkelt, a láda mögül egy könyvet, írkát, vonalzót és ceruzát vett elő s indult kifelé. A gazdája utána szólt:

— Aztán azt megmondom, hogy reggel az ispán csizmáját hazavidd készen s az árát elhozd. Addig le ne merj feküdni, amíg meg nincs a munka, mert alád gyújtom a surgyét!

Az inaska a konyhába lépett, a szobaajtó nyitva volt, már égett a lámpa az asztalon. A nagyobbik gyermek olvasott, a leányka a kicsi fiúval hancurozott. Az ajtóval szemben Krisztus-kép függött a falon. Ferinek most is egyenesen erre a képre esett a tekintete. A szőke-szakállas, fehér arc bánatosan nézett feléje, a tövis-koszorú barnállott a szép fejen s kétoldalt a homlokon vércseppek folytak alá.

Még sajgott arcán az ütés, de amint a képre nézett, nem érezte úgy a fájdalmat, mint az előbb. Homályosan és mégis színesen képzelte el sokszor a megfeszített ember szenvedését, ki jóságos bánattal néz alá a mennyből az emberekre. Nem tudta, mit gondoljon szerepéről, mit várjon tőle, de szeretettel nézett rá mindig és valahányszor a képre pillantott, eszébe jutott, ahogy az iskolában tanulta:

„... És felméne a mennybe és üle az Atyaistennek jobbára s onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat.“

Megenyhült szívvel ment az uccán, találkozott néhány pajtásával s együtt igyekeztek az iskola felé. Ott boldogan hancuroztak a folyosón s tanulás után vígan szaladtak hazafelé.

Vacsora után a kicsi gyermeket altatgatta jó sokáig, azután vizet húzott a kútból s fát készített reggelre a kemence alá.

A mester azt mondta a feleségének:

— Átmegyek Varga szomszédhoz márjásozni egy félórára.

— Eriggy a fenébe — válaszolt az asszony, mint aki biztosan tudja, hogy úgylis hiábavaló tartóztatni az embert.

A suszter megállott az ajtóban s visszaszólt az aszszonynak:

— Te is elmehetsz! Mér' menjek én?

Aztán dühösen ordított az inasra:

— Azt mondom, hogy a csizma készen legyen, mert letöröm a derekadat! — Azzal elment.

A gyermekek elaludtak, az asszony még rakosgattott egy darabig, azután elfújta a lámpát s ő is lefeküdt.

Künn szitált az őszi eső, Burkus kutya ide-oda járt az udvaron, néha a kapu mellett hatalmasan ugatott. Egyébként az ősz tompa csendje borult a tájra.

A műhelyben sercegeve égett a kis petróleumlámpa, egy sarokban megint megszólalt a tücsök s a macska sétálgatott a gyermek lába körül. Az pedig ült a széken. Előtte az ispán két mahomed csizmája. Nézegette őket, szemlélgette a nagy talpdarabot s nem mert hozzáfogni, hogy kiszabja belőle a két csizmára valót. Zsibongott a lába s a karja, körülötte csend és nyugalom, mely jólesően símogatta egy nap csatarás zürzavara után s ahogy ott üldögélt, abba az édes bódulatba ringatta, mely minden gyermekért eljön esténként, hogy az álom színes, szép országába vezesse a kis lelkeket.

Felriadt, ránézett a csizmákra és sírni kezdett. Hangtalanul sírdogált, könnyei végigfolytak az arcán s egészen megnedvesítették ingének nyakát. Sírt-sírt és magában, ő sem tudta miért, egyre mondogatta: — ... és felméne az Atya Istennek jobbára s onnan lészen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat. — Itélni, ítélni eleveneket és holtakat, holtakat, holtakat ...

És elaludt a kis inaska. Fejét leejtette a szerszámokkal teli asztalra, két karja lecsüngött a földig s mellette fenyegető rémként állott az ispán két nagy csizmája.

Ekkor a kapunál megállott egy ember. Vállán kis batyut emelt, ruhája ázott, arca fáradt volt. Nagy szőke szakállán és bajuszán esőcseppek gyöngyöztek. A műhelyből a világosság kiszűrődött az uccára, azt nézte az éjszakai vándor. Felágaskodott, hogy a kerítésen benézessen.

„Cipésműhely — gondolta — itt talán egy kicsit megmelegedhetem. Ha másképp nem, mielőtt tovább mennék, megfizetem az egy órai szállást egy kis munkával.“

Benyitott a kapun. Burkus torkaszakadtából ugatni kezdett, de mikor látta, hogy az idegen egyenesen benyit az ajtón, elhallgatott.

A vándor belépett a műhelybe. Csend fogadta. A lámpa sercegett, a tücsök cirpelt, a macska már dorombolt, a gyermek pedig karjait elejtve, mélyen aludt. Sokáig nézte a vándor a kis inaskát. Sanyarú, veréssel és koplalással teli gyermekkorra kezdett zsongani keményre nyomorgott lelkébe. Odalépett s megsímogatta a gyermek puha haját. Az meg sem mozdult az érintésre. A vándor letette batyuját a földre, leült egy székre, kenyeret és egy darab húst vett elő s falatozni kezdett. Amint elvégezte az evést, cigarettára gyújtott s füstölni kezdett. Megmelegedtek s új erővel teltek meg tagjai.

— Reggelre a szomszéd városban kell lennem, — motyogta — nehogy mást fogadjanak helyettem — s azzal indulni akart.

Fel akarta venni a batyúját. Amint lehajolt, láthatta a gyermek arcát és látta, hogy könnyek patakja hagyott rajta barázdát. Látta mellette a két félbenmaradt csizmát és világosság gyúlt fejében. Megértette a kis inas szívét, a szánalom szép, fehér virágba szökkent lelkében s elárasztotta illatával a nyomorult, kis műhelyt.

Leült megint a székre, ledobta maga mellé kalapját, szerszámokat kotort elő, kézbe vette a talpot, a csizmákat. Egy perc alatt kiszabta a szükséges darabokat, ráillesztette a régiek helyére s kalapálni kezdett. Úgy járt kezében az ár s a kalapács, hogy megizzadt bele. Oly szaporán szedegette fogai közül a faszégeket, hogy alig lehetett szemmel kísérni mozdulatait.

A gyermek csak aludt.

A vándor már elkészült munkájával, elővette a kefét, a fénymázás skatulyát és ragyogóra fényesítette a csizmákat.

Az inaska álmodott. Álmában szepegett, sírt és a csizmákra gondolt, miket reggel haza kell vinnie s amik

ott állnak a műhelyben tátott szájjal, készületlenül. Azt álmodta, hogy félelmében el akart bujdosni a háztól. Már kiment a műhelyajtón, benézett a szobába, mielőtt kilépett volna a küszöbön s megállott dermedve, mert úgy látta, hogy a töviskoronás Krisztus feléje tart.

A vándor már fogta a kilincset, kalapja kezében, batyuja már a hátán s búcsúzóul a gyermeket nézte. A kis inas felriadt, tágrameredt szemmel nézett az ajtóra. A vándor mosolyogva pillantott rá, szőke, hosszú szakálla meglebbent s aztán kihátrált az ajtón. Burkus megint ugatott, a vándor kilépett a kapun s a kutya morogva jött az ajtóhoz.

A gyermek nagyot sikoltott. Reszkettek a lábai, a fogai vacogtak és valami félelmes meghatottságtól eltelve szaladt a szobához, berontott s a sötétben kínosan szorongva kiáltotta:

— Itt volt Krisztus! Ténsasszony, itt volt Krisztus!

Az asszony felriadt. Kiugrott az ágyból s kiszaladt a gyermek után a műhelybe. Az még mindig reszketve ismételte:

— Itt volt Krisztus, itt járt Krisztus!

Nagy robajjal jött be a suszter. Szájtátva nézte feleségét és a gyermeket, ki egyre ismételtette:

— Itt volt, itt, volt, itt volt Krisztus! Éppen olyan volt, mint bent a képen, hosszú szőke szakálla, bánatos orcája és mosolygott rám, aztán elment.

— Megbolondult ez a kölyök! — kiáltott a gazda. — Meg vagytok örülve, hogy itt ugráltok éjszakának idején? — kérdezte feleségétől.

— Pofonvágla, te pimasz! — kiabált az inaskára, ki reszketve állott az asztal mellett s mereven nézte a fényesre tisztított, megtalpalt csizmákat.

Odanézett a suszter is és leeresztette felemelt kezét. A remekbe talpalt csizmák komoran és figyelmeztetően néztek reá.

Ezt a gyermek nem csinálhatta.

Valami csodálatos meghatottság ereszkedett reá, nem tudott semmit sem szólni, odament a gyermekhez,

ki dideregve állott könnyfoltos arcával s amit soha életében nem tett meg, egy nyomorúlt kis féregnek, egy utolsó szurkos kis inasnak, ő, a hatalmas mester, megsímogatta a fejét. Aztán megsímogatta az arcát is.

Aztán odament a ládához, előhúzta a szalmazsákok, megvetette az ágyat s azt mondta:

— Feküdj le fiaskám, szépen!

A feleségéhez meg így szólt:

— Meghülsz egy szál ingben, menj az ágyba, kedvesem.

Nyakkendőjét kötötte a tükör előtt. Félrehúzta kissé a függönyt, hogy jobban lásson. Kinn nagy pelyhekben esett a hó, az út egészen fehér volt, két kerékvágás ment rajta végig élesen, mint egy zavartalan, nyugodt, egészséges életen a fájdalom nyilalása. Ott maradt az ablak mellett s kinézett. Gondolat nélkül, nem frissen és nem fáradtan, nem várva semmire, elmerülve a hóesés szállongó pelyheinek szürke fátylában, percekig állott egy helyben. A szemközti kis kapun magas, sovány öregasszony jött ki s vesszőseprűvel kezdte takarítani a hótól belepett járdát. Hirtelen-szél repített egy pászma havat az ablakra, megzörrentek az ajtók s a kéményben búgott és sipolt a zimankó, kivágódott a kályhaajtó, a tűz fénye táncolva siklott végig a szobán, a nagy tükörbe szívódott be s az üveg mögött incselkedő játékba kezdett önmagával. Elszakadt törzsétől, úgy látszott, mintha a tükörben, vagy mögötte is volna egy kályha s abból is ömlenék a fény, mely át akarja törni az üveget, hogy összefogózzék a másik lánggal. Rövid fénycsíkok görbültek ide-oda, ki-kipattantak, megint a fénytörzs alá lapultak, majd az kezdett forogni, mintha saját farkát kergetné, aztán kifáradva nyúlt el, maga alá húzogatta lábait s a tükör egyik sarkában meglapult, mint egy sárgás-fehér macska. A kéményben is elhallgatott a tél muzsikája.

A férfi megfordult s kiment a hálószobából. Az ebédlőben már reggeliztek a gyermekek. A téli reggel szürkéségében két szőke gyermekfej fénnel és illattal töltötte meg a szobát. Jött az anyjuk, hozta a kávé az urának, leült ő is és ettek.

— Tudod, mit álmodtam az éjjel? — kérdezte a feleségétől.

— Biztosan valami szépet — mondotta az asszony és mosolygott, mosolyogtak a gyermekek is. A nagyobbik fiú felugrott, az apja ölébe fúrta magát, megmarkolta kabátgallérjának két szélét s úgy lelkendezett:

— Apukám, apukám, a Mikulással álmodott! Mit álmodott, édes apukám? Mit hoz a Mikulás?

Belétúrta ujjait a gyermek hosszú, aranyos hajába, aztán símogatta a fejét s elgondolkozva mondta:

— Hoz valami szépet, valami nagyon szépet hoz, ha ...

— Mit édes, mit?

A gyermek az apja öléből az anyjába ugrott, annak az arcát kezdte símogatni, odament a kisebbik fiú is, elkezdte szorongatni az anyja csuklóját s úgy ismételtették:

— Mit hoz édes, mit hoz?

A férfi felállott, vette a télikabátját, a kalapját, megcsókolta a gyermekeket, a feleségét s menni készült.

— Még nem is mondtad el, hogy mit álmodtál, állította meg az asszony az ajtóban.

— Azt, hogy kigyúlt a városháza, az egész város az utcán volt, én is szaladtam s mikor odaértem, égett az egész tető.

Az asszony összeborzongott, de mosolygott.

— Égés, — váratlan hír, — mondta.

— Vajjon jó, vagy rossz? — kérdezte a férfi.

— Ugyan, fiam! Álom, esős idő!

Megcsókolták egymást s a férfi távozott. Mikor kilépett a kapun, cigarettára gyújtott s a füstöt a szállongó hópihéek közé fújta.

— Hát persze! Álom, esős idő! — ismételtette magában.

Eszébe jutott a nagyanyja, aki délelőtt tett-vett, ebéd után leült egy öreg székbe, az uccai ablak mellé s mesélni kezdte az álmait. Körülményesen adta elő őket, a helyeket, ahol álmában járt, leírta, hogy az ember maga előtt látta a kertet, vagy a mezőt, az uccát, vagy a házat, a templomot, mely gyakran volt álmainak szín-

tere. Az embereket is úgy lerajzolta, akár csak ott mozgott volna a szobában. Voltak kedvenc alakjai, ezek gyakran szerepeltek álmaiban, egyiktől jó eseményeket várt, másiktól rosszat, de ragaszkodott mindenikhez, mint a megszokott ismerősökhöz.

— Az éjjel kicsi Julival álmodtam. Vigyázzatok a gyermekekre — mondta.

Ez a kicsi Juli évtizedekkel ezelőtt pesztra volt egy gyermeke mellett, egyszer eltátotta a száját s a gyermeket leejtette.

Az ijedtségen kívül semmi baj nem történt, kicsi Juli pár hónap múlva elment a szolgálatból, de egyúttal végleg bevonult a család életébe.

— Az éjjel kicsi Julival álmodtam, vigyázzatok a gyermekekre — adta ki a jelszót nagymama az urának s a cselédeknek, később a fiának, a menyének. Eleinte mulattak a dolgon, de egyszer valamelyik gyermek egy ilyen „kicsi Julis napon“ fürödni ment s majd odanyivadt a folyóba. Attól kezdve, ha nagymama kicsi Julival álmodott, a gyermekek arra a napra zár alá kerültek.

Természetes, hogy a nagymama többi álmai is méltó tiszteletben részesültek. Ha azt mondta:

— Azzal a nagybelű cserfalvi plébánossal álmodtam! — azt jelentette, hogy vendégek fognak érkezni. Ha zsidó pappal álmodott, pénz jött a házhoz.

Egyszer azt mondta a fiának:

— Na te biztosan szerelmes vagy, mert minden éjjel almát enni látlak!

Tényleg kisült, hogy házasság lett a sok almaevés vége.

Hát ilyen biztosak voltak a nagymama álmai, de a más álmai?! Azokkal nem lehetett előhozakodni. Meg se akarta őket hallgatni.

— Álom, esős idő — s azzal vége.

— Álom s esős idő — gondolta ő is, mikor íródája ajtaján belépett.

— Szegény nagyanyám, vajjon ha élne, megálmodta volna ezt a világot?

Elgondolkozva ült le az íróasztalához. Az asztal egyik felén egy halom akta állott, leemelte a legfelsőt s olvasni kezdte:

— „Tekintetes Városi Tanácshoz Kérése Citrom Izidor abási lakosnak letelepedési engedély iránt. Mell. a) erkölcsi bizonyítvány, b) adó- és értékbizonyítvány.“

Vette a másikat:

„A Tekintetes Városi Tanácshoz Alázatos kérése Klein Ábrahámnak Vegyeskereskedői Iparengedély kiadása iránt.“

A harmadikat:

„Tekintetes Városi Tanács! Alázatosan kérem, kegyes'edjék nyugdíjamat havi 75 lejről 100 lejre felemelni. (Egy egész oldal indokolás.) Mély tisztelettel özvegy Kis Béláné, városi írnok özvegye.“

Kohn fakereskedő építési engedélyt kért, Tamássy Ernőné, a volt vármegyei főjegyző felesége nőiruha-varrásra szóló iparigazolványt. Azután az árvaszéki ügyeket nézte át. Az öreg Lécz Andris bá el akarta vétetni a vejétől egyik unokáját, mert a lánya halála után újra megházasodott s a gyermekkel rosszul bánt a mostoha. Biztosra vette, hogy az öreg ma megint feljön hozzá s hiábavaló lesz minden magyarázat, hogy nem megy az olyan egyszerűen, csak úgy elvenni egy apától a gyermekét.

Lécz bácsi ott fog állani az íróasztal előtt, az egyik kezében a kopott kalap, másik öklével megtörli könnytől fénylő szemét s úgy mondja:

— Tanácsos úr, instálom alásan, a tennap is egész éccaka fuvarba küldte a fiút. Istene ne legyen annak a hóhérnak! Egy tizenkét esztendő's gyermeket, télen, éccaka, két lóval elindítani.

Ma délelőttre várta Véghet, a nyugalmazott állatorvost. Elmosolyogta magát, amint elképzelte, hogy jön be az ajtón a vén lódoctor, hogy szuszogja feléje: „Szervusz ecsém, Karikás!“ Ez volt az öregnek megrögzött tempója. Úrfélének, ha nála fiatalabb volt, csak így köszönt: „Szervusz ecsém, Karikás!“ — s fujt utána nagy

lila orrán hármat, négyet, mintha valami különös megerőltetésébe került volna kimondani azt, hogy „Karikás.“

Az öregnek volt egy szép háza a piacon, sok juhot és ökröt kurált érette a dögtérre. Ennek a háznak a hátulsó oldala egy istenvert, piszkos, sáros sikátorra nézett. Fejébe vette, hogy abba a sikátorba járda kell. Ha nem aszfalt, cement, ha nem cement, legalább téglá, de járda legyen. Húsz esztendeje városatya a vén lódoktor. Olyan közgyűlés nem volt, ahol ne követelte volna a járdát.

„Mindenféle számárságra van pénz, csak arra nincs, amire kéne!“

Ezt megmondta gyűlések után külön a minderkori polgármesternek is. Azok diplomatikusan húzogatták a vállukat:

— Hja kedves bátyám, ha minden képviselőtestületi tag olyan volna, mint bátyám! — De nincs érzékük a városfejlesztés iránt.

— Nincs, persze, hogy nincs! A fene egye meg a szokásukat! — mormogta rá az öreg s a legközelebbi gyűlésen megint indítványt tett a járdaépítésre.

A legutolsó közgyűlésen, amikor az ajtó előtt szuronyos katonák álltak s a prefektus bejelentette az újvilág kezdetét és beszéde után a csend szárnyai dermedten borultak rá a teremre, az öreg Végh jó hangosan mormogta oda a nagytrafikosnak, aki első virilista volt a városkában:

— Na, megette a fene a járdámat!

Három esztendeig csendben emésztette magát a dolog miatt, de nem nyugodott ezalatt sem. Tanulmányozta a szelek járását s három esztendei okumlálása után rájött, hogy vannak dolgok a világon, amik közgyűlés nélkül is éppen úgy, sőt még jobban mennek. Úgy vélekedett, hogy egy járdaépítés, ahol egy kis pénz forog, nem olyan ügy, amit ne lehetne nyélbe ütni. Azóta aztán rajta volt a primáron s mindenkin, akinek csak egy kis köze volt a dologhoz.

Ma reggel a túlsó oldalról kiáltotta a tanácsosnak:

— Szervusz ecsém, Karikás! Felnézek később egy kicsit hozzád! Tudod, a járdadologban!

Most hát várta az öreg urat is s el volt rá készülve, hogy hosszú diskurzus lesz a látogatásból, mert bár az öreg nagyon jól tudta, hogy a járdahistória a primár, meg a prefektus kezén dől el, de vele meg kedvére kibeszélhette magát erről a húszesztendő ügyről — s az is valami a magyarnak.

Míg blankettákat keresgél, elgondolkozott, nem is gondolkozott, csak úgy maguktól jöttek-mentek agyában a városka emberei, ügyei. Olyan egynek érezte magát velük. A körülfekvő dombokkal, az erdőkkel, a kis folyóval, a hosszú főuccával, a sikátorokkal, a házakkal s az emberekkel. Érezte, hogy egy darab lélek van benne ebből a városból, a dolgaiból s az emberei dolgaiból, bele van szívódva, mint a napfény a besztekeri szilva kékségébe, vagy a parti dombok agyagos földje a folyócska vizébe.

Megy-megy, folydogál az élete ezekkel a színekkel, ízekkel, illatokkal, míg beömlik a halál tavába. Lécz bácsi, az öreg lódoktor, Klein Izsák vegyeskereskedő s mind a többiek, kik vele e falak közt együtt élnek, kis hullámokat fodrozó loccsanásai élete csendes folyójának.

Hallotta a primár erős, mély hangját, valakivel beszélgetett, amint végigment a folyosón. Nemsokára Samu, az öreg szolga nyitott be s katonásan mondta:

— Tanácsos úr, instállam, a polgármester úr kéreti!

Felállott s egy akta után nyult. A tegnapi tanácsülésen megint előkerült az az átkozott telekügy. Arról volt szó, hogy egy román orvos, aki most telepedett le a városba, a város földjeiből kért egy házhelyre való azon a címen, hogy a dédapja görögkeleti papja volt az ottani eklézsiának. Régen hallotta itt is, ott is, hogy többen akarnak a városi telkekből ilyen és hasonló jogon egy-egy darabot, de olyan lehetetlenségnek tartotta az egészet, hogy csak mosolygott rajta. Egészen elképpedt, mikor egy szép napon maga előtt látta az orvos írásbeli kérését. Tanácsülés elé vitte az ügyet s kijelentette, hogy

olyan lehetetlenségnek tartja a kérést, amiről komolyan még tárgyalni sem érdemes. Annál komolyabban vették a dolgot a többiek, a polgármester, a másik tanácsos, a főjegyző. A mérnök s az orvos cigarettáztak, mindenre bólogattak, de se jobbra, se balra nem nyilatkoztak.

Elővette a törvényt, paragrafusokat olvasott fel, hivatkozott a józan észre, figyelmeztette őket, hogy a polgárok számon kérhetik, hogy miképpen gazdálkodtak a közvagyonnal. A primár bosszus volt.

— Ugyan tegye már el azt a nagy könyvet — mondta — a prefektusnak határozott kívánsága, hogy teljesítsük a kérését.

Ez dühbe hozta.

— Első a törvény, második a város érdeke, harmadik a tanács ítélete, negyedik a prefektus úr kívánsága!

Remegett az izgalomtól, amíg ezt kimondta. A törvénykönyvet az asztalra csapta, szegény sok vihart látott Grill-kötet csak úgy porzott. Nem határoztak semmit. Tanácsülés végén a polgármester azt mondta, hogy: „Majd holnap beszélünk róla, Tanácsos úr!”

Vette hát az aktát s bement hozzá. A polgármester felállt ültéből, széles mozdulattal kezelt vele s lenyomta egy nagy bőrkarosszékre.

Mosolygott, leült, odahúzta székét, barátságosan a térdére támasztotta egyik kezét s úgy mondta:

— Kedves Tanácsos úr, kellemetlen hírt kell közölnöm Önnel!

— No, itt az álom — gondolta — biztosan a városi telekkel van valami.

— Csak nem a telekügyben? — kérdezte.

— Oh nem, személyes ügy, — felelt a primár és folytatta is azzonnal. — A prefektus úr önt a mai nappal elmozdította állásából.

Asztaláról egy félívnyi papirlapot vett le, néhány sor gépírás volt rajta s a tanácsos kezébe nyomta.

Az elolvasta, aztán megint elolvasta. Elolvasta négyszer-ötször egymásután. A betűk, mint valami kemény kavicsok, úgy ugráltak a papirtól a szeméig s

vissza. A polgármester gyorsan beszélt. Hallotta, hogy az államnyelvet emlegette, amit ő még nem tanult meg tökéletesen. Felelni akart, védekezni, érvelni, de az elkeseredés és valami dac összeforrasztották a torkát.

Évekkel azelőtt kicsinyke földrengés rázta meg a város alatt a földet. Ő éppen íróasztalánál ült akkor. Az asztal egy kissé megbillent, megzörrentek az ablakok. Annyi volt az egész, mintha nagy szélroham futott volna át a házon a nyitva felejtett ablakokon keresztül, nem is tudta, hogy földrengés van, mégis néhány pillanatig valami soha nem érzett, dermedt rémületben meredt a székéhez s belemarkolt görcsösen az asztal szélébe.

Valami ilyent érzett most is. Nem mintha kiesett volna alóla a föld, de érezte, amit soha nem érzett, hogy föld van alatta s az rettentő gyorsan forog, nem úgy mint eddig, hanem a megszokottal éppen ellenkező irányban.

Kilépett az ajtón. A folyosón emberek álltak. Látt a Lécz Andrist, a lépcsőkön akkor fujtatott fel az állatorvos s rákiáltott:

— Szervusz ecsém, Karikás!

Nem tudott most tovább a hivatalban maradni. Vette a kabátját, kalapját s elindult. Az öreg Végh belépett s rámormogott:

— Hová futsz az ember elől, hékás? Mi lesz a járdával?!

— Hát kedves bátyám, én már nehezen csinállok magának járdát. Engem elcsaptak!

— Ne bolondozz te, — kiabált az öreg, de látta a tanácsos komor arcát s erre csendesen és elszontyolodva mondta — na látod, ilyen szerencsém van nekem.

A tanácsos hazament. A felesége meglepődve futott eléje, amikor ilyen szokatlan időben benyitott az ajtón.

Úgy érezte, hogy agyagból vannak kezei, lábai. Leroskadt egy székbe az asztal mellett. Az asszony ijedten lépett hozzá, átölelte a vállát, szemébe nézett s úgy kérdezte:

— Mi az, édes fiam, mi az? Csak nincs valami baj?!

— Elcsaptak — mondta a férfi suttogó hangon. Az asszony ijedten nézett rá.

— Elcsaptak — ismételte — elcsaptak! Tizenötévi szolgálat után. Máról holnapra! Egy krajcár nélkül az uccára tettek. Mehetek! Méhetek koldulni! Mehetek a gyermekeimmel együtt!

Lehajtotta fejét az asztalra s mozdulatlanul ott maradt.

Az asszony rátette kezét a fejére, leült mellé s egy darabig hallgattak.

A férfi még szédült, még szokatlanul forgott vele a világ, de ahogy így maga mellett érezte az asszonyt, mintha visszatért volna az élet tagjaiba, felemelte fejét s körülnézett.

— Ne búsulj, fiam, — beszélt a felesége — nem kell kétségbe esni! A házunkat nem vehetik el, összeszorulunk, két szobát kiadunk, cselédet nem tartunk. Aztán csak akad valami állás. Még itt vagyok én is. Ha Tamássyné tud másoknak varrni, én is tudok. Meglátod, mennyit fogok keresni.

A férfi már mosolygott.

— Na arra éppen nem kerül sor — mondotta. Felállott s megfogta az asszony kezét. Körülnézett a lakásban, a másik szobából áthallatszott a játszó gyermekek édes hangja.

Elgondolkozott.

Itt kell megvetnie a lábát, itt az övéi között. Úgy érezte, hogy állani már tud s forogjon bármerre a világ, majd járni is fog tudni.

Pár napig eltartott, míg átadta hivatalát. Utódja még nem volt, a többiek pedig nem igen siettek, hogy az ő dolgait is a hátukra vegyék. A telekügy a másik tanácsoshoz került. Az ugyan nem nagyon törte magát vele.

Ráírta: „Véleményezés végett lássa a mérnök úr“ — s ezzel egyelőre lerázta a nyakáról.

— Ezért a semmiségért csak nem fogom kitörni a nyakamat, én úgy sem tudom megállítani a világ folyását — mondotta.

S igaza volt a maga szempontjából, de a másik nem akarta érteni ezt az igazságot. Nagyapja, apja a megyét szolgálta, ő a várost. Ismertek itt minden követ, minden bokrot, minden embert s őket is ismerte mindenki. A nagyapja szokta volt mondani:

— Többet ér a becsület még a töltött káposztánál is!

Voltak rokonai, akik saját vagyonukat elherdálták, de a közvagyonhoz akkor sem nyúltak, mikor a töltött káposztára valójuk elfogyott.

Megtörtént, hogy a magukéra nem tudtak vigyázni, de amit a tekintetes megye, vagy a nemes város rájuk bízott, azt mindenkitől megőrizték, — még saját maguktól is.

A nagy politikai változást, ami akkoriban az ő lelket is megrázta és felkavarta, csak most értette meg igazában. Mert minden ember úgy van ezekkel a dolgokkal, hogy a történelmi események eleven erejét csak akkor ismeri meg, mikor az ő saját külön bőre is perzselődni kezd.

A nemzeti bánattól nagyokat sóhajtoznak az emberek, a sok sóhajtozástól jobban mozog a vérük, nagyobb lesz az étvágyuk, nagyokat esznek, nagyokat isznak, nagy, keserves mulatásokat csapnak, — csupa szomorúságból.

Csak mikor a nemzet baja odaér valamelyikhez, mint a lappangó tűz a szomszéd tűzfalához, csak akkor látszik meg, hogy ez a bánat nem sírvavigadás, hanem keserű gond, küzdelem a kézből kikapott kenyérért, egy kicsi helyért a világban, ahol az ember megállhasson s ahol a gyermekei is gyökeret verhessenek.

Nála is megkezdődött ez a küzdelem. A legközelebbi elsején fizetés helyett csak a gondot könyvelhette el:

„Miből élünk ezután?”

Elhatározták, hogy két szobát ki fognak adni. Nekik még marad kettő, helyrehozzák azt a kicsi szobácskát is, amit eddig lomtárnak használtak, az lesz a harmadik. Ami befér a szalonból, beteszik, a többi bútor menjen a padlásra.

Ezt szépen kitervezték, már lakót is kaptak, egy külföldi mérnököt, aki nagy összeget ígért a lakásért.

Egy szép reggel aztán beleütött a villám az egész dologba. Elrekvirálták a két szobát egy regátból érkezett hivatalnoknak, aki se szó, se beszéd, még aznap beköltözött a nyakukra.

Hiábavaló volt minden. Szaladt fűhöz-fához, primárhoz, rendőrséghez, prefektushoz. Ezt mondták, azt mondták, de a regáti bennmaradt a házban. Még pedig alaposan. Ha a gyermekek egy hangos szót szóltak az udvaron, úgy rájuk mordult, hogy aznap ki sem mertek mozdulni a szobából. Egyébként feleségestől nagyon szerették a társaságot. Reggelig vendégeskedtek, énekeltek, általában úgy viselkedtek, mintha Gyulafehérvárra az egyesülést kizárólag csak kettejük kedvéért mondták volna ki a románok.

Felebbezett a miniszterhez. Egy nap megkapta a végzést, címezve Fehér Sándor úrnak. Elutasították. Úgy kiesett mindenből, olyan senkinek érezte magát. Ezelőtt Fehér Sándor városi tanácsos, most Fehér Sándor. Pont.

Ki az a Fehér Sándor? Senki! Semmi!

A régi hivatalnokok nagy része repatriált, a többiek elszéledtek ide-oda, néhányan itt maradtak, bankokban, gyárban, üzletekben kaptak egy-egy kis állást, valami szárazkenyeret. A vagyonosok gazdálkodtak megtépszott földjeiken, ha nem volt dolguk, sétáltak, a kaszinóban nagyokat kártyáztak. A hatóságok rossz szemmel nézték őket, a politika miatt gyanakodtak rájuk, a kaszinót hol bezárták, hol kinyitották, pedig olyan jó álmos, preferáncos, spricceres hely volt, ahol a magyarok senkit a világon nem bántottak — csak egymást.

Fehér is eljárogatott oda. Egy este nagy társaságot talált ott. A kövér báró Balambéry jött be faluról, az ő kedvéért gyűltek össze az urak. Kártyáztak, ittak. A társalgás Nyárádynak, a volt főispánnak személye körül folydogált. Szidták, mint a bokrot. Az öreg Csajthay védelmezte.

— Hagyjatok békét neki! Kitűnő ember az! Ezt csinált, azt csinált. Bankot alapított, gyárakat létesített,

sok magyar embernek ad kenyeret. Aztán ész van annak a fejében, nem káposztalé — könyveket is ír!

Nó hát csak ez kellett. Tizen is rátámadtak.

— A könyvei? Hát azok is könyvek?

— Olyat akárki tud írni — recsegte Balambéry báró.

— Persze, persze — hagyták rá a többiek. Csajthay az asztalt kezdte kopogtatni:

— Na hát mondok én nektek egy históriát! Mind odafigyeltek, mert az öregnek nagyszerű adomái voltak.

— Hát egyszer Jókai Móric üldögel a képviselőház folyosóján s hallgatja, hogy mit diskurálnak körülötte. Az egyik képviselő nagy lelkesedéssel meséli, hogy milyen kitűnő ember az a Zichy gróf, valami értékes, antik szobrot ajándékozott most is a fővárosnak. A képviselők helyeslően bólongattak, de volt ott egy újságíró, valami izgága népség, az rájuk támadt:

— Annyi az egész, mintha én egy britannikaszivart adtam volna a fővárosnak! Igaz-e, Móric bátyám?

Jókai mosolygott:

— Hát persze, persze, de adtál-e te már, fiam, egy britannikát a fővárosnak?

Csajthay a báróhoz fordult:

— Hallod-e te báró, írtál-e te egy olyan vékonyka könyvet is, mint a hajamszála?!

Nagyszerűen mulattak a dolgon, mert tudták, hogy nem hogy könyvet írt volna a báró, de alispán korában, hetekig még aláírni sem ment be a hivatalába, — azért Nyárádyt csak szidták tovább.

Másnap Fehér véletlenül találkozott az uccán Nyárádyval. Beszélgetni kezdtek, az exfőispán megkérdezte, hogy mik a tervei, szó szót hozott, a vége az lett, hogy egy kilépő hivatalnok helyébe, valami kicsi fizetéssel fel fogadta az egyik vállalatához.

Boldogan sietett haza s nagy örömmel újságolta a feleségének.

Az ünnepet már nem töltötték az eddigi bizonytalanság hűvös levegőjében, jó reménységgel álltak a szent

estén a karácsonyfa körül s a gyermekek ragyogó öröme megbocsátó, meleg szeretettel árasztotta el szívüket.

Újesztendő után belépett új hivatalába s hamar be-
lejött a szokatlan munkába. Könyvelt, egy-egy üzleti
levelet írt meg, olyan dolgokat végzett, amit az iskolá-
ból most kikerült fiúk és leányok csináltak. Aztán rövi-
den megismerte a vállalat ügyvitelét, tisztába jött az
egész üzlettel s Nyárády, aki hamar fel szokta ismerni az
emberek képességeit, fontosabb dolgokat bízott rá s a
fizetését is felemelte.

Az asszony meg akarta mutatni, hogy ő is tud pénzt
keresni. Kézimunkákat, himzéseket, finom varrásokat
vállalt el, szőnyegetek szőtt s nemsokára olyan volt a
házuk, mint egy bolt. Egyik asszony a másik után jött.
Egyiknek himzés kellett ingekre, másiknak egy divány-
párna, harmadiknak egy takaró. Jómódú iparos asszo-
nyok, kereskedőnek voltak a megrendelők s nem igen
alkudoztak.

Csepregyhyné, az özvegy járásbíróné, aki majdnem
minden délután Fehérnénél tanyázott, mikor valami
megrendelés után távozott egy-egy ilyen asszony, össze-
csapta kezeit s égre fordított szemmel sápítozott:

— Na látjátok, ezeké most a világ!

— Hagyja el, Anna néni — mondta Fehérné — leg-
alább nekik legyen jó, ha nekünk rossz. Mi volna, ha
mindenkinék rosszul menne a dolga?!

— Nem jól van az, fiam — replikázott Anna néni,
kinek a műveltsége főleg abból állott, hogy igen sikke-
sen tudott pletykálni — nem minden a pénz, fő a műveltség.
Azért, hogy te varrsz nekik, mégis csak te vagy különb.

— Persze, persze — mosolygott Fehérné — tudja
Anna néni, úgy volna jó, hogy most minél több gazdag
ember legyen köztünk. Gazdagnak műveltséget is köny-
nyebb szerezni!

Az asszonyok dolgoztak, uzsonnáztak is az Anna
néni kedvéért, diskuráltak s nem is sejtették, hogy mi-
lyen nagy, súlyos problémákat símogatnak könnyed be-
szélgetéseikkel.

Akkoriban jöttek divatba a fekete alapra színes selymekkel kivarrott bidermeier női alakok. Ezeket díszes arany, mahagoni, vagy ében rámásban biggyesztették a falra. Valaki kitalálta, hogy ezeknek az alakoknak arcát kifesse, attól kezdve mindenki ilyen félig festett, félig varrott nőket akart. Hát bizony ezek szörnyűséges giccek voltak, de — divat, divat. Fehérné nem győzte szállítani őket.

Az ura kitünően kezelte az ecsetet. Mikor az apja Pestre küldte a jogra, fogta magát s a képzőművészeti akadémiára iratkozott be.

A vonalak, a színek, a testek vonzották, nem a pandekták hideg, elvont jogszabályai. Apja egy félév múlva tudta meg a dolgot s iszonyú patáliát csapott. Egy szép reggel Pesten termett, az ágyból ráncigálta ki a fiát s lehordott neki minden mázoló a sárgaföldig. A fiú lány, puha gyermek volt, kesergett, szomorkodott, de szép rendesen elvégezte a jogot, lett belőle városi tanácsos és vasárnapi festő. A festék, a vászon, az ecset örök szerelme maradt, de ez a szerelem olyan lagymatag, csendes érzés volt, szinte szégyelte magát érte.

Képeit elajándékozta a rokonoknak, jó barátoknak; amik a szívéhez nőttek, azokat lakásában tartotta.

Most szorgalmasan festette selyemre a szőke és barna női fejeket. Felesége tréfásan mondogatta:

— Látod, az ecsettel is lehet pénzt keresni!

Amint kitavaszkodott s a napsugarak fantasztikus színjátékba kezdtek a völgyi párakkal, a dombok megteltek színekkel s vonalaik lihegve vonaglottak a megújulásban, megigézve vette festőszerszámaikat s kiment a szabadba.

De egész délutánok elteltek, hogy semmit se dolgozott. Órákig ült a fűzfás folyóparton, nézte a víztükröt, mely oly simán suhant el mellette, mint ahogy hosszú asztalon, szép lassan egy sárgás terítőt húznak végig. De jött egy szél, a nap bújkált a felhők közt, megmozdultak a parti fűzek s a síma víz élni kezdett, mint az indulattól korbácsolt arc. Ott mőrd árnyék ült rajta,

ijesztő, sejtelmes rémeket takarva, de kissé tovább fény kocsizott a hullámok hátán, bevilágított a sárga víztömegbe, ment, ment lefelé, leszállhatott vele a lélek a folyó mélyére, hol a mesebeli bárányok sétálnak a virágos réteken, még azon alul is, a föld közepébe, hol gyémánt palotában lakik az elvarázsolt királykisasszony: Forró délutánokon úgy vonaglott a víz, mint az élet és szülőméhe. Belekábúlt a feje, míg a színek, a mozgások káosza, művészi formába akarva összefutni, nyüzsgött, zsibongott benne.

Sokszor a késő este is a hegytetőn találta, a kis erdő alatt. Ott ült egy kivágott fa csonkján maga elé meredve. Alatta a városka keskenyen, hosszan elnyúló teste, háta megett a folyóval, azontúl dombok, tavaszi színekbe öltözve. A Nyárády-kastély sárgás falai valami furcsa rózsaszínben tündököltek, fölötte lila és szürke felhők húztak nyugat felé. A kastély mögött egy parányi erdő, mint földre ejtett fekete kendő, szélén virágzó kökénybokrok fehér csipkeszegélyével, mintha egy szél-rohamra várt volna, mely átsodorja a szomszéd hegytetőre. Mellette a hegyoldal tarkára tetovált háta. Egy darab friss szántás kékes-fekete csíkja mellett egy szikkadt, régen leboronált tábla halvány-vörössel kevert okkerje élesen vált el az őszi búza meleg zöld színétől. Távoli tanya szürkére mosódó színeiből messzire világított egy szomorúfűz sárgás koronája, egy dülőút mellett jegenyék meredtek az égnek, mint liláskékre festett hűvőtűnnepi gyertyák. A dombon túl falvak fehérbádogg tornyai dárdázták az eget. Szürkén, feketén, sötétkéken meredtek fel mögöttük a távoli hegysorok s nagyritkán, a levegőnek valami különösen sziporkázó, tisztán csillogó ragyogásán keresztül, felmeredt az Erdély szélén őrködő havasok felséges teste, a csúcsokon hógyémánt-koronákat villogtatva.

Régen is nézte és látta ezeket a színeket, ezeket a formákat s a hegytetői sétákból, völgyi csatangolásokból valami csendesen derűs lelki összhanggal ért haza. Erre a lelki harmóniára olyan jól esett a polgári lakás nyugodt

kényelme, a vacsora jó ízei, néha a kávéház csendes kártyázásai, víg koccintgatások olykor s közbe-közbe a komoly városi ügyekről egy-egy kis barátságos elbeszélgetés.

Most állandóan növekvő nyugtalansággal tért vissza kirándulásairól. A táj és a felette lebegő színek szellemi párviadalba kezdtek vele. Tisztán érezte, hogy valami különös történik vele. A domb már nemcsak domb volt, a folyó nemcsak folyó, a felhő nemcsak felhő, a fehér nemcsak egy szín. Valami kijött ezek alól, mögülről, vagy belőlük s párbajra kelt vele. Harc kezdődött közte és a világ között, néma, nagy harc, melyben ő agyával s minden idegével résztvett. Folyt ez a harc nappal és éjjel, munkaközben, sétaközben, ébren és ál-mában. Ez a harc mindinkább lekötötte, szótlanná lett, kerülte a társaságot, munkáját gépiesen végezte. Mikor ecsetet vett a kezébe s valamit festeni kezdett, úgy érezte, hogy akkor közelharcra kerül a sor. Test test mellett állnak, ő és a környező világ. Agyának minden paránya reszketett, idegei megfeszültek a néma küzdelemben, melynek nem akart vége szakadni.

Hónapok teltek így el. Egy késő őszi délután festő-állványa előtt állt a hegytetőn. Már eltűnt a nap egy hegy mögött, az ég tisztán, fehérekéken borult a tájra, mely a mindent elborító szürke szín alól, a nap eltűnése után néhány percig mintha valami végtelenül finom egyetemes fehérséget párállott volna az ég felé. A dom-bok, a hegyek, a levételen fák közül élesen kilátszó folyó, mintha levetkőztek volna, közelebb jöttek hozzá, az induló szél, mintha az ő hangjukat hozta volna feléje.

Hirtelen fenséges rianás nyilalt fülébe, mintha a föld és minden, ami rajta van, száját hasított volna magán, hogy feléje kiáltsa:

— Érts meg minket!

S ebben a pillanatban tisztán érezte, hogy lelke van s hogy lelke most e percben találkozott a világ lelkével.

Felindulva s mégis valami nagy-nagy megnyugvással ért haza.

Ettől a naptól fogva saját lelke ítélőszéke előtt művészek vallotta magát.

Külsőleg mit sem változott az élete, mely a világ számára akkor vett fordulatot, mikor kitették hivatalából. Pedig mi volt az a változás ehhez képest?!

Megszokott külsőségek, mint a díszletek a színpadon, eltűntek élete drámájából s a sors másokat tologatott helyükbe. Addig a városháza, most a bank. Addig a város ügyei, most főkönyvek, addig szabad idejében kis semmi beszélgetések, a kisvárosi társadalmi élet aprócseprő eseményei, most munka s a felesége munkája, ami betöltötte majdnem egész napjukat.

Az általános nemzeti szerencsétlenség elnyomott, vagy szunnyadó képességeket ébresztett fel az emberekben.

A magyar középosztály eddig az oly nagyon áhított hivatalokban poshadt el, míg az ország többi nemzetei a rohanó, lüktető, erőt és figyelmet követelő életben vagyont és életrevalóságot gyűjtöttek maguknak.

A nagy változás kilökte a hivatalnokosztályt az élet zűrés tolongásába. Szerencse, hogy csak kevesen engedték magukat elgázoltatni ebben a nagy vásárban. A legtöbben idejében kitapostak maguknak egy kis helyet s igyekeztek olyan portékát tenni a világ elé, amiből meg lehet élni.

Fehérék most háromszor annyit dolgoztak, mint azelőtt, de háromszor annyi volt a jövedelmük is. Az asszony már két-három leányt foglalkoztatott állandóan. Szabad idejét a gyermekeknek szentelte, szakácsnét fogadott, mert a főzéssel most már nem tudott bibelődni.

Az új élet az asszony figyelmét is felfokozta minden irányt. Ezelőtt talán észre se vette volna az ura vívódásait, most meleg érdeklődéssel nézte képeit, egy húr feszült ki közöttük, melyen keresztül a művészet muzsikált egyik lélekből a másikba.

Többé nem engedte, hogy férje a megrendelők kívánságára giccseket fessen.

Egyszer benézett hozzájuk Nyárády. Félig kész kép előtt, munkában találta Fehért. Meglepődve állott a kép

előtt. Egy szempillantás alatt tisztában volt vele, hogy ez az ember sokkal több, mint egy festegető dilettáns. Harminc-negyven kép került elő, Nyárády valami meleg meghatódottsággal nézte őket s az embert, aki alkotta őket. Szereplő politikus egyetlen egy sem volt, aki annyi szeretettel, valóságos rajongással fordult volna minden felé, ami erdélyi, különösen, ami erdélyi magyar. Erdélyi őseinek lelke, hibáival és minden erényeivel együtt, különös kifejeződést kapott ebben az emberben. Ez a lélek ösztönszerűen megérezte, hogy Fehér festményeiben Erdély lelkéből beszél valami. A hegy más képeken is hegy, a folyó azokon is folyó, de ezeken a képeken ott lebegett felettük valami kibeszélhetetlen, valami lényeg, valami másutt nem létező. Egyik kép előtt hosszasan állottak. Nyárády elgondolkozva mondta:

— Látja, ebből a képből Erdély lelke beszél.

S Nyárády nem az az ember volt, akinél az ilyen dolog egy elismerő nyilatkozattal abbamarad. Telebeszélte az újságírók fejét, beszélt festőkkel, minden valamire való embernek elmondta, hogy új magyar művészt fedezett fel.

Néhány hónap múlva Fehér kolozsvári kiállításáról írtak az újságok. Egy képes lap arcképét közölte, dicsérték egyhangulag s nagy jövőt jósoltak neki.

A kiállítás meglehetősen sok pénzt is hozott, szóval teljes sikere volt.

Boldog napok következtek. Fehér mámoros volt. A Művészettel ülte nyilvános nászát. Lelke eddigi vívódásai feloldódtak a beteljesülés diadalmas megenyhülésében, a művész diadalában, aki tudja, hogy győzött a világ felett, mert lelkébe olvasztotta annak egy darabját s másokkal is meg tudja értetni a világ lelkét.

Nyárády megértő örömmel állt melléje, nem engedte, hogy robotoljon, örvendett, hogy kibontakozásában segítette ezt az embert azzal is, hogy válságos napjaiban kenyeret adott kezébe.

Az asszony boldog büszkeséggel pillantott férjére. Különbnek látta őt mindenkinél. Művésznék.

A kisváros furcsa érdeklődéssel nézett rá. Különösnek találták, hogy az az ember, aki életük sodrában eddig egy áramlattal úszott velük, most széles, nagy vizekre evezett, hol más hullámok vernek, más szelek fújnak, mint amiket ők megszoktak.

Érdeklődésükbe később valami irigy, kicsinyes gúny is vegyült. Hogy mer ez az ember más lenni, mint ők?! A varjak ellenszenve volt ez, a közójük került csillogó tollú galambbal szemben.

Ha találkoztak vele, messziről kiáltották:

— Szervusz, művész! — s ebben a hangosságban volt valami, ami azt akarta éreztetni, hogy ők ezt az egész históriát nem tartják rendes dolognak.

Az asszony nem engedte, hogy Fehér továbbra is a bankba járjon. Azzal érvelt, hogy a kiállításon úgy is többet szerzett képeivel, mint az egész évi fizetése, minek rontsa hát magát a hivatallal. Éljen egészen a művészetnek. Belement ebbe, mert maga is azt tartotta, hogy az asszonynak igaza van.

A padlás nagy részét átalakíttatta műteremnek. Mikor a kőművesek és ácsok ott dolgoztak s ő nézte munkájukat, az arra sétáló lódoktor felkiáltott hozzá:

— Vigyázz ecsém! Mire való az a kalicka a háztetejin? Hagyj békét neki, mert még azt is elrekvirálják!

A műterem elkészült s ő hatalmas lendülettel látott munkához. Néha úgy érezte, hogy a kisváros álmos, kis-sodró élete, mint egy szomjas szivacs, kezdi felinni belőle azt a lángoló fluidumot, amit művészi ihletnek neveznek. Még jobban szétszakította azokat a szálakat, amik a város életéhez fűzték. A családján kívül a műterem s a természet maradt meg számára. Óriási gazdagság élete eddigi értékeihez képest.

Egy esztendő múlva új kiállításra készült. Valami olyan alkotással akart a világ elé állani, ami több legyen, mint egy kép, ami beszéljen, ami harsogva hirdesse azt a gondolatot, ami évek óta élt benne, folyton keresve a formát, melyben méltóképpen jusson kifejezésre. Egy képet akart, ami ne csak kép legyen, hanem beszélő lelke

az árnyékba borult erdélyi völgyeknek s a megváltó, életet adó fény felé tornyosuló erdélyi hegyeknek.

Egy tavaszi reggel ő is kikísérte a vasúthoz egy repatriáló barátját. Az állomás szürke falai előtt, fekete, kormos vasúti kocsik között állott a távozó család vagonja. A zsúfolt butorok között dideregve reggeliztek a gyermekek, az asszony könnyes szemmel nézte őket s ruhájukat igazgatta, szétszedett ágyak, mint viharba került hajó sziklás partra vetődött roncsai, úgy támaszkodtak a vagon oldalához. A szalon székei olyan siralmasan kopottaknak látszottak, mint egy reménytelen, mindenkitől elhagyott, csúf vénleány. A férfi ott állt a vagon előtt, körülötte a búcsúzó barátok tömege. Száraz, égő szemmel nézett a kocsi sötét belsejébe s beszélt-beszélt, mintha egy halottat búcsúztatna, akivel mindjárt megindul a sötét vagonkoporsó. Messziről egy mozdony füstje terjengett arra és óriási gyászfátyolként lebegett felettük.

Fehér félrefordította fejét. Pillantása az állomáson túli hegytetőn állt meg. A nap most ért a tetőre. Mint a kristály, úgy ragyogtak fényében a virágzó kökénybokrok s a gerincen két fehér tehénnel szántó ember alakja. A fordulónál megállott az ember s a két tehén előtt olyan volt a napsütésben, belemagasodva az égbe, fejével a zenitet érve, mint az örökké megújuló élet igézete.

A festő rohant a műtermébe. Ez az! Érezte, hogy ez az, amit meg kell festenie. Úgy fogott neki a képnek, mint aki döntő ütközetbe kezd. Hetekig dolgozott. A kép sem hagyta magát.

Végre megvolt.

Az, amit akart. Egy kép, ami több, mint kép! Alul sötét gyászmenet a vagonkoporsóval, valami megdöbbenő, könnyfacsaró érzéssel ütötte szíven az embert. De ott a hegy s rajta a szántó férfi. Diadalmasan szántva az örök megújulás talaját, a fényből, a ragyogásból úgy nézve le a sötéten lapuló búcsúzásra, mint egy régesrég, elfelejtett, talán sohasem volt, talán csak álmodott gyászmenetre.

Remegő várakozással vitte el képét a kiállításra. A megnyitó előtt már írtak róla a lapok, mint ismerőst üdvözölték, aztán megtörtént a bemutató! Utána elismerő cikkek.

„A művész fejlődött, — nagy nyeresége kulturális életünknek“ — s így tovább, ahogy ilyenkor szokás.

Fehér összeroskadva jött haza. Nem ezt akarta. Mi történt? Nem tudott számot adni magának a dolgokról. Ő alkotott volna jelentéktelent, vagy mások nem tudták meglátni a mű nagyságát?

Volt egy-két hang, mely pedzette a kép mivoltát, de az az egyetemes elragadtatás, ami a nagy művészi siker feltétele, teljesen hiányzott.

A kisváros most már rettenetesen ránehezedett. Sehol egy ember, akivel kibeszélhetné magát, aki lelke szörnyű vergődésében óvna őt az összetöréstől.

Az emberek gratuláltak. Ez még rettenetesebb volt. Pedig tudta, hogy jóhiszeműen teszik. Ők nem láttak egyebet, minthogy a lapok megint írtak Fehérről, dicsérték s szemükben kezdett most már komolyan híres emberré lenni.

Őt pedig porrá emésztette ez a híresség. Szörnyű tudat egy művésznak, hogy örökre be van zárva a vicinális híresség keskenyvágányú pályájába. Rettenetes érezni azt, hogy akik kalapot emelnek előtte, nem az alkotót tisztelik benne, mert alkotását nem értik, hanem a hírlapok által emlegetett név érdekességének tisztelegnek.

Tompa tétlenségben hetek teltek el. Órákig nézte képét és sokszor, kétségbeesett percekben, úgy hitte, hogy semmi értelme sincs az egésznek.

Nemcsak a képnek, de az egész életének nincs értelme. Művésznak lenni azért, hogy képei néhány jómodú ház falát díszítsék, hogy elmondják a ház vendégei: „Szép kép, jó kép!“ Nem! Nem ezt akarta! Mikor lelki vajadásai után igazmagára talált, úgy hitte, hogy lelkéből egy darabot átadhat majd az embereknek, meg fogja rázni őket, életük értelmét fogja nekik megmutatni s ime mindebből mi lett?

Fehér Sándor jónevű magyar festőművész Erdélyben, a jó névnek azzal az értelmezésével, amit a Nagyváradtól Gyergyószentmiklósig terjedő hírnév jelent.

Nem magában csalódott. A művészetben való hite ingott meg.

Az asszony a szeretet és a meggyőződés melegével gyógyította, de a hivatás szépségéről, a művészi megpróbáltatás tovább serkentő erejéről való beszédek nem sokat értek.

Megérezte ő is, hogy az ura lelke oly mélyen van megsebezve, hogy ezt a sebet nem varrja össze más, csak a visszakapott hit.

A lapok a közelgő pesti tárlatról írtak. Olvasta ezeket a híreket s hirtelen valami nagy elhatározás lett úrrá benne.

— Elviszem a képet Pestre! — mondotta feleségének. Az asszony örömtől ragyogva helyeselt és Fehér, ki azelőtt lassan vitette magát az élet árjával, a kisváros kis embereinek apró-cseprő élethullámaihoz igazította a maga tempóját, most egyenesen a cél felé törve, óriási energiával járt utána a hivatalos engedély megszerzésének, hogy képét kivihesse.

A pesti tárlatra elfogadták képét. Nem is állított ki mást, csak ezt az egyet.

Bódultan állott a zsűri előtt, az ujságírók, híres művészek kíváncsi érdeklődésének tűzében. Nem is tudta, hogy történt, mi történt!

Képe előtt világhírű művészek álltak s a megdöbbenés, a csodálat kiáltása repült el ajkaikról. Egy pillanat alatt meglátták, hogy ez a kép valóban több, mint egy kép.

A technika ily csodálatosan egyszerű eszközeivel csak a legnagyobbak alkottak ilyen művet. Ezen a képen egy hatalmas egyéniségnek senkitől sem befolyásolt lelke trónolt.

Egy ország szellemi életének színe-java járt zarándokutat a kép elé. A zsúfolt teremben minden szem azt nézte s a kép itt megszólalt. A mult temetése fölött a

diadalmas napsütésben életet és jövődőt szántó ember himnuszt zengett a szívek muzsikáján.

A művészt miniszterek üdvözlötkék. Fehér egy szót sem tudott szólni. Nem nézte sem őket, sem az újjongó tömeget.

Fátyolos szemei a képen csüngtek. A hegy a szántó emberrel mérhetetlen magasságba emelkedett s ő együtt szállt vele, fel-fel, alatta párás ragyogásban tündököltek völgyek, dombok, folyók és messzi-messzi sziklás gerincek. És úgy érezte, hogy a megtartó munka és a győzedelmes szellem szimbolumaként állnak ott.

A miniszter elvégezte beszédjét. A művész állt némán, mindenki őt nézte, az ő szavát várta s akkor a magasból, onnan a szántó mellől, a ragyogásból lekiáltott hozzájuk:

— Győztél, Erdély! Diadal! Diadal!

Nézze tisztelt úr, nekem beszélhet, amíg jól esik, azon-
túl is, amíg meggebed bele, de ne kiabáljon.

Ne kiabáljon, érti? — ne kiabáljon, mert amilyen
igaz, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan igaz,
hogy kidobom az ablakon!

Ezeket a barátságtalan szavakat valóban Walter
von Hagenau úr intézte egy másik úri emberhez a nie-
derbronni „Kék macska“ ivószobájában.

Akik Walter von Hagenau urat ismerték, meg vol-
tak győződve állításának komolyságáról és azonnal
megtettek minden intézkedést, hogy fenyegetését való-
ra ne válthassa.

A köpcös lakatos, ki előszeretettel nevezte magát
fegyverkovácsnak és a keszeg takács, eléje toltak egy te-
le söröskorsót, a takács rátette tenyerét szőrös, nagy
kezére, úgy kérlelte:

— Ugyan, ugyan, Walter, csigavér, csak nem fogsz
bolondságot csinálni — a füléhez hajolt, úgy dörögte
— egy pástétomkészítőért?

— Nem fogok? Épen, hogy fogok! Épen egy pás-
tétomkészítőért fogok! Ha pástétomkészítő, emberelje
meg magát, mikor urak közé kerül!

A másik asztalnál, mint egy hörcsög, pattant fel
ezekre a szavakra Müller, a strassburgi pástétomkészí-
tő:

— Szép urak! Maga úr? Maga nem úr! Maga egy
szobafestő, maga egy mázoló, maga egy paccer!

Néhány lépést tett von Hagenau felé, rázta az ök-
lét, közben kiabált, ahogy a torkán kifért:

— Én ne kiabáljak? Én? Müller, a pástétomkészítő?

Tudja maga, ki vagyok én? Első az Isten, második a
Jézus Krisztus, harmadik a pástétomkészítő, azután jön

egy hosszú nagy semmi, negyedik a pék, az én barátom, a Binder Hanz, ötödik a mészáros, az is az én barátom, a Vogel Martin, azután jön a többi, aztán egy nagy szemétdomb s azontúl jön a szobafestő! Nahát!

Egészen belefulladt a nagy dikcióba, bátorságot kapott a saját hangjától, odaállt a von Hagenau asztala elé és öklével döngötte a deszkát.

Walter von Hagenau egy hajtásra kiitta a korsó sört, tenyerével lesímitotta mellétverő rőt szakálláról a habot, tempósan felállott a székről, a pástétomkészítőhöz lépett s rákiáltott:

— Állj! Befogni! Száját befogni!

Abban a pillanatban galléron ragadta, egyet penđerített rajta, másik kezével a nadrágját markolta meg, magásra tartotta és az ablakhoz lépett vele.

Ha most a pástétomkészítő kívül kerül az ablakon, holnap reggel már a Rajnában úszik némán, csendesen és semmi baja nem lesz többé a szobafestőkkel.

Mert a „Kék macska“ ravasz egy épület volt. Elejével barátságosan nézett a niederbonni főutczára, a háta azonban egy kősziklán nyugodott s alatta, kétemeletnyi mélységben, hömpölygött a folyócska.

Mi tagadás, a „Kék macská“-ból fizetés nélkül meglépni nem tartozott a könnyű feladatok közé.

A pástétomkészítő sem akarta ilyen úton rendezni számláját, ordított torkaszakadtából, míg a takács és a fegyverkovács ki nem húzták a von Hagenau markaiból.

Acker úr, a korcsmáros, nyugodtan nézte az egész ügyet, dörmögött és Vogelnek, a mészárosnak, azt mondta:

— Ná, majd bolond leszek rácsot tétetni! Én nem mászkálok az ablakra, aki pedig ki akar ugrani, az menjen Isten hírével az ördögbe!

A kedélyek egyelőre lecsillapodtak, von Hagenau bort rendelt és füstölt kolbászt s a takáccsal és a fegyverkováccsal derekasan hozzálátott.

A Vogézek között sípolt, búgott és nyögött a novemberi szél, rázta a „Kék macska“ cégérét, megzörgette

az ablakokat s ajtónyitáskor széles pászmában terelte kifelé a füstöt.

A „Kék macska“ ivójában csendesen duruzsolt a kályha, néha-néha pattogott egy szikra vagy nyöszörgött a tűz, ha boghoz ért s a sutban jóízűen szuszogott Hektor, a mézsáros izmos doggja.

A vendégek iddogáltak, csámcsogva ették a jó füstös kolbászt, közbe-közbe szótték-fonták a beszédet.

Walter von Hagenau kiivott egy pohár bort, csettintett és megbökte a takácsot:

— No! Mit szólna ehhez a borhoz, komám?

A takács felvette poharát, ivott egy kortyot, maga elé mélyedt, két szemével az orra hegyét kereste, alsó ajakát a felsőre tolta, azután a felsővel beszopta az alsót, végül kicsücsörítette a száját s ő is nagyot csettintett:

— Nem rossz! — adta le a véleményét — de a sárga ortlibi jobb.

— Nem értesz hozzá — morgott von Hagenau — egész Elzászban nem terem jobb bor, mint ez!

Töltött, maga elé emelte poharát, a lámpa felé tartotta, úgy nézte:

— Látod ezt a színt? No hát ez beblenheimi, hami-sítatlan beblenheimi, én úgy élek, hogy az!

— Hurrá! Itt van a fiú! Ide jere, Fritz! Ide! Apád mellé! Nohát! Egy poharat neki! Ihatsz egy pohárral! Ihatsz! Aki katona, az megihat egy pohár bort! Esetleg kettőt is!

Walter von Hagenau maga mellé ültette a fiát, egy hosszú, izmos legényt, töltött neki, tányért tett eléje, rá nagy darab kolbászt, széles karéj kenyeret szelt és a tányér mellé támasztotta. Megvárta, míg a fiú falt néhányat, aztán odatolta a poharat:

— Igyál, fiam! Igyál! Aki egy hét múlva katonának megy, megérdemel egy pohár beblenheimi! Igyál! Ilyen bor nincs több a világon, ilyen csak Elzászban terem. Azért akarják olyan nagyon a franciák! De abból nem esznek!

— Nem isznak — kiáltott a fegyverkovács és el-kacagta magát s a többiek is hangosan nevettek.

Két katona jött be, egyiknek a karja fel volt kötve, köszöntek és csendesen leültek egy asztalhoz.

Walter von Hagenau azonnal hozzájuk lépett és meginvitálta őket.

— Uraim, amilyen igaz, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan szívesen látom önöket egy pohár borra.

A katonák átültek, bemutatkoztak, koccintottak és ittak. Sziléziaiak voltak, sebesülten jöttek a francia frontról és remélték, hogy ezerkilencszáztizennégy karácsonyát már otthon tölthetik.

— Szilézia! Az szép hely! — mondotta von Hagenau. — Fiatal koromban jártam arra, mert amilyen igaz, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan igaz, hogy sok helyen jártam életemben.

A katonák bólintottak és bólintottak a többi vendégek is, mert von Hagenaut mindnyájan szerették. Csak a strassburgi pástétomkészítő fészkelődött és valamit maga elé dörmogött, de von Hagenau ezt nem vette észre.

— Igen, uraim! Úgy nézzenek reám, hogy én az egész világot bejártam fiatal koromban.

— Nagy csavargó lehetett — mondta a pástétomkészítő félhangosan.

Von Hagenau is meghallotta és azt gondolta, hogy mégis csak kár volt azt a pimasz libamájpancsolót ki nem hajítani az ablakon.

Lenyelte bosszúságát s tovább magyarázott a két katonának:

— Igen, uraim, de talán innánk egy kortyot! Tölts fiú! Te vagy a legfiatalabb, hála Istennek! csak vízkezesztkor lesz húszéves!

Ráütött a fia széles vállára, derűs, csillogó szemmel nézte és folytatta a beszédet:

— Igazi von Hagenau! Nézzék, uraim, ez a haj, ez a vörös haj — és megsímogatta a Fritz bronzosan csillogó selymes haját — ez a von Hagenauk egyik nemesi címere, a másik az kutyabőrre van festve. Meg vagyok írva a régi könyvekben, hogy híres ősrünknek, Rein-

niar von Hagenau-nak éppen ilyen vörös haja volt. És amelyik asszony nem lett szerelmes a délceg termetébe vagy a vitézségébe, sem a dalai nem lágyították meg a szívét, az a hosszú, csillogó selymes hajába biztosan belegabalyodott!

— Mese a varrógépről — kiáltotta gúnyosan a strassburgi pástétomkészítő, de az öreg Walter oda sem figyelt, tüzesen lovagolt örök vesszőparipáján.

— Igen, uraim, mert lovag volt Reinmar von Hagenau hatszáz esztendővel ezelőtt, a legvitézebb lovag egész Elzászban és költő is volt, a leghíresebb dalnok az egész országban. És az utódai is mind derék lovagok voltak és becsületes emberek, mind egy szálig! Úgy néznek reánk, uraim, hogy ebből a dicső családból már csak két ember él. Itt áll önök előtt a két utolsó von Hagenau!

Az öregnek könnyek csillogtak szemeiben, széles mellén hullámozott szürkülő rőt szakállá, jobbkarjával átfutta fia derekát s úgy álltak ott ketten, mint két kemény fatörzs.

— Igen, uraim, de talán méltóztatnának egy pohár bort, a von Hagenauk vagy katonák voltak, vagy művészek, vagy művészek is, katonák is. Én már nem lehetek katona, hatvanhétéves vagyok, uraim! Mikor kitört a háború, elmentem az előjáróságra s mondtam, hogy katona akarok lenni. Kinevettek. Mit? mondom, engem nevetnek az urak? Nohát nézzenek ide! Azzal megfogom a Wertheim-kasszát s a fal mellől a szoba közepére állítom. Amilyen igaz, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan igaz, hogy az egész előjáróságnak tátva maradt a szája. A polgármester kezét szorított velem s azt mondta, azért mégis csak menjen haza von Hagenau úr, azt a kis háborút majd csak elintézik maga nélkül is. No de mindegy! Talán innánk egyet, édes uraim! Fritz! Tölteni! Prosit uraim! Seбай! Majd elmegy helyettem a Fritz és amilyen igaz, uraim, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan igaz, hogy Friedrich von Hagenau sem fog szégyent hozni a von Hagenauk vörös hajára!

A poharak összecsendültek, az arcok ragyogtak a barátságtól, még Hektor, a mészáros hatalmas doggja is előbújt a kályha alól, komoly pofájából derűsen villogtak szemei s farkát csóválva dörgölődött a Fritz lábaihoz.

Minden a legszebben végződött volna, ha a sors könyvében az nincs megírva, hogy a strassburgi pástétomkészítő ezen az estén póruljárjon.

Mert a pástétomkészítőbe bizonyára belebújt az ördög és amikor a hangulat tetőfokán volt s a szívek a barátság villanyos áramával voltak összekapcsolva, elkiáltotta magát:

— Veres kutya, veres ló, veres ember egy se jó!

Azonnal beállott a rövidzárlat. Walter von Hagenau elsáppadva rontott a csúfolódóra, a takács, a fegyverkovács s a rosszmájú libamájpancsoló barátai, a mészáros és a pék pedig az ablak elé sorakoztak.

Legyen, ami lesz, gondolták, annyi bizonyos, hogy a pástétomkészítő most megkapja a magáét, nekik csak arra lesz gondjuk, hogy az öreg ki ne hajítsa az ablakon.

Walter von Hagenau szótlanul megmarkolta a strassburgit s az ablak felé tartott vele, de látta, hogy ott sorfalat állnak a többiek, megfordult hát s egy kicsit mintha töprengett volna.

— No most következik a dögönyözés — mormogta a takács.

Az öreg azonban egy újjal sem bántotta a pástétomkészítőt, hanem szép lassan odavitte a tüzes kályhához s ráültette.

Hiába ordított, hiába vinnyogott, ott tartotta, amíg erővel ki nem szabadították kezei közül. Azután mégis csak nyakon fogta és kidobta az ajtón s mint aki legjobban végezte dolgát, odafordult a két katonához:

— Uraim, milyen igaz, hogy Walter von Hagenau a nevem, olyan igaz, hogy ez a pimasz pástétomkészítő két hétig állva issza a sörét!

*

Miklós napján este már csak egy von Hagenau volt Niederbronnban, az öreg Walter, aki a Kék macskában üldögélt nagy búsán.

A másik von Hagenau, az ifjú Frigyes, már Strassburgban várta a Mikulást, a dzsidások kaszárnyájában. És ott várta a karácsonyt is, mely lassan pilléző, szűzi fehér hóval és az emberek eszeveszett háborújában fájdalommal, kegyetlenséggel és vérral borított sebesültek seregével töltötte meg a várost.

Friedrich von Hagenau, a lovag és dalnok Reinmar von Hagenau utolsó ivadéka, nem gondolt sem hóval, sem a sebesültekkel. Ő alapjában véve semmire sem gondolt a háborúval kapcsolatban, csak arra, hogy a Vatterland győzni fog és ez a gondolat kirázhatatlanul benne volt, mint a húsa, a vére s a csontjai.

Karácsonyra levelet kapott az apjától. Maga elé tette az asztalra s neki könnyökölve olvasta az öreges, kemény vonásokat:

„Édes fiam, Fritz!

Ha szegény anyád élne, most sok kitünő elemőzsiát küldenénk neked. Ne legyen Walter von Hagenau a nevem, ha egész Niederbronnban nem ő volt a legjobb gazdasszony. És ez mind semmi! Mert igaz, ami igaz, általában is a legjobb asszony volt ő nemcsak Niederbronnban és Elzászban, sőt az egész birodalomban, hanem — tudom én, amit tudok — az egész világon. És meg vagyok győződve róla, hogy a mennyben is így gondolkoznak felőle és bár szerénységgel nélkül állíthatom, hogy egész életemben becsületes ember voltam, senkit meg nem csaltam, mindenkinek jó munkát adtam, ha a mennyországba kerülök, az inkább az ő érdeme lesz, mint az enyém.

És remélem, édes fiam, Fritz, hogy jó anyád most néz minket, téged Strassburgban, a dzsidások kaszárnyájában, engem pedig Niederbronnban, a Hauptstrasse No. 9 alatt, ahol szeretetben és meglegedésben éltünk együtt negyvenkét esztendeig.

És remélem, édes fiam, Fritz, hogy nemsokára — a győzelem után — te is egészségesen visszatérsz és a Hauptstrasse No. 9 alatt boldogan fogsz élni — ahogy Grünbaum, a mőzeshitű biztosítási ügynök szokta mon-

dani — bis hundert und zwanzig Jahre. És én is számítok még legalább harmincra, mert az unokáim lakodalmán még táncolni akarok.

Édes fiam, Fritz, itt küldök a levélben 10 (tíz) márkát, csapj magadnak vidám karácsonyt. Csak egyszer él az ember!

Karácsonyestére kedves komámék, a Reich takács és felesége, meghívtak magukhoz és téged csókoltatnak. Keresztanyád igen derék asszony, bár négy szemközt megmondhatom, hogy szegény anyádnak nyomába sem ér.

Egyébként a Kék macskában iszogatunk meg egy pohár beblenheimit (keresztapád mindig az ortlibi mellett erősködik) a hazáért és a te egészségedre, amit (az előbbit is, az utóbbit is) a jó Isten mindörökké tartson meg. Csókol szerető atyád: Walter von Hagenau.

U. i. És mivel karácsony előtt vagyunk, elhatároztam, hogy Müllernek, annak a pimasz pástétomkészítőnek is megbocsátok. Nem tehet róla szegény, hogy olyan utolsó fráter. Egészen kicsi korában egy végzetes, jóvátehetetlen baleset történt vele, az anyja vörös-sárga szoknyát viselt, amiből tudhatod, hogy nem volt német nő, mert azok Elzászban abban az időben csakis zöld és kék szoknyában jártak. Szerető atyád: Walter.“

Akármilyen kemény legény is volt Friedrich von Hagenau, két könnycsepp mégis előtört pillái alól, amikor a levelet elolvasta.

A tíz márkát, híven atyja utasításához, jókedvűen elköltötte kamerádjaival és ünnep után megírta apjának, hogy pár nap múlva indul a frontra, reméli, hogy onnan nemsokára visszatér és akkor boldogan fognak élni tovább, ahogy eddig is éltek.

Alapjában véve nem sokat gondolkozott azon, hogy miképpen is éltek eddig, mert az ember húszéves korában nem firtatja a múltját, sőt a jövőjével sem igen törődik. Ebben a tekintetben Fritz sem volt kivétel és csak a jelen volt előtte fontos, de az sem úgy, hogy nekifeszítse két erős vállát a mának, hogy magának és csakis magá-

nak kitaszigáljon valami jó kis meleg helyet az életben, vagy hogy síma és magas homloka alatt, melyet bizonyára költő ősetől örökölt, keményebben megpendítse gondolkozása húrjait, hogy a mindig kínálkozó pillanatok közül megragadja a neki legalkalmasabbat.

Nem! Ő teljes odaadással omlott bele egész énjével a társai életébe. A jelen csak annyiban volt fontos előtte, hogy mikor ki kellett masirozni, az ő lábai is ott dobogjanak az ezredben, az ő tüdeje is megreszkettesse a levegőt, mikor Strassburg uccáin ezer meg ezer torokból felharsan a — die Wacht am Rhein!

1915 vízkeresztje után való napon Friedrich von Hagenau az orosz frontra indult és ezzel megkezdte négy esztendeig tartó vándorlását végeérhetetlen menetelésen, irtózatos rohamokon, felégetett falvakon, szörnyű koplálásokon, egy-egy frontmögötti város néhány órás fülledt mámorán, sebesüléseken, kórházakon, sáron, dühön, elkeseredésen, reménykedésen keresztül, lövészárokból-lövészárókba, végig Európán.

1918 nyarán, súlyos sebesüléssel egy budapesti kórházba került. Heteket töltött itt, míg lábra tudott állni. Magának sem merte megvallani, de lelke mélyén már ott ült a csendes, kipusztíthatatlan undor minden iránt, ami háború. Azért egy pillanatig sem gondolt arra, hogy ha megint útnak indítják a lövészárkok felé, ne menne híven és pontosan, csak épen a tűz és a lelkesedés hamvadt le, de annál erősebben élt benne a kötelesség és valami ősi odahúzás egy nagy nép közösségébe. Most már ketté tudta választani a dolgokat. Más ő és a társai, az egész nép együtt és megint más a háború. A nép viruló, erős, gyümölcsöző test, a háború pedig vészes, pusztító láz, mely vörösen üt ki rajta, mint gyermekén a skarlát s ha már elmúlt, akkor is sokáig ott hagyja nyomait.

Igen, ezt érezte és azt mondta, hogy betegség, hátha benne vagyunk, legyünk erősek, amíg vége lesz. Ezt ki kell bírni, ezt a betegséget le kell győzni.

Szeptemberben már sétált a városban s a kora ősz aranyos sugaraival átszőtt Várhegyről elkábulva nézte a

hatalmas Duna két partján királyian szétterülő várost.

Az öreg Walter nagyon örvendett, hogy fia Budapestre került. Régi, foszladozó papirosból egyszer kibetűzte, hogy egy von Hagenau II. József császár alatt Magyarországra vetődött, igen jól házasodott, odagyökeresedett s a familiában az a hagyomány járta, hogy egy Erdély nevű tartományban szerzett igen szép birtokot.

Figyelmeztette fiát, hogy vigyázzon, mert Magyarországon még valami előkelő, gazdag rokonságba botlik.

Az öreg igen jó véleménnyel volt a magyarokról, egy kissé azonban furcsa fogalmai voltak erről a népről.

Fritznek például egy levelében azt írta, hogy tudomása szerint a magyarok igen vitéz népek s hogy ő egyszer régen olvasott valami különös nemzeti fegyverükről, a villogó gatyáról, amivel ellenállhatatlanul törnek az ellenségre.

A fiú kitűnően mulatott ezen és sietve válaszolt, hogy eddig még egyetlen von Hagenauval sem találkozott Magyarországon, ami pedig a villogó gatyát illeti, az vászon alsónadrág.

Walter von Hagenau hasát fogta nevetnében, mikor a levelet olvasta, ugyancsak mulatott komája is, a takács és amikor Lizzi asszony kiment a konyhára, így szólt von Hagenauhoz:

— Nohát ezt sohasem hittem volna! Mit nem tud meg az ember? Már hogy a villogó gatyá alsónadrág legyen?! Vajjon nem tévedett Fritz?

Az ajtó felé kacsintott, hogy nem hallja-e az asszony s huncutkodva dörmögte:

— Ámbátor, ami a veszedelmes voltát illeti, hm, hm, hahaha, komám! attól függ, hogy ki legyen az ellenség!

Szüret táján kapta Fritz az utolsó levelet apjától.

Az elzászi hegyek között szomorú volt a szüret 1818 őszén, az országutakon ellenséges katonák döngtek a földet, a bor istenének kis koboldjai szepegeve jártak a Vogézek között és nem mertek közeledni a borongós arcú emberekhez.

Fritznek ezidőtájt olyan érzése volt, mintha egy óriási, roppant gyorsan forgó tányéron állana s minden pillanatban várná, hogy hol sodródik le róla.

Apja levelét szomorúsággal vegyült nyugtalansággal olvasta. Nagyon vágyott már az öreg után és könnyek szöktek a szemébe, mikor a megszólítás végére ért:

„Édes fiam, Fritz! Édes jó, egyetlen gyermekem!”

Bár nagyon szerették egymást s így nem volt szokatlan ez a megszólítás, ezekből a mondatokból valami különös szomorúságot olvasott ki, mert az öreg más-kor mindig csak így kezdte levelét: „Édes fiam, Fritz!”

És ahogy az öreg a házukról írt, a kis kertről, a mesterségről, a szerszámokról, mindenből valami nyugtalan bánat áradt.

Csak a levél végén ismert rá a régi, az igazi Walter von Hagenaura ezekből a sorokból:

„Tegnap este nem mentem el a Kék macskába, mert ott most idegen katonák hetykélkednek és nekem viszket a markom, hogy valamennyit kihajítsam az ablakon. Átjött hozzám a komám és iddogáltunk egy kevés friss musttal vegyített beblenheimit. És elővettem régi írsainkat és megmutattam keresztapádnak, hogy kik voltak a von Hagenauk. És ő azt mondta, hogy ne haragudjam, de ő esztelenségnek tartja, hogy egy iparosember, egy olyan derék munkás, amilyen az ő komája, efféle régi dolgokkal dicsekedjék, mint egy buta, dölyfös s dologtalan junker. Ha más mondta volna ezt, megharagudtam volna, de a komámról tudom, hogy derék és becsületes ember és keresztanyáddal együtt szívesen segítettek rajtunk, amióta szegény, jó anyád meghalt. Hát azt mondtam neki, hogy igyunk egy pohárral, komám és aztán megmagyaráztam neki, hogy azért becsülöm és azért tartom ezeket a régi papirosokat, amiért ő ebédlőszobájának a falán tartja nagyapjának az arcképét, aki igen derék takácsmester volt Mühlhausen városában és a komámra egy házat és egy szőlőt hagyott a Blockbergen, rám pedig a von Hagenauktól mindössze ezek a papirosok maradtak, mert a házat én szereztem szegény jó

anyáddal egyetemben. És megmagyaráztam a komámnak, amit te is tudsz, édes fiam, Fritz, hogy a becsületes munkás épen olyan manapság, mint volt régen a becsületes katona. Akkor olyan volt a világ, hogy a katonaság mesterség volt és — Istenemre mondom — Heinrich von Hagenau zsoldos kapitány kétszáz esztendővel ezelőtt semmivel sem volt rosszabb mesterember a maga szakmájában, mint most én a magamében. Heinrich von Hagenau a király zsoldosa volt, Walter von Hagenau és Friedrich von Hagenau a munka zsoldosai. És becsületes bérért mindig becsületes munkát adtak mind a hárman!”

Az öreg felvidulhatott ezektől a soroktól, mert így folytatta levelét:

„Sohse búsulj, édes fiam! Úgy lesz az, a végén mégis csak Friedrich von Hagenau fog nevetni! Ahol egy jó pemzli kell, ott leszel te! Nohát, mit mondjak neked, édes fiam? A végén mégis csak mi fogjuk kifesteni az egész világot! Mindenesetre sohase feledd, hogy egy von Hagenaunak első mindig a becsület!

Nagyon várlak haza, édes fiam és remélem, hogy nemsokára viszontláthatjuk egymást. Csókol szerető atyád: Walter von Hagenau“.

A kérlelhetetlen végzet azonban úgy intézkedett, hogy az öregnek ez a reménysége soha se váljék valóra.

Néhány hét telt még el, Fritz belekerült a magyar forradalom forgatagába, sodródott egyik városból a másikba, a határon átmenni nem tudott, végül a román hadsereg foglyaként hozták 1920 nyarán Erdélybe.

Néhány hétig elzárva tartották Brassóban, azután is megfigyelés alatt maradt. Egy darabig kábultan és alkerekedetten ténfergett ide-oda, egy nap azonban munkához látott. Valóságos művész volt a maga mesterségében és égett kezei alatt a dolog. Jól keresett, kiöltözött és kezdte megszokni az erdélyi levegőt. Egy levele a sok közül eljutott apjához, aki két esztendeig nem hallott róla hírt és kétségbe volt esve fia sorsa miatt. Ettől a levélről úgy felüdült, ahogy a tartós szárazságban lekötött virág egyenesedik ki a bő zápor után.

Fritz részletesen beszámolt sorsáról s megírta, hogy a rokonkereséssel nem volt szerencséje, mert talált ugyan egy embert, akit Hagenau-nak hívnak, de ez nem a von Hagenauk közül való.

— És pedig két okból nem — írta Fritz — először, mert a haja nem vörös, másodszor pedig, mert — borbély.

— Én úgy élek, igazi von Hagenau ez a kölyök — lelkesedett az öreg a takácsnak — még ma este írok neki, hogy török-szakad, jöjjön haza, házasodjék meg, mert rég nem voltam — keresztelőn.

Ezt a levelet azonban sohasem kapta meg Fritz és pedig abból az egyszerű okból nem, mert apja sohasem is írta meg.

Ellenben a következő levelet kapta Reich takács-tól, a keresztapjától:

„Édes Fritz! A jó Isten adjon neked erőt, hogy el tudd viselni férfias szívvvel, amit igen szomorúan kell veled közölnöm.

Épen ma egy hete délután, amikor jó apád megkapta leveledet és amiatt olyan nagy örömben volt, gondoltuk, hogy kivételesen elmegyünk a „Kék macskába.“ Az úton alig lehetett járni a sok idegen katonától, akik most itt vannak Niederbronnban és akiktől jó apádnak, hacsak látta is őket, mindjárt fejébe szaladt a vére.

Amikor a templom elé értünk, nagy sivalkodást hallottuk. Szégyellem neked megírni, hogy ilyen megtörténhetett Niederbronnban; magam sem tudom, hogy a szégyentől vagy a haragtól reszkettem jobban, amikor láttam, hogy egy fekete, egy ocsmány néger — Uram teremtmő, hogy lehet efféléket egy tisztességes hadseregbe bevenni? — a Baecker városi előljáró leányát szorongatja. És a többi katonák, akik ezt látták, röhögtek rajta és azt mondták, hogy ne féljen, kisasszony, a kis baba csokoládészinű lesz, nem fekete.

Én ezt a dolgot figyeltem, de bár figyeltem volna jó atyádat, mert ha őt figyeltem volna, most bizonyára nem kellene ezt a levelet írnom neked.

Isten a tanúm, édes Fritz, nem vagyok benne hibás, mert mire észrevettem magam, már kész volt a szerencsétlenség.

Jó atyád oda ugrott a szerezcsenhez, mellbevágta és a Baecker leányt kiszabadította kezei közül. A szerezcsen ordítani kezdett és a többi katonák is ordítottak, hogy „disznó bosch“ és egy csomó lövés dördült el és jó atyád ott, a mi templomunk előtt összeesett.

Édes Fritz, kedves jó keresztfiam! Én nem tudlak téged megvigasztalni, te már nagy ember vagy, te el tudod viselni ezt a borzasztó sebet, ha kéred az Istent, hogy segítsen neked.

Jó atyádat tisztességesen eltemettük, ott volt a temetésen az egész város és úgy zokogtak az emberek, hogy egy szó sem hallatszott a tisztelendő úr prédikációjából és meg kell adni, hogy azért a franciák úri emberek, mert azt a szerezcsent a parancsnok másnap felkötötte.

És Acker bácsi, a vendéglős, a „Kék macska“ ivójában arra a helyre, ahol jó atyád szokott ülni, egy táblát akart tételni ezzel a felírással: Itt ült negyvenöt évig Walter von Hagenau, aki hősi halált halt Niederbronn piacán 1920 október 14-én.

Én azonban jobbnak láttam, hogy várjunk még azzal a táblával. Jó atyádnak is mindig mondtam: Csak várni, Walter, csak várni. Okos ember, ha egyszer beborult az ég, nem ugrál, nem dühöng, szépen végzi a dolgát, ahogy borus időben lehet, ahogy olyankor kell és várja — amíg kiderül. Nagyon okos ember volt jó atyád, mégsem akarta megérteni, hogy most be van borulva. Most hát adjon az Isten neki csendes nyugalmat a földben és örök boldogságot az égben.

Mikor jó atyádat a templom elől hazahoztuk, egyszer még magához tért és meghagyta, hogy írjam meg neked, hogy ölel-csókol, jere haza minél előbb, minden szerszámot rendben találsz, a házon semmi adósság nincs, a régi írásokra jól vigyázz és legutoljára azt mondta, hogy: „Fritz! Egy von Hagenau mindig tudja, hogy mi a becsület!“

Többet nem szólt semmit, de tőlem is elbúcsúzott, mert megszorította a kezemet.

Kedves Fritz, édes jó keresztfiam! Én is azt mondom, jere haza minél előbb. Addig is, amíg jönnél, a házat kiadtam bérbe Kochnak, a szabónak. Azt a kis szobát azonban, ahol jó atyád lakott, lezártam. És az írásokat külön is elzártam a kaszniba. A ruhákat szépen eltettük keresztanyáddal a sifonerba. Ne félj, semmi bajuk nem lesz, mert pipadohányt tettem közéjük, jó bőven. A naftalin nem ér semmit, azt én mondom neked. A moly rövidesen megszokja a szagát és eszi, mint a cukrot. De próbálja megenni a pipadohányt! Keresztanyád is, én is, csókolunk, tisztelünk, édes Fritz és várunk mielőbb“.

Igy lett teljesen árva és az egyetlen von Hagenau a világ, Friedrich von Hagenau.

Mikor elolvasta a keresztapja levelét, leborult a két karjára és zokogott, mint egy gyermek. Csak kis fiú korában érezte azt a tiszta, nagy vágyódást, hogy megszoríthassa, átölelhesse az apját, amit most érzett és kitérta karjait, mintha annyi ezer kilométeren keresztül is elérné az öreget.

Maga elé idézte, elképzelte mozdulatait, hangját, beszédjét, ahogy eldiskurált vele, ahogy a mesterség fogásait magyarázgatta s ahogy a von Hagenaukról mondta soha véget nem érő meséit.

Mindez nincs többé. Csak ő van! Az utolsó von Hagenau. Úgy sajnálta most magát és most sajnálta először azt a hat esztendő, az ifjú vágyak, a férfierés forró, meleg hat esztendejét, amit kihabzsolat belőle a háború.

De nem azért volt kemény elászi és a Walter von Hagenau fia, hogy sokáig törje magát azon, ami már elmúlt s amin ő semmiképpen sem segíthet.

Esténként, amikor visszavonult magányos kis szobájába vagy amikor vásárnaponként kísétált a város határába s álmodozva nézett át az eléje tornyosuló erdélyi hegyeken, sőt munkaközben is, sokszor, igen sokszor gondolt apjára és Niederbronnra s tele volt a feje tervekkel, hogy hazamegy és hozzákezd az élethez.

Mert valahogy úgy érezte, hogy az ő mostani élete nem is élet, ő most csak úton van az élet felé, nehéz küzdelmes úton.

Emlékezett, hogy apja mennyit mesélt neki vándorlásairól, úgy gondolta azonban, hogy az ő bolyongása mégis csak más, mert az öreg annak idején kedve szerint ment egyik városból a másikba, egyik országból a másikba, míg őt egy hatalmas kényszer hajtotta ide-oda s most is, mint a cérnára kötött madár, csak addig szállhat, ameddig a cérnát engedik a földi gondviselés letéteményesei, a sokféle hatóság, rendőrség és egyéb hivatalos hatalmak.

Mindamellett nem lett volna a Walter von Hagenau fia, ha ezt a cérnát el nem tudta volna szakítani, de teltek a hetek, sőt hónapok is teltek és Fritznek meg kellett állapítania, hogy a szíve van megkötve.

Egy magyar hivatalnok özvegyénél lakott. Az idős asszonynak az állam új gazdái elfelejtették kiadogatni azt a kis nyugdíjat, amit néhai férje egy dohos irodában, harminc esztendőn keresztül oly nagyon megszolgált. Egy darabig abból élt, hogy eladogatta eladható holmijait, aztán rászánta magát, hogy két szobából az egyiket bérbeadja.

Ömaga a leányával behúzódott a másik szobába és a kis konyhába.

Özvegy Szabónénak általában véve nem volt valami jó véleménye az iparoslegényekről és akármilyen délceg legény is volt Friedrich von Hagenau, akármilyen tisztességes is volt a viselkedése, rossz véleményét rája is kiterjesztette. Leánya is bizonyos idegenkedéssel, sőt lenézéssel fogadta a szobafestő lakót.

Ez az idegenkedés lassan-lassan felengedett s mikor a gyászbeszéd híre megjött, Szabó Erzsike már őszintén megsiratta a megboldogult Walter von Hagenaut.

Ezek a könnyek és a közös szomorúság napról napra közelebb hozták őket egymáshoz és egyszer özvegy Szabóné csak azon vette észre magát, hogy semmi különösét sem talál abban, hogy Fritz néha a kelleténél

hosszabb ideig marad náluk és egy idő múlva már azt is természetesnek találta, hogy Erzsike marad kelleténél tovább a Fritz szobájában.

Lassan-lassan az utolsó von Hagenau kezdett magyarul beszélni és kezdte megismerni az erdélyi embereket. Megtanulta, hogy itt is, éppen mint Elzászban, milyen nagy a különbség szoknya és szoknya között. Megtanulta, hogy más hús, más vér, más lélek mozog a katrinca alatt és megint más a piros mellrevaló alatt. És bár nagyon ritkán járt vendéglőbe, megtanulta, hogy hiába az ezernyi gond, baj és szomorúság, vannak emberek, akik képesek késre menni azért, hogy a küüllőmenti bor jobb, mint a marosmenti.

— Akárcsak szegény jó apám, az áldott jó Walter von Hagenau — gondolta Fritz és azt írta a keresztapjának, Reich takácsnak Niederbronnba, hogy „mintha csak Elzászban volna az ember.“

A takács sűrűn írt Fritznek és hívta haza. Egy alkalommal megjegyezte, hogy „örült“ ára van most Niederbronnban a házaknak, nem volna-e jó eladni a Fritzt.

Nem nagyon érdekelte a dolog, mert sokat keresett, megtakarított pénze volt, azért mégis megmutatta a levelet Erzsikének.

A leány elolvasta, elsápadt, talán csak most érezte, hogy ez a szép, erős és komoly férfi, ahogy ma itt van, holnap már éppen úgy messze lehet innen.

Hallgatott egy darabig, szemébe kiült a nagy kín, ami a lelkét feszítette, görcsösen megmarkolta a Fritz karját, magához húzta a fejét és valamit súgott neki.

Egy percig álltak egymás mellett szótlanul, aztán Fritz mélyen elgondolkozva bement a szobájába.

Leült az asztal mellé, tenyerébe támasztotta a fejét és ott ült sokáig-sokáig.

Aztán elővette a keresztapja levelét, amit apja halálakor írt és elolvasta újra, ki tudja hányadszor, ezeket a sorokat:

„Mikor jó atyádat a templom elől hazahoztuk, egyszer még magához tért és meghagyta, hogy írjam meg

neked, hogy ölel-csókol, jere haza minél előbb, minden szerszámot rendben találsz, a házon semmi adósság nincs, a régi írásokra jól vigyázz és legutoljára azt mondta, hogy: „Fritz! Egy von Hagenau mindig tudja, hogy mi a becsület!”

Aztán megint tenyerébe hajtotta a fejét s ahogy a szoba homályos sarkát nézte, mintha az édesapját látta volna ott.

„Persze tudom, hogy vársz — mondotta magában Fritz — tudom, hogy vársz. Tudom, hogy adósod vagyok egy csokor virággal, öreg Walter von Hagenau, édes jó apám! Adósod vagyok a szívemmel, amit te hazavársz a szép Elzászba.

És tudom, hogy adósa vagyok a régi háznak és a kis szobádnak, ruháidnak és a régi írásoknak, amik mind-mind várnak rám.

Ó, én tudom, hogy Te nagyon vársz rám, öreg Walter, édes jó apám!

De nézd! Te annyit vártál már reám, te olyan jól tudsz várni. Várj még egy kicsit, öreg Walter von Hagenau.

Nézd! Most én vagyok az egyetlen von Hagenau, ha hazamegyek, azt mondják Niederbronnban: „Itt van az utolsó von Hagenau!”

De várj csak egy kicsit! Csak egy pár hónapig várj még, öreg Walter — és Fritz felugrott ültéből és mosolygott, aztán kacagott boldogan, hangosan és ömlöttek a könnyei — csak egy kicsit várj még, édes jó apám, öreg Walter von Hagenau, csak addig, amíg megint két von Hagenau lesz a világon.

Mert lesz! Fiú lesz! És vörös haja lesz! Igazi, valódi von Hagenau lesz!”

Aztán lámpát gyújtott, leült az asztalhoz és levelet írt a keresztapjának és mosolygott végig, amíg írta, hogy azzal a házladással jó lesz egy kicsit várni, akármilyen „örült” ára is van most, mert sohasem lehet tudni, hogy mi történik és hogy kinek lesz még szüksége arra a házra.

Aztán fogta a levelet és bement Szabó Erzsikéékhez. A szobában sötét volt. Fritz csak homályosan látta, hogy hol ül a leány.

Lámpát gyújtott és ahogy világosság öntötte el a szobát, Fritz észrevette, hogy az Erzsike finom teste megvonaglik a hangtalan sírástól és a szemében, a két szép fekete szemében valami hideg rémület van.

Odalépett, megfogta a kezét s felemelte ültéből és amikor pillantásuk találkozott, az Erzsike két fekete szemében lassan fény gyúlt ki és onnan csendesen előmlött az arcán is.

Akkor jött be özvegy Szabóné és ő is hallotta, mikor Fritz azt mondta:

— Amilyen igaz, hogy Friedrich von Hagenau a nevem, olyan igaz, hogy én magát, Erzsike, feleségül veszem!

Mélységes, megelégedett nyugalmat érzett és esküdni mert volna rá, hogy háta mögött ott állt az öreg Walter von Hagenau, vállára tette kemény kezét és úgy dörögte:

Jól van, édes, egyetlen fiam! Első mindig a becsület!

Z O K O G A P O R S Z E M

(SUTA TRAGÉDIA EGY FELVONÁSBAN. TÖRTÉNIK ERDÉLYBEN, 1923 ŐSZÉN.)

Személyek:

KERESZTES DÉNES, tanító

IRMA, a tanító felesége

ÁRPÁD: 15 éves gimnázista fiuk

KIBÉDI DÁVID, ref. pap

CSISZÉR ÁRON, kurátor

BORDI,

PÁLFI,

MIKLÓSI,

PETŐ,

CSISZÉRNÉ, a kurátor felesége

ANDRÁS, parasztleány

VÉRI, parasztleány

MOLDOVÁN, revizor

DEBÓ, állami tanító

Szín:

A tanító egyetlen szobából álló lakása. Hátul, közlül kopott, barna ajtó és ablak, melyen pirossal szegélyezett, rövid kétszárnyú fehérvászon függöny van. A függöny átvetve a két nyitott ablakszárnyon, úgyhogy az udvarra lehet látni. Kútgém, egy ketrec, távolabb fák, parasztházak, s templomtorony látszik. A hátulsó fal mellett egy barna szekrény, rajta elől egy sor birsalma, hátul néhány paradicsomos és befőttes üveg.

A jobboldali fal mellett roskatag, háta, piros divány. Felette kép, mely azt a jelenetet ábrázolja, amint Petőfi kietlen tájon, félkönyökre támaszkodva, égnek fordított arccal, melléből szivárgó vérral ír valamit a földre.

A sarokban úgynevezett „szegletpolc“, melyen fényképek vannak.

A divány mellett ajtó, rajta egy félv papíron ez a felírás: „Tanterem.“ Az ajtó elé állítva egy ágy.

Az ajtó másik oldalán feketés-barna, kihúzó szekrény. Tetején néhány ócska könyv. Mellette a másik ágy.

A baloldali fal puszta, csak két-három kép van rajta, s a sarokban egy hajlított-hátú szék, melynek egyik lába kiesve a szék alatt fekszik.

A fal közepén ajtó, mely a vendégek érkezéséig félig nyitva van, s a konyha egy részét lehet rajta át látni.

A szoba közepén asztal, mely kopott, piros, szélén sárga-csíkos terítővel van borítva.

Körülötte 5 hajlított-hátú szék. A szoba fehérre van meszelve, s első pillantásra szomorú, túlszűfolt a képe.)

A személyek:

A TANITÓ 50 éves, középtermetű, seszínű, öszülő férfi. Csontos, kissé görbehátú. Arca kemény, de tekintete jóságos. Teleszájjal, egy kissé mindig szónokolva beszél. Haja rövidre vágva, de elől valamivel hosszabb, mint hátúl. Puha ing, rávarrott gallérral, fekete, kész nyakkendő van rajta, s olyan háziszőttes, szürke gyapjú ruha, ami falusi „uraknál“ ma elég gyakori. Cipője inkább bakancsszerű.

A TANITÓNÉ magas, sovány, barna asszony. Sápadt. Haját ú. n. soppo frizurában hordja. Sötétszürke alj van rajta, mely derékban szűk, mutatja a csontos csípők formáját, hosszú és alul bő, kissé mintha slegpelne. Blúza agyonmosott, magasnyakú, hosszú ujjú, fehér. Minden mondat után köhint egyet, s ha hallgat is, időnként köhécsel.

ÁRPÁD, az apjához hasonló szőttesben, mint minden református kolégyomba járó, falusi tanító-fiú.

KIBÉDI, a pap 60—65 éves, ősz, barna ember. Hosszú bajusza van, arca máshol beretvált. Fekete ruha van rajta és „vaskalap“.

CSISZÉR ÁRON kurátor, 40—45 éves, izmos paraszt. Keményszárú csizma, fehér szűrharisnya, fekete sújtással, szürke szűrposztó „ujjas“ fekete sújtással, fekete báránybőrsapka van rajta. Mozdulatai, gesztusai szélesek, beszédjében a papot utánozza.

BORDI, presbiter. 70 éves öreg paraszt. Úgy öltözve, mint a kurátor, de lágyszárú csizmában. Pipázik.

PÁLFI, presbiter. Cipész és csizmadia. Harisnyában, de úri, szürke kabátban, zöld puhakalappal, cipőben.

MIKLÓSI, presbiter. Kis kövér, piros-barna arcú, fekete bajuszú paraszt. Úgy öltözve, mint a kurátor.

PETŐ, presbiter. Búval-bélelt hosszú paraszt.

CSISZÉRNÉ, jóhúshan levő parasztasszony. Cipő a lábán és otthon font gyapjúból vastag, világosszürke harisnya. Szoknyája piros-feketes szötte. Inge hosszúujjú, krézlis, durva vászonból, rajta fekete, pirosdíszítésű lájbi. Fején világosszürke keszkenő. Úgy jár a szája, mint a „záporoső.“

ANDRÁS, parasztlegény. Fekete kabáttal és fekete puhakalappal.

VÉRI. Jól megtermett parasztleány. Mezitláb. Kopott, zöld szoknyában, ingben, kendő nélkül.

MOLDOVÁN, revizor. Jól öltözött, 40—45 éves városi úr. Jellegzetes román arc. Fellépése bántóan uraskodó még akkor is, ha kedves és finom akar lenni.

DEBŐ. Szürke kis ember, aktatáskával, egészen a revizor után „rángatózik“, mint egy bábszínházbeli figura.

Mikor a függöny felmegy, a délutáni napfénytől megvilágított szobában a tanítóné rendez és köhécsel. A konyhából gyermekek lármája hallszik. Az udvaron Véri énekel:

„Dögöljek meg ez órába’
Kedves rózsám kapujába.“

A többi „sajajázza“, aztán elhallgat. A konyhából benyit a tanító.

KERESZTES (Megáll az asztal mellett s pléhdozniból cigarettát sodor, rágyújt és füstől, kinéz az ablakon,

aztán a feleségéhez): Milyen idő, Irma! Úgy süt a nap, mint júniusban.

IRMA: Az se neked süt. Egész nap hallom, hogy lelkendeznek a parasztok: e már idő; olyan must lesz, mint az olaj. — A pityókád nap nélkül is megéri Keresztes!

KERESZTES: Meg! (*Kis szünet után.*) Meg is ért már. A káposzta is készen van. Tudod, hány fő? Hatvan. Akkora mindegyik, mint a szentmiklósi kántor feje. (*Kacag.*)

Hát nem vagyok én gazdag ember, Irma? Van hatvan fő káposztám, lesz vagy ötven véka pityókám. Mi kell több? Hat gyermekem, egy feleségem, egy szobám, egy tantermem, (*A „Tanterem” felírású ajtóra mutat.*) gazdagabb vagyok én még a makfalvi disznópásztornál is, pedig azt mondják, hogy annak rúddal áll a kapcája.

IRMA: Bolond vagy te, Keresztes!

KERESZTES: Még az se legyen, fiam? (*Komolyan.*) Ha én vónék a váci püspök, vagy báró Hújki vónék, azt mondanád: milyen drága egy kedélyes ember ez a Keresztes. De mivel Keresztes Dénes vagyok, tanító és kántor, azt mondod: bolond vagy te Keresztes, bolond vagy te Keresztes!

IRMA (*Rendez.*): Bolond vagy te Keresztes! (*A kihúzó szekrényből egy tál pogácsát vesz ki, az asztalra teszi. Jóságosan.*) Láss hozzá Dénes, mert ha jönnek, el-eszik előled. Lakjál jól, amíg lehet.

KERESZTES (*Vesz egy pogácsát s eszi.*): Nagyszerű! Egy költemény. Valóságos költő vagy te, Irma! Pogácsaköltő! (*Nevet ő is, az asszony is.*)

IRMA: Furcsa költemény, ami a költőnek kerül pénzébe.

KERESZTES (*A második pogácsát elgondolkozva visszateszi a tálba.*): Minden pénzbe kerül. Hogy a fene egye meg azt a pénzt, mér is van a világon, vagy ha van, miért nincs?! (*Kacag.*)

IRMA: Régi vicc, Dénes! (*Elteszi a tálát a kihúzó szekrénybe.*)

KERESZTES: Régi, de rossz! Tudja a fene, mit röhögnek mégis rajta az emberek. A multkor az egyházmegyei gyűlésen azt mondja Bodola Sándor —

IRMA: A felesége is ott volt?

KERESZTES: Ott hát, a maradna el valahonnan?

IRMA: Hogy az Isten szent szerelmibe tud annyit liflangolni?

KERESZTES: Természete, fiam! — Hát azt mondja Bodola Sándor: Elpusztulunk, mint a kutyák, lefolyrólunk a rongy mahónap!

Itt állunk egy krajcár nélkül! Tudod, fiam, na, igazán el voltak keseredve az emberek.

Nagy János, az öreg, sírt. Még a főgondnok sem szavalt többet. Elmondta vagy százszor már, hogy a szent kötelesség — a nemzet hősei — a nép jövője. De az öreg Nagy János csak csepegtette a könnyeit. Az embernek éppen a szívébe nyílallott. Beleszólok már én is, gondolom. — Jaj, hogy a fene egye meg azt a bűdös pénzt, mért is van a világon, vagy ha van, hát miért nincs?! Elkezdtek röhögni. A főgondnok is kacagott, csak úgy reszketett a fekete szakállá. Vicces ember ez a Keresztes, — azt mondta. Ahát, — mondom, — fő a kedély, méltóságos úr.

De Bodola már meg vót vadulva. Reámkiáltott: Na hát húzd a lábadra a kedélyedet, add a gyermekeid hátára, a keservit ennek a világnak!

IRMA: Tiszta igaza volt!

KERESZTES: Volt, volt! De mit segít azzal, ha igaza van?

IRMA: Legalább megmondja!

KERESZTES: Ha már eddig tűrtünk, még tűrjünk egy kicsit, mondtam, de még a vén Nagy János is kiabálni kezdett: De mennyi az a kicsi? Én negyven esztendeje tanítok, nyomom az orgonát s most nincs mit ennem. Na aztán látták, hogy ez már több kettőnél. A gyűlés elhatározta, hogy minden egyházközség vesse ki adóba az emberekre a tanító fizetését.

IRMA: Vessék ki, de vajjon meg is fizetik, — az emberek?

KERESZTES (*Nevet jókedűen és bizakodva*): A zsebemben a pénz, fiam! (*Irma kételkedő és reménykedő mosollyal az asztalhoz lép.*) Annyi, mintha benne vóna már. Mit gondolsz? Hatezer lej egy esztendőre! Mi az száz gazdának? Egyre jut 60 lej. Egy pár jó csirkének az ára.

IRMA: Nehezen adják ki a pénzt az atyafiak!

KERESZTES: A tanítójuk csak megér egy esztendőben egy pár csirkét. 'Sze mindegyiknek van a kezem alatt gyermeke!

IRMA (*Kissé jókedűen.*): Bár úgy volna, Dénes! Mingyár könnyebben szuszognánk!

KERESZTES (*Könnyedén, miközben cigarettára gyújt*): Annyi, mintha itt vóna! (*Zsebére üt.*)

Hány óra? (*Lájbizsebéből nikkellórát vesz ki, megnézi.*) Négy! Na, mindjárt itt lesznek! Meglátod, hogy úgy megszavaznak mindent, mint a pinty!

IRMA: Istenem, istenem!

KERESZTES (*Kínéz az ablakon, mintha magának mondaná*): Milyen csudálatos szép idő! Hogy süt ez a drága nap! Csak süssön, lángoljon! (*Kis szünet.*) A szegény embernek úgy sincs egyebe, mint ez a napsütés!

Nézz ide, Irma, olyanok a hársfák, mintha most kezdődnék a nyár.

(*Irma odalép.*)

IRMA: Olyanok!

KERESZTES: A hársfák. (*Megfordúl.*) Tudod, Irma, hogy Arany János nagyon szerette a hársfákat? Olvastam, hogy a Margitszigeten órákig ült alattuk. Hogy vágytam oda! Hogy szerettem volna veled ott járni egyszer, (*Szünet*) mikor fiatalok voltunk, — rég, — sétálni a szigeten, — nézni a nagy Dunát, — a gyönyörű várost, —

IRMA: Ha lehetett volna, —

KERESZTES: Mi mindig csak a Küküllő mellett sétáltunk, Irma!

IRMA: Csak a Küküllő mellett!

KERESZTES: Amíg sétáltunk.

IRMA: Jó volt itt is.

KERESZTES (*Nagy lemondással*): Mindig csak a Küküllő mellett.

IRMA: Azt hiszem, jönnek. (*A székeket igazgatja.*)

KINT.

MIKLÓSI: Mit csinálsz, Véri?

VÉRI: Fuszujkát bontok. Ejésze lánynézőbe jött, Jóska bá?!

MIKLÓSI: Abba hát! Szüret után elcsapom a feleségem s újborra megest megházasodom.

(*Mind kacagnak.*)

IRMA: Ez a Miklósi mindig bolondozik.

KERESZTES: Attól hízik.

VÉRI: Aztán kit vesz el, Jóska bá?

MIKLÓSI: A feleségemet, édes virágszálam, kedves gyöngyvirágom.

PÁLFI: Na ennek beadta az adóívet!

(*Kacagás, kopogtatás.*)

(*A szembenlevő, ablak melletti ajtón jönnek be. Elől a pap, utána a kántor, azután a többiek.*)

KIBÉDI (*Kereszteshez*): Szervusz, Dénes!

KERESZTES: Szervusz, pap! (*Kezet fognak.*)

KIBÉDI (*Kezet nyújt Irmának, tréfásan*): Hogy vagytok, menyecske?

IRMA (*Nevetve*): Vén menyecske, — öreg kecske!

KIBÉDI: Bár csak mindig így forogna a nyelved, lelkem.

IRMA (*A paphoz, aztán a többiekhez*): Tessék helyet foglalni!

KERESZTES (*A parasztokhoz*): Aggyon Isten! (*Aztán kezel mindenikkel.*)

CSISZÉR: Aggyon Isten minden jót!

MIKLÓSI: Aggyon Isten, ami nincsen.

PÁLFI: S vegye el, ami van.

(*A pap leül az asztalnak az ajtó felőli felőli oldalán, szembe a közönséggel.*)

KERESZTES (*A parasztokhoz*): Na helyezkedjünk el. (*Mindenikhez külön.*) Tessék helyet foglalni, Kurátor úr! Üljön már le, Bordi bácsi, úgy sem nő már magosabbra! Tessék, tessék Miklósi, itt a székek, Pető.

Hát maga, Pálfi úr?!

(*A pap mellé ül a kurátor, az asztal szegletére Miklósi, melléje az asztalvégre Keresztes, az asztal másik végére Pető. Pálfi és Bordi a diványra ülnek.*)

(*Irma a konyhába megy.*)

PÁLFI (*Bordira kacsint.*): A legények már csak a diványba telepednek.

MIKLÓSI: Vigyázzon, Bordi bá, nehogy a sarkába üljön, mert nem kap szeretőt!

BORDI (*Pipázik.*): Pedig elkelne vagy kettő-három nálam is!

MIKLÓSI: Kérjen köcsön Petőtől. Van neki vagy tizenkettő minden ujjára.

PETŐ (*Savanyúan.*): Eriggy a fenébe, te bolondikus!

(*A pap és Keresztes egymáshoz hajolva halkán beszélgetnek.*)

KIBÉDI (*Csiszérhez*): Na kurátor úr, ki a placra, lássuk, miért jöttünk.

CSISZÉR (*Feláll, torkát köszörüli, jó-öblösen, mintha szószékről beszélne*): Én, Csiszér Áron kurátor, vagyishogy egyházgondnok, a tisztelt presbiterekkel mindössze bocsánatot kérek, hogy béméltóztattunk fáradni a tanító úrhoz, (*a tanítót állandóan élesen két t-vel mondja*) dehát, hogy szükségeltetett a zavarás, mer éppen a tanító érdekibe történik összejövetelünk. (*Paposan gesztikulálva, égnek fordított arccal.*) Bárha adná a Fennvaló, hogy sükeredjen a szándékunk, amivel azt akarjuk, hogy a tanító úr fizetésit megbizonyítsuk. (*Büszkén.*) Én, mint egyszerű kurátor azt mondom, hogy akinek az Úr adott, aggyon, mert ha nem ad oda, ahova kívántatódik, megérdemli, hogy az ég által elvevődjék tőle, amije vagyon.

PETŐ (*Dünnögve.*): Sokfelé kívántatódik. (*Irma bejön s a sarokban levő rossz székre ül.*)

BORDI: Sok lyukat kell bedúgni!

MIKLÓSI: Csak amennyit tud az ember. (*Kacag.*)

CSISZÉR (*Büszkén*): Én, mint egyszerű kurátor, azt mondom, hogy amű községünk nem marad székénybe az iskolával, merthogy mű megfizetjük a tanító urat. A mű iskolánkat, a mű tanítónkat nem hagyjuk.

MIKLÓSI: Nem hát!

(*Irma mosolyog.*)

BORDI: Aztán mennyi kéne?

KIBÉDI (*Úlve kezd beszélni, Csiszér egy darabig még áll, aztán leül, körülnéz, kék zsebkendővel megtörli a bajuszát.*): Nem sok, 6000 lej egy esztendőre.

PETŐ (*A pipát kiveszi szájából.*): Huj a keservit! (*Laposat köpik.*)

(*Irma odanéz, aztán a földre s végigsímítja kezével a homlokát.*)

PÁLFI: Ne jajgass, nem te fizeted az egészet!

KIBÉDI: Már azt a 6000 lejt csak kipengeti a költség. Arra való a presbiterium, hogy megállapítsa, kire mennyi jut belőle. Ha 100 gazda fizeti, nem esik egyre csak 60 lej egy évben.

PÁLFI: Na, próbálja meg a tiszteletes úr, Füleki Pistától hogy tud egy árva piculát is kivájni?

KIBÉDI: Hát akinek kevesebbje van, arra kevesebbet kell kiróni. Azaz igazság!

PETŐ: Hogy mű fizessünk a sok tekergő helyett, aztán mindegyiknek 4—5 gyermeke jár egész télen az iskolába melegedni. (*Kiveszi a pipát a szájából s köpik.*)

(*Irma odanéz s kezével végigsímítja homlokát.*)

MIKLÓSI: Te se csináltál az iskolába egyebet, csak melegedtél, mégis presbiter lettél. (*Kacag és sercint egyet.*)

(*Irma mosolyog, de a köpést idegesen figyelemmel kíséri.*)

(*Pető morog.*)

PÁLFI: Na te megkaptad az adóívet! (*Hangosan kacag, aztán illedelmesen.*): Ne vegye rossz néven tiszteletes úr a szavamat, de én azt mondom, hogy sok beszéd

szegénység, hát itt hiába való a sok csiri-csári, itt már úgy kell beszélni, mint a sövényfalvi zsidó: Ádebány s aggyon Isten jó napot!

Ha már itt a mi iskolánk, arra pénz kell, a tanító úr nem élhet jó szóval, meg kell, hogy fizessük becsülettel! Én sem csókért talpalom a cipőket. —

MIKLÓSI: Hallgass tolvaj, talpaltál már te csókért is!

PÁLFI: De nem neked, komám!

PETŐ: Pedig én is adnék vagy kettőt egy jó fejelésért!

PÁLFI: A kutyának!

MIKLÓSI (*Petőre mutat s kivételesen, tempósan laposat köpik.*): Majd kimondtam!

PÁLFI: Egy szó, mint száz, hogy az ipar ne maradjon székenbe, én ezennel megszavazok kétszáz lejt a magam nevibe s a feleségem nevibe!

KIBÉDI (*Jókedvűen.*): Isten tartsa meg a szokását. Te Dénes, na erre iszunk egy pohárral!

MIKLÓSI: Ha lesz mit!

KERESZTES (*Mosolygó arccal.*): Akad még a tanítónál is egy pohár bor! (*Irmához.*) Irma lelkem, poharakat, bort s valami harapnivalót is adhatnál!

IRMA: Azonnal! (*Kimegy a konyhába.*)

MIKLÓSI: Na, mit szólsz hozzá, Pető?

PETŐ: Teheti, úr ökeme.

CSISZÉR (*Feláll.*): Én, mint szegény földműves ember, hasonlóképen megszavazok 200 lejt. — Az Úrnak segedelme legyen velünk. (*Leül.*)

KIBÉDI: Isten fizesse meg, kurátor úr!

MIKLÓSI: Éljen a kurátor!

IRMA (*Két, literes üveget tesz az asztalra s poharakat.*): Tessék, használják egészséggel!

(*Keresztes tölt.*)

KIBÉDI (*Felveszi poharát.*): Isten éltesse a presbitereket!

CSISZÉR: Köszönjük a jókívánságot. Tartsa meg a Fennvaló a tiszteletes urat s a tanító urat tisztelt családjukkal egyetembe.

(*Koccintanak mind, isznak.*)

MIKLÓSI: Jól csúszik ebbe a nagy szárazságba!

IRMA (*Előveszi a pogácsát és az asztalra teszi.*): Parancsoljanak egy kis pogácsát. (*Bordihoz odaviszi a tálat.*) Tessék Bordi bácsi, tessék Pálfi úr!

(*Künn az udvaron Véri énekel, később Andriszal veszekedik. Bent folyik tovább ezalatt a beszéd.*)

VÉRI (*Az ablakon át látni lehet.*):

Sajajaja, sajajaja,
Sajajaja, sajajaja,
Sírok, amíg csak élek,
Mert én arra ráérek!

ANDRIS (*Kiabálva.*): Rá hát! Úgy látszik, nincs egyéb dolgod! Inkább sietnél azzal a fuszujkabontással, ha már segíteni jöttél a tanító úréknak.

MIKLÓSI: Hát megszavazzuk.

CSISZÉR: Meg!

BORDI: Úgy kívánja a becsület!

PETŐ: Már ki amennyit! (*Köpik.*)

VÉRI (*Kiabál.*): Semmi közöd hozzá!

ANDRIS: Ne ugrálj, te!

VÉRI: Tehetem!

ANDRIS: Ne ugrálj, mert eltörik a csuprod!

VÉRI: Akkor sem te töröd el, te csámpás!

ANDRIS: Füttyölök a csuprodra!

VÉRI (*Élesen kacagva.*): Füttyülsz hát! Füttyüj a nyavalyára! Jaj te tajdak. Hallja, Kati néni? Milyen jó gusztusa van! Azt mondja, hogy a csupromra füttyürol, épegoda füttyürol. (*Kacag.*)

CSISZÉRNÉ (*Hangosan.*): Jó heré! (*Kacag.*)

KIBÉDI (*Amig kint a veszekedés folyt.*): No hála Istennek, rendben vagyunk! Tudom én, hogy a presbiterek derék emberek s tudják, hogy fő a jó példa. Nem hiszem, hogy legyen egy gazda is a faluban, aki ne fizetne.

PETŐ: Már ki, amennyit.

MIKLÓSI: Te aztán 500 forinton alól nem szabadúlsz! (*Pető morog.*)

KIBÉDI: Azt javaslom, hogy a kurátor s Miklósi presbiter még holnap induljanak meg s házról-házra járva, szedjék össze a pénzt.

MIND: Elfogadjuk.

BORDI: Jól várt a tiszteletes úr esze.

KIBÉDI (*Kereszteshez.*): Elsejére meglesz az egész, Dénes! (*Az újján kezdi számolni.*): Január, február, március, április, május, június, július, augusztus, szeptember, október, — tíz hónap. Ötezer lej üti a markod, Dénes!

KERESZTES (*Boldogan.*): Reámfér!

IRMA (*Örömmel.*): Jaj, Istenem, mennyi helye van ennek a pénznek!

CSISZÉRNÉ (*Kopogtat, a konyhából jön be.*): Aggyon Isten jó napot! Jó napot kívánok tiszteletes úr!

KIBÉDI: Isten hozta, Kati fiam!

(*Csiszérné Irma felé tart, ki a kredenc mellett áll.*)

CSISZÉRNÉ: Engedelmet kérek, hogy csak úgy bétoppantam. Egy kis dolgom van a tekintetes asszonnyal.

MIKLÓSI (*Negédesen.*): Azt hittem, hogy velem van baja, édes, kedves komámasszony!

CSISZÉRNÉ: A hóhérnak!

PÁLFI: Tésis megkaptad az adóívet!

KERESZTES (*Odaadja Csiszérnének a székjét.*): Ne vigye el az álmunkat, kurátorné asszony!

(*A férfiak és a két asszony társalgása egyszerre folyik.*)

CSISZÉRNÉ (*Leül és nagyokat szuszog.*): Avégett a kötés végett jöttem.

IRMA: Hát megcsináljuk a kabátot?

CSISZÉRNÉ: Megbiza lelkem, már ne legyen Zsuzsikámnak is, — izé, na, — aféle, — hogy is mondják már tekintetes asszony?

IRMA: Zsemperje, lelkem!

CSISZÉRNÉ: Csemperje!

KERESZTES (*Tölt a poharakba.*): Na még egy pohárral. Három a magyar becsület!

MIKLÓSI: De ha muszáj, megiszom én becsülettel tizenhármat is. (*Kacagnak.*)

IRMA: Hát megvan a fonál?

CSISZÉRNÉ: Meg a. Zöld és piros. Olyan szép zöld, mint a törökbúza lapi tavasszal s a piros olyan, mint a tűzlangja.

IRMA: Hát én megkötöm szívesen!

CSISZÉRNÉ: Nem kívánom én ingyen a tekintetes asszonytól!

KERESZTES (*Koccintásra nyújtja a poharát.*): Igyék kurátor úr, maga küldte, a magáét issza!

CSISZÉR (*Restelkedve.*): Már én most a tanító úrét iszom.

MIKLÓSI: Kipótolja a kurátor az új borból!

CSISZÉR: Ki én duplán!

PETŐ: Csak nehogy csünger legyen belőle, amég ideér!

MIKLÓSI: Nyehónye! Az is külömb, mint a te savanyú leved!

(*Csiszérné jó nagyot kacag.*)

IRMA (*Csiszérnéhez.*): Azon nem veszünk össze!

CSISZÉRNÉ: Megegyezünk, hogy össze ne veszünk!

MIKLÓSI: Hát velem már nem akar egyezni?

IRMA: Küldje csak el Zsuzsikától a fonalat.

CSISZÉRNÉ: Még ma este. (*Miklósihoz.*) Erigy már, te kótya.

IRMA (*Csiszérnéhez.*): Jó lesz.

CSISZÉRNÉ (*Halkabban*): Küldök egy véka törökbúzáat.

IRMA: Köszönöm.

CSISZÉRNÉ (*Halkan.*): Aztán pénzbe, ha kész lesz a, — jaj hogy, — na, éppen a nyelvemen van.

IRMA: A zsemper.

CSISZÉRNÉ: A csemper, ahát, a csemper, hát pénzbe, — na legyen 40 forint. (*Kérdőn néz Irmára.*)

IRMA (*Sóhaj, aztán mosolyog.*): Rendben van, lelkem!

VÉRI (*Beszól az ablakon.*): Tekintetes asszony, valami idegen urak jönnek!

KERESZTES (*Az ablak felé megy.*): Vajjon kik lehetnek? (*Kibédihez.*) Tán csak nem az esperesék jönnek?

KIBÉDI: Az öreg most a hordóit mossa, nem utazik.

KERESZTES (*Az ablaktól.*): Híj, az árgyélusát, a tanfelügyelő! (*Irmához.*) Irma, a Ferenc Jóskámat! Na, ez semmi jót nem jelent!

(*Gyorsan a szekérenyhez megy, leveti szürke kabátját s ócska, kopott Ferenc Jóskát ránt magára.*)

MIKLÓSI: Azért álmodtam az éjjel bivallyal!

KIBÉDI (*Tréfásan.*): Bihallyal álmodni, — tanfelügyelővel lesz dolgod!

(*Kopogtatás, az ajtó szélesen nyílik, Debó a kilincset fogja s félreállva bocsátja előre Moldovánt, aztán maga is belép, beteszi az ajtót.*)

MOLDOVÁN: Jó napot kívánok!

KERESZTES (*Idegesen meghajolva*): Alázatos szolgálja tanfelügyelő úr, minek köszönhetem ezt a szerencsét? (*Debóhoz.*) Van szerencsém, kollega úr!

DEBÓ: Alászolgálja.

MOLDOVÁN (*Leereszkedően kezét nyújt Keresztesnek.*): Van szerencsém. (*Irma felé.*) Kedves neje? (*Irmához lép s nagy tekintélyességgel bemutatkozik.*) Moldován revizor vagyok!

DEBÓ (*Ugyanúgy, mint Moldován.*): Debó, román királyi állami tanító!

IRMA: Örvendek.

(*A parasztok suttognak.*)

MOLDOVÁN (*Kibédihez tart.*): A tiszteletes úr? Moldován revizor! (*Kezet nyújt.*)

KIBÉDI: Kibédi Dávid református lelkész!

KERESZTES (*A széket, melyről Csiszérné felállott, Moldovánnak kínálja.*): Méltóztassék helyet foglalni!

MOLDOVÁN: Köszönöm.

(*Miklósi feláll és a diványra ül.*)

KERESZTES (*Debónak.*): Tessék helyet foglalni, kollega úr!

DEBÓ (*Úgy, mint Moldován.*): Köszönöm! (*Leül a Miklósi helyére.*)

KIBÉDI (*Moldovánhoz, Csiszérre mutatva.*): Csiszér Áron kurátor!

MOLDOVÁN (*Ragyogó arccal.*): Nagyon örvendek, kedves kurátor úr a szerencsének. (*Kezet nyújt.*) Hát a többi gazda urak?

KIBÉDI: A presbiterek.

MOLDOVÁN: Hiszen ez kitünő! Mintha csak kiszámítottam volna, olyan alkalmas időben érkeztem!

MIKLÓSI: Van úgy, hogy szerencsével jár az ember!

MOLDOVÁN (*Egyenként kezel a parasztokkal, Csiszérnéhez tréfásan.*): Az asszonyság is presbiter?

DEBÓ (*Csiszérhez.*): Debó, román királyi állami tanító. (*Aztán rendre a többi parasztokhöz.*)

CSISZÉRNÉ: Én már csak a kurátorné vagyok!

MIKLÓSI: De lehetne falusbíró is, van neki. (*A homlokára üt, nevetnek.*)

MOLDOVÁN (*Leül, Debó szintén.*): Hát miről tanácskoztak az urak?

KERESZTES: Parancsol egy pohár bort, tanfelügyelő úr? Irma, kérlek, tiszta poharakat!

(*Irma a konyhába megy s aztán tálcán két boros poharat hoz s az asztalra teszi, Csiszérnével a kredenc mellett állnak.*)

MOLDOVÁN: Először essünk túl a hivatalos ügyeken.

KERESZTES (*Látszik, hogy megdöbben.*): Hej, hivatal, hivatal, hótig tartó ravatal!

MIKLÓSI: Már akinek! Némelyiknek jól bévág!

MOLDOVÁN (*Kereszteshez.*): Még mindig szereti a vicceket, tanító úr?

KERESZTES: Fő a kedély, kérem alásan!

CSISZÉRNÉ (*Irmához*): Be drága, jó ember ez a tanító úr!

(*Irma bólogatva mosolyog.*)

DEBÓ (*Petőhöz.*): Milyen lesz a szüret, gazduram?

PETŐ (*Készségesen.*): Jó lesz, ha az Isten megtartja.

DEBÓ: Jó idő van!

PETŐ: Csak nagy a szárazság. Nem lehet vetni.

MIKLÓSI: Ezt az időt szeretik az egerek!

BORDI: Van is annyi, hogy felfordítják a határt!
Megeszik jövőre a gabonát helyettünk!

MIKLÓSI: Eltartjuk mű őket es!

KERESZTES (*Keserűen nevetve.*): Az egereket is, a tanítót is!

PETŐ: Szavazzunk meg nekik is valami füzetést!

KIBÉDI: Na úgyé, hogy Pető is érti a viccet! (*Moldovánhoz magyarázva.*) Éppen az előbb állapítottuk meg a tanító úr fizetését.

MOLDOVÁN: Kár volt vele sietni!

KERESZTES: Még ráért volna vagy két esztendeig.

KIBÉDI (*Moldovánhoz.*): Hogy-hogy?

CSISZÉR: Biztosan az állam fizeti?!

DEBÓ (*Kacagva*): Jó gondolat!

MOLDOVÁN (*Kibédihez*): Felesleges!

KERESZTES: Mint az egyszeri cigány lovának az abrak.

KIBÉDI (*Moldovánhoz.*): Nem értem, kérem.

MOLDOVÁN: Pedig nagyon egyszerű! (*A parasztokhoz.*) Lesznek szívesek a presbiter urak is ide figyelni egy pillanatig?!

PETŐ (*Készséggel.*): Figyelünk, istállom.

MIKLÓSI (*Petőhöz.*): De aztán jól kinyisd a füled! (*Sercint.*) (*Mind várakozással néznek Moldovánra.*)

MOLDOVÁN: Közlöm a tisztelt egyházközséggel, hogy a miniszter úr magas (*Debó a miniszter szóra kissé megemelkedik a széknén*) rendelete értelmében ezenel a református felekezeti iskolát bezárom.

KIBÉDI
KERESZTES } Miért?

IRMA: Oh Istenem!

MOLDOVÁN: Egészségügyi okokból. A jegyző urat már utasítottam, hogy holnaptól kezdve az összes

tanköteles gyermekek iratkozzanak be az állami iskolába.

KIBÉDI: S ha a szülők ide akarják adni a gyermekeket?

MOLDOVÁN: De kérem, hiszen mondom, hogy az iskolát a miniszter úr egészségügyi okokból bezáratta. Ott van a gyönyörű, szép, négy tantermes állami iskola. Az államnak kötelessége gondoskodni a polgárok egészségéről.

KERESZTES: Igaz!

KIBÉDI: Testi, lelki egészségéről!

MOLDOVÁN (*Petőnek magyarázza.*): Aztán az állami iskolában egy krajcárba sem kerül a tanítás.

PETŐ: A már nagy szó!

MOLDOVÁN (*A parasztokhoz*): Maguk is belátják ugy-e, hogy felesleges nagy költséggel fenntartani az iskolát, mikor az állam gondoskodik mindenről.

PETŐ: Az a, elég sokba kerül most is a harang! 500 lejt adtam rá.

MIKLÓSI: Hogy a neved belé legyen vésve!

KERESZTES: Az én bőrömbe is bevésheti a nevét. (*Kacag.*)

MIKLÓSI: De ott nem tart sokáig!

CSISZÉR (*Moldovánhoz.*): Én mint egyszerű kurátor azt mondom, hogy mű már csak a magunk iskolájába szeretnők adni a gyermekeket!

MOLDOVÁN: Hiszen a másik is a maguké!

BORDI: Én es azt mondom, hogy már csak mégis jobb lesz a mű iskolánkba a gyermekeknek!

MOLDOVÁN (*Mérgesen.*): Mondtam már, hogy ez be lesz zárva! (*Kibédihez.*) Azt hiszem, tudomásul vették az urak?

KIBÉDI: Nem tehetünk mást. Én jelentést teszek a püspök úrnak. De az igazunkat nem hagyjuk!

MOLDOVÁN: Ugyan kérem! — (*Kereszteshez.*) Rendben vagyunk?!

KERESZTES: Mint Szeged az árvíz után, kérem alásan.

MOLDOVÁN (*Debóhoz.*): Mehetünk. (*Debó feláll.*)
(*Kibédihez.*) Ajánlom magam, tiszteletes úr!

KIBÉDI: Alászolgája.

DEBÓ (*Mint Moldován Kibédihez.*): Ajánlom magam, tiszteletes úr.

KIBÉDI: Alászolgája.

MOLDOVÁN (*Kereszteshez.*): Isten Önnel, tanító úr!

KERESZTES (*Keservesen.*): Nagyon örvendtem a szerencsénem. Ajánlom magam, tanfelügyelő úr!

MOLDOVÁN (*Irmához.*): Ajánlom magam.

IRMA: Jó napot kívánok.

DEBÓ (*Kereszteshez.*): Isten Önnel, kollega úr!

KERESZTES (*Kacag.*): És a gyöngyharmat. Alászolgája, kollega úr! (*Debó Irmától s a parasztoktól úgy búcsúzik, mint Moldován.*)

MOLDOVÁN (*Csiszérhez.*): Remélem, kurátor úr, belátják, hogy mi a helyes. (*Csiszér hallgat.*) Na, Isten áldja meg, kurátor úr!

CSISZÉR: Minden jót kívánok!

BORDI: Mű látjuk, hogy mi a helyes!

MOLDOVÁN (*Rendre a parasztokhoz.*): Isten áldja meg! (*Kezel.*)

KERESZTES (*Az ajtónál.*): Ajánlom magam, tanfelügyelő úr!

(*Moldován, Debó kimennek, Keresztes megáll, nagyot fúj, zsebkendőjével végigtöröli a homlokát, valamit mondani akar. Mindegyik őt nézi, mégegyet fúj.*)

PÁLFI: Na ezek béadták nekünk az adóívet!

KIBÉDI (*Kereszteshez, ki még mindig egy helyben áll.*): Ne búsulj Dénes, nem hagy el az Isten!

KERESZTES (*Komorán.*): Ha én el nem hagyom őtet!

IRMA: Dénes, Dénes!

CSISZÉRNÉ: Valahogy csak lesz, tanító úr lelkem!

MIKLÓSI: Sehogy sohase vót!

KIBÉDI: Aztán lesz egy kis pénz is!

PETŐ: Mehest kinyítták az iskolát, füzetünk!

CSISZÉR: Mehest kinyítták. (Bólint.)

(Kibédi, Keresztes összenéznek.)

KIBÉDI (A parasztokhoz.): De a tanítónak addig is élni kell!

BORDI: Hát, ahogy az Isten eddig nem hagyott el, ezután sem hagy el. A kántoriát megfizetjük.

KERESZTES: Amíg a templomot is be nem zárják egészségügyi okokból!

KIBÉDI: Dehát ...

(Irma zsebkendőjébe temeti arcát.)

KERESZTES (Kibédihez lép, karjára teszi a kezét, Irmára mutatva.): Hagyd most el, pap.

(A parasztok szedelőzködnek.)

MIKLÓSI (Csiszérnéhez.): Hát ke itt hál komám-asszony?

CSISZÉRNÉ: Nem én, veled megyek.

MIKLÓSI: Mit csinálunk a feleségemmel?

CSISZÉRNÉ: Oh, hogy a prikulicsok kapjanak fel, a kapuig megyek veled, te hóhérkötele!

(Nagy kacagás a parasztok között, Irma a szemét törölgeti.)

KIBÉDI: Nohát menjünk! Szervusz Irma!

IRMA: Jó éjszakát!

KIBÉDI: Ne búsulj, fiam!

(A parasztok az ajtó felé mennek, rendre.): Jóéccakát aggyon Isten.

BORDI: Aggyon Isten békés nyugodalmat.

KERESZTES: Aggyon Isten! (Kibédihez.) Szervusz! (Nem fognak kezét, Keresztes kikiséri őket az ajtón.)

CSISZÉRNÉ: Ne szomorkodjék, lelkem, tekintetes asszony! Ha nem csurran, — cseppen. Mű es segítünk, amivel lehet.

Elég nyomorúság van, kevés a pénz, de hát az Isten nem hagy el.

IRMA (Szomorúan.): Nem, nem!

CSISZÉRNÉ: Hát mikor lesz meg a — jaj, hogy a tűz vesse fel ...

IRMA: A zsemper, —

CSISZÉRNÉ: A csemper! Jaj! Alig várom, hogy lássam Zsuzsikámon. Hogy áll a derekán? Olyan lesz benne, mint a bazsarózsa. (*Derekát riszálja, csipőjét simogatja két kézzel.*)

(*A konyhából bejön Árpád.*)

ÁRPÁD: Kezit csókolom, édesanyám!

IRMA (Örömmel.): Jaj Istenem, Árpádka, szervusz, Árpádka! (*Összecsókolóznak.*)

ÁRPÁD: Megkezdődött a szüreti vakáció!

IRMA: Hogy vagy, édes kicsi fiam?

ÁRPÁD: Jól! (*Irma simogatja az arcát.*)

CSISZÉRNÉ: Aztán hozzánk eljön szüretre, Árpádka.

ÁRPÁD: Köszönöm, Kati néni!

CSISZÉRNÉ: Mikor lesz meg a, az izé, a — csemper?

IRMA: Három nap múlva.

CSISZÉRNÉ: Egy véka törökbúza s (*Bizonytalanul*) húsz forint.

IRMA: Negyvenet mondott.

CSISZÉRNÉ: Hogy mondtam vóna, édes lelkem, tekintetes asszony? Hogy mondtam vóna? Jaj Istenem, sze olyan drágaság van, hogy elpusztulunk.

IRMA (*Kissé hangosan.*): Negyvenet mondott, kúratorné asszony!

CSISZÉRNÉ: Hogy aggyak én annyi pénzt egy kicsi cifraságér? Jaj, higgye el, húsz, — húszat mondtam!

IRMA (*Lemondással, a fia fejét simogatja.*) Legyen húsz!

CSISZÉRNÉ: Jaj mennyek már, mert sántító-sötét lesz, mire hazaérek. Jó éccakát, tekintetes asszony, jó éccakát, Árpádka, aztán eljön a szüretre!

(*A konyha felé kimegy, Keresztesné odáig kíséri.*)

KERESZTESNÉ (*Az ajtóból Csiszérné után.*): Jó éccakát!

(*Árpáddal az asztalhoz mennek.*)

(*A szín egy árnyalattal sötétebb lesz.*)

(*Keresztes a szembenlevő ajtón jön be, csodálkozva nézi Árpádot.*)

ÁRPÁD: Csókolom a kezit, édesapám. (*Keresztteshez megy, kezét csókol.*)

KERESZTES (*Megcsókolja.*): Szervusz Árpád! (*Komorán.*)

ÁRPÁD: Szüreti vakáció!

IRMA: Legalább jól eszik egy hétig.

KERESZTES: Hogy megy a tanulás?

ÁRPÁD: Jól.

KERESZTES: Menjen is, mert ha nem leszel ingyenes, nem tudom, hogy tanulsz.

ÁRPÁD: Az leszek én jövőre is. Az igazgató úr ugyan kihirdette, hogy mindenki jól gondolja meg a negyedik osztályban, hogy milyen pályára akar lépni. Azt mondta, hogy legokosabb ipari pályára menni.

KERESZTES: Mindig is vót esze az enyedi igazgatónak! Én is azt mondom. Eredj Árpád lakatosnak, vagy eredj akárminek, csak mesterséget tanulj. A kalapácsot senki ki nem veheti a kezedből. A cipő minden országban cipő, minden felekezetnek cipő marad.

IRMA: Az én fiam? Könnyen beszélsz! Látszik, hogy az apád még paraszt volt.

KERESZTES: Az, Isten nyugtassa szegényt. Bár volna még vagy nyolc-tíz millió olyan paraszt, akkor, akkor te sem sírtál volna az előbb!

IRMA (*Kitörve*): Apám, nagyapám, dédapám, minden nemzetségem pap volt, esperesek voltak, tanárok voltak. Nem, sohasem engedem a fiamat! Ő is pap lesz, vagy tanár lesz, más nem leszel, Árpád!

KERESZTES: Mi leszel, Árpád?

ÁRPÁD: Tanár!

KERESZTES (*Irmához.*): De a csizmadia vágta ki ma is a kétszáz lejt!

IRMA: S ha kétszáz ezret tett volna ki, ha milliókat dobhatna ki az ablakán. Te vagy a gazdag. Te vagy a leggazdagabb! Sok ezer ember Isten után neked adós a lelkéért, — és tanár lesz, Árpádka tanár lesz.

KERESZTES (*Hangosan.*): Árpádka tanár lesz?! Nézzetek reám! Néptanár! Tanár! Nézd meg a kabáto-

mat, (*Mutatja a könyökét.*) nézd meg a nadrágomat, nézd meg a cipőmet. Cipő ez? Bakkancsnak is rossz! Erre jut abból, amit a tartozásból nekem megfizetnek! Árpádka tanár lesz!? Nézd meg anyádat, Árpádka! (*Irmához.*) Nézd meg magad! Így néz ki egy néptanárné, egy tanárné! Árpádka tanár lesz? (*Kiabál.*) Harminc évig lesz tanár s neki sem lesz fuszeklija, mint nekem, kapca lesz a lábán neki is, mint nekem!

IRMA: Az Istenért, Dénes!

KERESZTES: Légy tanár, Árpádka, légy koldus te is, Árpádka! — Mi leszel, Árpádka?

ÁRPÁD: Tanár!

KERESZTES: Ez már elveszett! Ennek már meg van fertőzve a vére, a papok, a tanárok bolond vére van benne, ez már szereti a nyomorúságot, ez már úgy akar taposni a nyomorúságban, mint egy hős az ellenségen. Ez hivatásnak nézi a nyomorúságot. Ez úgy viseli a nyomorúságot, mint egy királyi palástot! Ez hős, hős!

De én nem engedem, hogy hős legyen, nekem ne legyen hős, legyen ember. Legyen ember, mint a többiek. Nézzen a bendője után, nézzen a pénz után, legyen kövér, finom, jószagú, símatenyerű. Röhögjön az ilyen, ilyen hőskön!

(*Kínosan kacagva önmagára mutat.*)

Nekem nem hősködsz! Nem, nem hősködsz. Kiverem én belőled a hősködést!

IRMA: Dénes, az Isten szerelmére!

KERESZTES (*Magából kikelve.*): Kiverem, kiverem! Az én fiam nem fog úgy élni, mint én. Harminc esztendeig úgy élni. Túrni, túrni, túrni. Embernek, Istennek!

IRMA: Oh, Dénes, még túrjunk egy kicsit, ha már eddig túrtunk!

KERESZTES (*Felcsattanva.*): Nem! Nem túrok! Nem túrok többet. Az Istennek sem túrok többet. Én elvégeztem mindenkivel! Velem többet nem viccel még a jó Isten se! Nem nézem tovább magamat. Utálok már magam. Utálok ezt az életet!

IRMA: Az Istenért, Dénes, kihallatszik. (*Az ablakot beteszi.*)

KERESZTES: Hallják. Mit teszed be az ablakot? Nyisd ki! Halljanak, lássanak! Lássák, amikor elnyúlok itt, mint egy döglött ló, lássák, hogy döglünk itt rakásra. Mondhassák el, hogy meghaltak nyomorúságban, ezerkilencszázhuszonháromban.

ÁRPÁD (*Félénken.*): Rímbe beszél, apám.

KERESZTES: Rímbe? Szépen, ugy-e? Rímbe? Nem, nem akarok szépen beszélni. Csúfúl akarok beszélni, amilyen csúf ez az élet. Nem akarok rímbe beszélni, síma szókat rakni egymás mellé, mint a költők. A mocskosak! Virnyákolnak, mint a rühes macskák tavasszal a háztetőn s lelkendezve falják fel a koncokat, miket a telibendőjűektől kapnak, akik izgúlnak a versbeszedett bűdös szerelmeiken.

IRMA (*Árpádra mutat.*): Dénes!

KERESZTES: Ide jöjjenek, ide nézzenek! Tudom, hogy soha nem írnak többé szép rímeket, míg az emberek kés van a hasukban! Míg halomra döglenek a nyomorúságtól, — ordítani fognak ők is, üvöltöni fognak a kintől, amíg csak egy nyomorúlt lesz a földön.

IRMA: Jaj Istenem, csendesebben, az Istenért, Dénes!

KERESZTES (*Gúnyosan.*): Csendesebben? (*Ordítva.*) Nem! Ordítani fogok, ordítani fogok! Ha volnék valaki, ha tudnék valamit tenni! Ha Isten volnék. Ha Napoleon volnék, ha Kossuth Lajos volnék, — megmutatnám. Megmutatnám ennek a koszos világnak, hogy kell rendet csinálni! (*Mintegy önmagába roskadva, pár pillanatnyi szünet után, végtelen keserűséggel, gúnyval önmaga iránti megvetéssel, mintha most az egész világnak mutatkoznék be.*)

De én csak Keresztes Dénes néptanító és református énekvézer vagyok. (*Megint dühvel.*) Az vagyok, egy féreg vagyok, egy porszem vagyok!

IRMA: Dénes lelkem, ne kiabálj!

KERESZTES: Kiabálok, ordítok, üvöltök! Azt hiszed, meghallják? Az oroszánordítást meghallják! De

mikor egy porszem ordít!? (*Kacag.*) Hallottál te már porszemet ordítani? Pedig ordít, ordít, mikor a vak vihar felkapja. Ordít, ordít és zokog, — zokog. Egyebet nem tud. Nem, nem! (*Kérdőn.*) Nem?

Tud. Én megmutatom. Engem nem vagdosnak többet a földhöz. Nem! Nem! — Odavágom én magam. Oda, odaragadok, hogy nem kapar fel többé semmi erő, hogy tovább labdázzék velem.

IRMA: Csillapodj, Dénes!

KERESZTES: Vége! Itt vége! Most már vége a cirkusznak. Pont. Pontot teszek reá, hogy még az Isten is kacag rajta. Ma végünk lesz. Ma itt halál lesz. Halál lesz!

Megöllek, megöllek mindnyájatokat. Először téged, ne szenvedj többet, aztán a gyermekeket, végig. Lefektetlek a földre, hogy nyugodjatok, nyugodjatok. Legutolsó-nak a legkisebbet, (*Sírva.*) a legkisebbet, Pistikét. Aztán odafekszem melléje, hogy ne érje a szél, ne érje semmi.

(*Kitörve.*) Most meghalunk. Meghalunk mind. Elég volt. Elég volt!

Kint leánykahang: Befelé, körbe-körbe gyerekek!

A konyhából hallszik vékony gyermekhangon:

Bújj, bújj zöld ág,
Zöld levelecske,
Kinyílik az aranykapu,
Csak bújzatok rajta.

(*Keresztes megdermedve hallgatja.*)

IRMA (*Megfogja az ura kezét.*): Nem lehet, Dénes! Nem lehet meghalni! Ez elől az élet elől a halálba sem lehet kitérni, — ezt végig kell élni, — ez elől nincs menekvés, — ez az élet már nem a miénk, — ez tartozás, — a nagy fizetés utolsó részlete a mi életünk, Dénes! — Egy más, jobb élet váltsága, amit már nem mi fogunk élni!

KERESZTES (*Árpádhoz, mintha álomból ébredne.*): Árpád, hozz be egy ásót!

(*Árpád nem mozdul.*)

KERESZTES (*Valamivel határozottabban.*): Árpád, hozz be egy ásót!

(*Árpád kimegy a konyhába s pár másodperc múlva egy ásóval jön vissza. Bizonytalan léptekkel apjához viszi s odaadja neki.*)

IRMA (*Remegve.*): Mit akarsz, Dénes?

KERESZTES (*Az ajtó felé megy, a kérdésre megáll s visszanéz, kezében az ásóval.*)

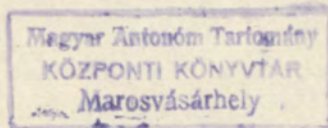
Megyek fiam pityókát ásni, mert ... (*Kínosan nevet.*), mert élni kell ...

(*Irma és Árpád a konyhába mennek. Keresztes az ajtóból visszafordul, az asztalhoz megy, kezében függőlegesen tartja az ásót, leül s karjára hajtja a fejét. Válla meg-megrándul, ahogy hangtalanul sír.*)

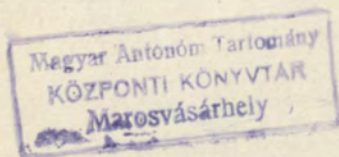
(*Függöny.*)

T A R T A L O M

Vajudó idők küszöbén	7
Nyári bál	34
Rettenetes angyal	41
Háboru	49
Hősi halál	57
A csoda	73
Diadal	86
Két zsoldos	109
Zokog a porszem	128

Ez a könyv az ERDÉLYI SZÉPMIVES CÉH huszonhetedik kiadványa; III. sorozatának 6—7-ik sz. könyve. Illusztrációit rajzolta NAGYENYEDI JENEY LAJOS. Nyomtatta a MINERVA R.-T. nyomdája Garamond-antiqua betűkkel. A szedést KRIZSÓ KÁLMÁN, a nyomást VIRÁG GYULA, a könyvkötést ROHONYI ANTAL vezették.

SIPOS DOMOKOS MEGJELENT KÖNYVEI:

ISTENEM HOL VAGY?

Elbeszélések. „Kaláka” kiadása, 1923. Erzsébet-nyomda, Dicsőszentmárton.

VÁGTAT A HALÁL

Versek. Szentimrei Jenő bevezető életrajzával. Kolozsvár, 1928.
Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása.

VAJUDÓ IDŐK

Elbeszélések. Kolozsvár, 1928. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása.

Magyar Antonóm Tartomány
KÖZPONTI KÖNYVTÁR
Marosvásárhely .

